

HET NIEUWE NEDERLANDSE BURGERLIJK WETBOEK – VERLEDEN, HEDEN, TOEKOMST *

1. Inleiding, plan en overzicht

Nederland voert, stapsgewijs, een nieuw Burgerlijk Wetboek in. In een artikel verschenen in een Feestnummer van het *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht* wordt deze gebeurtenis gevierd onder de titel «waarin ook een klein volk groot kan zijn». De Nederlanders zijn trots op hun verwezenlijking. Terecht, want velen voelen zich geroepen om hun burgerlijk recht te herschrijven, weinigen brengen het tot een goed einde. De Belgen kunnen daarover meespreken. Bekeken uit rechtsvergelijkend oogpunt is de hercodificatie een belangwekkende gebeurtenis.

In deze studie onderzoeken we het verleden, het heden en de toekomst van het nieuwe Nederlandse B.W. We starten de studie daar waar we ze moeten beginnen: in de eerste decennia van de negentiende eeuw. In de periode dus waarin de codificatiegedachte hoogtij viert op het Europese continent. We besteden aandacht aan het oude Nederlandse B.W., een wetboek van 1838 (nr. 2). Een van de merkwaardige zaken die we zullen vaststellen is de toonaangevende rol van de Belgen bij de totstandkoming van dit wetboek. Mede wegens de belangrijke Belgische inbreng werd reeds vorige eeuw – en nog sterker deze eeuw – kritiek geuit op het wetboek (nr. 3). Een en ander resulteerde in 1880 in de oprichting van een «Staatscommissie voor de algehele herziening van het burgerlijk recht». De pogingen om via deze commissie (en nog andere commissies) de hercodificatie door te voeren mislukten. Zij vormden echter wel de aanloop voor de geslaagde operatie, waarvan de Leidse hoogleraar E.M. Meijers de voornaamste motor was (nr. 4). Vervolgens stellen we de vraag naar de werkwijze. Op welke manier hebben de Nederlanders de hercodificatie aangepakt? Gezien de vele buitenlandse mislukkingen is deze vraag niet onbelangrijk. Zij komt aan bod onder nr. 5. De structuur van het wetboek en de stand van zaken inzake invoering zijn de volgende onderzoeksthema's. Hoe ziet een modern B.W. eruit? En in welke mate is het op dit ogenblik vigerend recht (nr. 6). Vervolgens zijn de kenmerken van de nieuwe codificatie aan de orde: de code kan gekenmerkt worden als een geleerd wetboek waarin burgerlijk en handelsrecht geïntegreerd zijn, als een modern en gedetailleerd wetboek, dat echter voldoende ruimte laat voor rechterlijke rechtsvinding en als een wetboek waarin de liberale ideeën van 1804 de plaats hebben geruimd voor een hedendaagse sociale dimensie (nr. 7).

Onder nr. 8 werpen we een blik op de uitstraling van het nieuwe B.W. in de ex-communistische landen van Oost-Europa. We komen tot de vaststelling dat het N.B.W. een totaal niet voorzien effect heeft. Met het ineensinken van de Ber-

lijnse muur zijn de nieuwe democratieën in het Oosten druk op zoek naar de nodige juridische infrastructuur om een markteconomie te bouwen. De nieuwe staten zijn tot de vaststelling gekomen dat de meest recente codificatie van het burgerlijk en handelsrecht de Nederlandse is. Verscheidene staten hebben dan ook samenwerkingsverbanden gecreëerd met de Nederlanders met het oog op het opstellen van hun eigen burgerlijk wetboek, o.a. Rusland, Kazachstan, Oekraïne, Wit-Rusland, Estland, Hongarije en Albanië.

2. Het oude Nederlandse Burgerlijk Wetboek

2.1. Het oude Nederlandse Burgerlijk Wetboek werd van kracht «met de klokslag van middernacht 1838». ¹⁻² Merkwaardig is dat Nederland, met dit wetboek van 1838, reeds aan zijn *derde* Burgerlijk Wetboek toe was.

2.2. Ten tijde van het Koninkrijk Holland – men weet dat de Noordelijke provinciën van de Lage Landen in 1806 voor het eerst verenigd werden in een koninkrijk – werd namelijk onder Lodewijk Bonaparte, broer van de Franse keizer, in 1809 een eerste Burgerlijk Wetboek ingevoerd: het zogenaamde «Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland». In wezen was dit wetboek de *Code Napoléon*, zij het met wijzigingen van Hollandse snit. ³ Wellicht de belangrijkste aanpassing betrof de eigendomsoverdracht, die niet geschiedde *solo consensu*, maar wel op het ogenblik van de levering. Andere verschillen waren: de algehele gemeenschap van goederen als basis voor het huwelijksvermogensrecht; de schenkingen onder levenden werden niet samen met de testamenten behandeld, maar wel naar het verbintenissenrecht overgebracht; het huwelijksvermogensrecht werd verhuisd van het verbintenissen- naar het personenrecht; een afzonderlijke titel werd opgenomen betreffende bezitsrecht, tiendrecht en recht van opstal; het onderscheid tussen erfstelling en legaat werd tot uitdrukking gebracht. ⁴

2.3. Het Wetboek Lodewijk Napoleon heeft slechts twee jaar stand kunnen houden. Enige maanden na zijn invoering werd het «Koninkrijk Holland» ontbonden en bij Frankrijk ingelijfd. Op 1 maart 1811 – in het zuiden al enkele maanden eerder – werden alle Franse wetboeken onverkort in Nederland ingevoerd, met inbegrip van de *Code civil*.

2.4. Na de bevrijding van de Franse overheersing en, vervolgens, de vereniging van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden in 1815, werd het idee van een nationaal Burgerlijk Wetboek weer actueel. Willem I zag in een eenvormig en nationaal burgerlijk wetboek een middel om de politieke

* De auteur dankt prof. A.S. HARTKAMP, advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden, voor het nalezen van een ontwerp van deze verhandeling. Ook dank aan de professoren F.J.M. FELDBRUGGE en J. DE BOER en aan dr. C. STOLKER voor hun informatie over de verspreiding van het nieuwe Nederlandse B.W. over de Oosteuropese staten.

¹ Met uitzondering van de provincie Limburg, waar de code pas op 1 januari 1842 werd ingevoerd.

² LOKIN, J.H.A., «Waarın ook een klein volk groot kan zijn», *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*, 1992, 2.

³ LOKIN, J.H.A., *op.cit.* (noot 2), 2.

⁴ KUNST, A.J.M., *Korte voorgeschiedenis van het Nederlands Burgerlijk Wetboek*, Zwolle, 1967, 22-23.

eenheid te bevorderen.⁵ Twee ontwerpen, waarvan de Noordnederlander Kemper de voornaamste motor was, zagen het levenslicht. In 1816 een ontwerp-wetboek van 4264 artikelen; in 1820 een van 3631. Geen van beide ontwerpen kreeg de zegen van de Staten-Generaal: voornamelijk de Belgen vonden de ontwerpen te ver verwijderd van de *Code civil*.

2.5. Een commissie samengesteld door de Kamer diende de klus dan maar te klaren. Dit gebeurde tussen 1822 en 1829. Merkwaardig is nu dat de Belgische commissieleden zich ontpopten tot de betere juristen en aldus de werkzaamheden van de commissie in ruime mate beïnvloedden en zelfs bepaalden. Voornamelijk de naam van de Belg P. Nikolai, voorzitter van de Rechterbank van Luik, wordt in dit verband genoemd. Zodanig zelfs dat het in 1929 voltooide wetboek wel eens het «Wetboek Nicolai» wordt genoemd.⁶ De schatplichtigheid van dit wetboek aan de Franse *Code civil* is zonder meer duidelijk.⁷ Terwijl de ontwerpen van 1816 en 1820 een opvallend Nederlands stempel dragen, sluit het ontwerp van 1829 even duidelijk aan bij de *Code civil*. Onder invloed van de Belgen was de Nederlandse component tot een minimum beperkt.⁸

2.6. De overgang van het oude naar het nieuwe burgerlijk recht werd geregeld in de zogenaamde *Overgangswet* en *Afschaffingswet*, die beide van 16 mei 1829 dateren: de afschaffingswet stelde de Franse wetboeken buiten werking vanaf de dag dat de nationale wetboeken ingevoerd zouden worden; de overgangswet regelde de overgang van het oude naar het nieuwe recht. Samen met het Burgerlijk Wetboek zouden ook de Wetboeken van Koophandel, Burgerlijke Rechtsvordering en Strafvordering worden ingevoerd. Later zou het Wetboek van Strafrecht volgen. Bij koninklijk besluit van 5 juli 1830 werd de invoeringsdatum van het nieuwe B.W. vastgesteld op 1 februari 1831.⁹

2.7. Deze golf van legislatieve vernieuwing werd echter gebroken door... «La muette de Portici» en door de Belgische opstand. Op 5 januari 1831 werd de invoering van het nieuwe B.W. voor onbepaalde tijd uitgesteld en een maand later, namelijk op 24 februari 1831, besloot Willem I tot een aanpassing van het ontwerp aan «de belangen van de oud-Nederlandse provinciën» en tot verwijdering van alle vreemde insluipselen.¹⁰ Een nieuwe commissie zette zich aan het werk. Doch, van het onmiddellijk na de afscheiding van België geopperde plan tot verwijdering uit het Burgerlijk Wetboek van alles wat men er ten gunste van de Belgen in had opgenomen, is weinig in huis gekomen. Zodanig dat Brunner het een wonderlijke speling van het lot kan noemen dat, terwijl België het Franse Burgerlijk Wetboek behield, een hoofdzakelijk door Belgen ontworpen wetboek in 1838 in Nederland werd ingevoerd.¹¹

2.8. Welke zijn de belangrijkste punten van verschil tussen het oude Nederlandse B.W. en de Franse *Code civil*?

2.8.1. Allereerst zijn er een aantal *formele* wijzigingen. De voor ons klassieke indeling in drie boeken – personen, goederen, op welke wijze eigendom verkregen wordt – wordt verlaten.

De stof over het bewijs en verjaring wordt uit boek III gelicht om het voorwerp te vormen van een afzonderlijk boek. Nog later verhuist de materie van het bewijs van het Burgerlijk Wetboek naar het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering. Eveneens later wordt het boek over personen gesplitst in personen- en familierecht en rechtspersonen. Zodanig dat het oude Nederlandse B.W. uiteindelijk de volgende vijf boeken kent: boek I: Van personen; boek II: Rechtspersonen; boek III: Van zaken; boek IV: Van verbintenissen; boek V: Van verjaring.

Ook worden sommige thema's op een andere plaats behandeld dan in de *Code civil*. Zo wordt het huwelijksvermogensrecht in boek I ingelast, tussen huwelijk en echtscheiding. En zo worden in boek II «Van zaken» ook bezit en de zakelijke zekerheden opgenomen.

Onnodig te zeggen dat de creatie van nieuwe boeken en de verhuizing van een aantal hoofdstukken aanleiding gaf tot een nummering van de artikelen die niet meer overeenstemde met het Franse model.

2.8.2. Ook op het *inhoudelijk* vlak zijn een aantal verschillen te bespeuren. Van Dievoet somt de volgende instellingen op die niet werden overgenomen: de familieraad; het dotaal stelsel; de aanneming van een kind; het eigenhandig testament. Verder werden enkele typische Nederlandse instellingen geïntroduceerd. Zo bv. de moedwillige verlating als grond voor echtscheiding (terwijl de *Code Napoléon* de algemene grond van grove belediging aanvaardt); het recht van opstal en erfpacht; de levering als vereiste voor eigendomsoverdracht; de openbaarheid en de specialiteit van de hypotheek; de keuze van de algehele gemeenschap als wettelijk huwelijksgoederenstelsel; de meerderjarigverklaring naast de ontvoogding; het zakelijk recht van beklemming.¹²

3. Kritiek op het Burgerlijk Wetboek van 1838

3.1. Reeds in de negentiende eeuw maar voornamelijk in de twintigste eeuw ontstond kritiek op de code van 1838.

Terwijl in de vorige eeuw voornamelijk het *taalgebruik* van de burgerlijke wetgever aan de kaak werd gesteld,¹³ nam de kritiek sinds de eeuwwisseling een meer fundamentele vorm aan. Zowel *inhoud* als *structuur* van de code werden ter discussie gesteld.

Inhoudelijke wijzigingen werden wenselijk geacht in de sfeer van het echtscheidingsrecht, in de materie inzake de onrechtmatige daad en in stof betreffende het bewijs.¹⁴

Niettegenstaande de structuur van het Nederlandse B.W. superieur werd bevonden t.o.v. het Franse model, werden ook op dit punt een aantal wijzigingen voorgestaan. Allereerst werd het erfrecht niet langer in de eerste plaats beschouwd als een wijze van eigendomsverkrijging. Verder

⁵ LOKIN, J.H.A., *op.cit.* (noot 2), 3.

⁶ LOKIN, J.H.A. en ZWALVE, W.J., *Hoofdstukken uit de Europese codificatie-geschiedenis*, Groningen, 1986, 736.

⁷ *Infra*, nr. 2.8.

⁸ LOKIN, J.H.A., *op.cit.*, (noot 2), 4.

⁹ KUNST, A.J.M., *op.cit.*, (noot 4), 27.

¹⁰ LOKIN, J.H.A., *op.cit.*, (noot 2), 4.

¹¹ BRUNNER, C.J.H., «De invoering van een nieuw B.W. in Nederland», *T.P.R.*, 1991, 736.

¹² VAN DIEVOET, E., *Het burgerlijk recht in België en in Nederland*, Antwerpen, 's-Gravenhage, 1943, 41-42.

¹³ HONDIUS, E.H., «Recodification of the law in the Netherlands. The new civil code experience», *Netherlands International Law Review*, 1982, 351.

¹⁴ HONDIUS, E.H., *op.cit.*, (noot 13), 351.

voelde men de noodzaak van algemene bepalingen inzake vertegenwoordiging en rechtshandeling.¹⁵

3.2. Anderzijds werd een hercodificatie wenselijk geacht omdat de *voordelen* eigen aan een *gecodificeerd recht* – namelijk eenvoud van het recht, overzichtelijkheid van de rechtspraak en rechtszekerheid – gaandeweg *verloren* waren gegaan. In die zin dat het in precedenten vastgelegde recht traag maar zeker de code aan het overwoekeren was. En eveneens omdat de partiële herzieningen van het B.W., ook al werden ze door de wetgever formeel in de code ingelast, het burgerlijk recht deden uiteenvallen in weinig harmoniserende wetten. De rechtsonzekere toestand waartoe een en ander aanleiding geeft, treft, aldus Meijers, niet alleen de burger maar ook de jurist. «Welke jurist weet thans aan de hand der rechtspraak nauwkeurig de betekenis van de regel, bezit geldt als volkomen titel, te bepalen, kan aangeven, wanneer een beroep op goede trouw is toegelaten, wanneer conversie van rechtshandelingen geoorloofd is, of weet de gevolgen van de zedelijke plicht om maatregelen te treffen voor de verzorging van zijn nabestaanden na zijn dood, te schetsen? De hierdoor ontstane onzekerheid omtrent de verdere ontwikkeling van het recht door de rechtspraak uit zich in het hogere percentage van civiele vonnissen, die in cassatie worden vernietigd.»¹⁶

3.3. Een ander belangrijk punt van onvrede was de *scheiding tussen handelsrecht en burgerlijk recht*.

In het oud-Hollandse recht waren handels- en burgerlijk recht één. Zo bestudeert Grotius in zijn *Inleidinge* van 1631 beide rechtstakken samen.¹⁷

Slechts na de inlijving van de Nederlandse provincies bij Frankrijk werden, ten gevolge van de invoering van de Franse *Code du Commerce*, handels- en burgerlijk recht twee afzonderlijke rechtstakken. Welnu, die scheiding werd als kunstmatig ervaren. Zodanig dat vanaf 1838, het jaar van de invoering van het Nederlandse Wetboek van Koophandel, de onderscheiding tussen handels- en burgerlijk recht verwaagt. Aldus worden de rechtbanken van koophandel, die in de Napoleontische periode opgericht waren, afgeschaft in 1838. In 1893 wordt het faillissement uitgebreid tot niet-handelaars. De rechtsvorm van de N.V. wordt, vanaf 1928, ook beschikbaar voor andere doeleinden dan daden van koophandel. Uiteindelijk worden in 1934 de bijzondere bewijsregelen in handelszaken afgeschaft en worden de begrippen «koopman» en «daad van koophandel» uit het Nederlands recht gebannen.¹⁸

In die omstandigheden was het bestaan van een afzonderlijk Wetboek van Koophandel niet langer verantwoord. Consequent werd dan ook gepleit voor integratie van het handelsrecht in het Burgerlijk Wetboek.

4. De herziening van het B.W.

4.1. De «commissieperiode»

Toeval of niet, enkele maanden nadat aan François Laurent de herziening van ons Burgerlijk Wetboek was opgedragen, werd in 1880 in Nederland een «Staatscommissie voor de algehele herziening van het burgerlijk recht» in het leven geroepen. Zij bestond uit zestien leden, praktijkjuristen en professoren.

Nadat een nieuwe tekst voor het eerste boek was ingediend, is deze grote commissie vervangen door een kleinere van vijf personen. De tweede staatscommissie, geïnstalleerd in 1887, werkte twaalf jaar aan een partiële herziening van boek II. Daarvoor had de commissie 230 vergaderingen gehouden, d.w.z. één vergadering voor gemiddeld twee artikelen.

Een derde staatscommissie, ingesteld bij K.B. van 25 oktober 1899, ontwierp een nieuwe regeling inzake het bewijs. De arbeid werd voltooid in 1901.

Elk dezer ontwerpen sluimerde in; geen enkel heeft het Staatsblad mogen beriken.¹⁹

Na de eerste wereldoorlog benoemde de regering een nieuwe commissie. Haar was de taak opgedragen «... te overwegen hoe in het belang eener goede rechtsbedeeling ware te geraken tot wegneming van onjuistheden en aanvulling van leemten, waarvan in en door de praktijk algemeen erkend wordt, dat zij als zoodanig voorkomen in de Nederlandse burgerlijke wetgeving».²⁰ De commissie heeft een aantal wetten tot wijziging van het B.W. voorbereid. Toch stelt men vast dat de regering niet bij elke herziening van het burgerlijk recht een beroep deed op de diensten van de vergadering.²¹

4.2. De periode Meijers

Na de tweede wereldoorlog werd het roer over een andere boeg gegooid. Bij K.B. van 25 april 1947 werd aan de Leidse hoogleraar E.M. Meijers de taak toevertrouwd het Burgerlijk Wetboek te hercodificeren. Het verlenen van de opdracht aan één man bood als voordeel dat organische eenheid van het wetboek gewaarborgd werd.²² Bovendien hadden de commissies uit het verleden bewezen dat groepswerk niet noodzakelijk vlugger werk betekende. Integendeel. Tenslotte was er de figuur van Meijers, die door zijn tijdgenoten alsook door de latere generaties als een bijzonder gezaghebbende jurist werd beschouwd.²³

Meijers werkte, tussen 1947 en 1954, de inleidende titel en de eerste vier boeken van het nieuwe wetboek af. In 1954 overleed Meijers.

¹⁵ HONDIUS, E.H., *op.cit.*, (noot 13), 351.
¹⁶ MEIJERS, E.M., *Ontwerp voor een Nieuw Burgerlijk Wetboek, Toelichting, Boek 1-4*, 's-Gravenhage, 1954, 6.
¹⁷ DE GROOT, H., *Inleidinge tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid*, s.l., 1631.
¹⁸ MEIJERS, E.M., *Toelichting. Boek 1-4, op.cit.*, (noot 16), 9-10.

¹⁹ Over de commissies raadplege men voornamelijk MEIJERS, E., «Wijzigingen en aanvullingen van het Burgerlijk Wetboek van 1838», in SCHOLTEN, P. en MEIJERS, E., *Gedenkboek Burgerlijk Wetboek 1838-1938*, Zwolle, 1938, 46-47.

²⁰ Opdracht van de commissie geciteerd door VAN DIEVOET, E., *op.cit.*, (noot 12), 75.

²¹ VAN DIEVOET, E., *op.cit.*, (noot 12), 75.

²² VAN APELDOORN, «Recensie over het gedenkboek B.W.», *R.M.Th.*, 1939, 80-84.

²³ FLORIJN, E., «Een natuurlijke gang van zaken», *N.J.B.*, 1992, 9.

4.3. Na Meijers

Na Meijers' dood werd het werk voortgezet door een driemanschap bestaande uit J. Drion, F. De Jong en J. Eggens. Deze laatste werd in 1958 opgevolgd door G. de Grooth. Het driemanschap kon steunen op aantekeningen en schema's van Meijers.²⁴ Daarenboven was Drion van de aanvang af als Meijers' medewerker bij de hercodificatie betrokken geweest. Het driemanschap ontwierp de boeken 5 en 6. De twintig titels van boek 7 werden aan een tiental juristen uitbesteed. Boek 8 ten slotte werd opgesteld door prof. H. Schadee, daarin bijgestaan voor luchtrecht door mr. J. Beekhuis,²⁵ en door J. Swart voor het binnenvaartrecht.²⁶

5. Werkwijze

5.1. De vraagpuntenprocedure

Meijers ving zijn gigantische opdracht aan met de zogenaamde vraagpuntenprocedure. Deze werkwijze bracht de noodzakelijke dialoog tot stand tussen de drie, bij de opstelling van het nieuwe wetboek betrokken hoofdrolspelers: het parlement – meer in het bijzonder de Tweede Kamer²⁷ – de regering en de ontwerper.

5.1.1. Wat was het *voorwerp* van de vraagpuntenprocedure en hoe werd zij gevoerd?

Voorwerp van de vraagpuntenprocedure waren de levensbeschouwelijke, economische en sociale pijlers waarop het wetboek diende te rusten. Omtrent de grondslagen van het B.W. werd *voorafgaand* overleg noodzakelijk geacht. «Een ontwerp, opgesteld aan de hand van uitspraken der Kamer omtrent punten van principiële betekenis, heeft meer kans om tot wet te worden verheven dan een ontwerp, waarbij een dergelijke raadpleging achterwege is gebleven. Indien de ontwerper uitgaat van een beginsel, dat achteraf voor de Kamer onaantvaardbaar mocht blijken, zou hij in bepaalde gevallen monnikenwerk verrichten. Tijdverlies en teleurstelling zouden daarvan het onvermijdelijke gevolg zijn.»²⁸

5.1.2. Anderzijds bracht de *manier waarop de vraagpuntenprocedure werd gevoerd* met zich mee dat de regering en het parlement niet alleen elkaars standpunten kenden maar, bovendien, bij het bepalen van het eigen standpunt, met elkaars standpunt rekening konden houden. Inderdaad werden aan de Kamer niet alleen de vraagpunten voorgelegd, maar ook een *voorlopig antwoord* op de vraagpunten. Dit antwoord was voorbereid door de minister van Justitie in overleg met Meijers. Voor de discussie in de Kamer werd dit voorlopig antwoord als uitgangspunt gezien. Vervolgens kon de Regering de aanvankelijk geformuleerde voorlopige antwoorden nader preciseren en zelfs wijzigen naar aanleiding

van de in de Kamer geformuleerde overwegingen. Aldus kon de Kamer, bij het bepalen van haar standpunten rekening houden met de visie van de Regering en *vice versa*.

5.1.3. Bij dit alles dient men te onderstrepen dat *Kamer noch Parlement definitief gebonden* waren door hun antwoorden op de vraagpunten. De uiteindelijke beslissing inzake de beginselen waarop het wetboek rust, zou men eerst nemen ter gelegenheid van de behandeling van het later in te dienen wetsontwerp. Het niet-bindend karakter van de vraagpuntenprocedure werd voornamelijk ingegeven door twee motieven. Eerste en belangrijkste argument was dat pas na een volledige en concrete uitwerking in een ontwerp-wettekst blijkt of een regeling ook praktisch bruikbaar is.²⁹

Tweede argument was dat men de mogelijkheid onder ogen wenste te zien dat later nieuwe argumenten geformuleerd zouden worden, die de weegschaal uiteindelijk zouden doen overslaan naar de andere zijde.³⁰ Het voorlopig karakter van de antwoorden van de Regering en de Kamer had ook een belangrijk gevolg op het politiek vlak. Wij citeren op dit punt de voorbereidende teksten. «Dit betekent, dat er voor de Regering geen aanleiding kan bestaan aan een haar onwelgevallige uitspraak van de Kamer over een vraagpunt enige politieke consequentie te verbinden. Een verklaring, dat een bepaalde uitspraak voor haar onaannemelijk is, zou dus bij deze behandeling geen zin hebben. Anderzijds kan er ook voor de Kamer geen aanleiding bestaan om aan een verklaring van de Regering, dat zij zich voorshands niet naar een uitspraak der Kamer zal richten, enig politiek gevolg te verbinden.»³¹

5.1.4. Bekeken vanuit *inhoudelijk oogpunt*, onderscheidde Meijers vier reeksen vraagpunten,³² respectievelijk gewijd aan:

1. vermogensrecht in het algemeen en zakelijke rechten (8 vraagpunten);
2. verbintenissenrecht in het algemeen (4 vraagpunten), verbintenissen uit de wet (6 vraagpunten); rechtshandelingen en overeenkomsten in het algemeen (3 vraagpunten) en bijzondere overeenkomsten (1 vraagpunt);
3. algemene bepalingen van wetgeving (3 vraagpunten), rechten van de scheppende mens (4 vraagpunten), rechtspersonen (3 vraagpunten), handelsrecht (3 vraagpunten) erfrecht (7 vraagpunten);
4. personen- en familierecht (6 vraagpunten).

5.1.5. Laten we, bij wijze van *voorbeeld*, de vraagpunten betreffende «rechtshandelingen en overeenkomsten in het algemeen» nader bekijken.

In deze materie zag Meijers drie fundamentele problemen, die tot een beleidsmatig antwoord noopten.

De eerste vraag betrof «misbruik van omstandigheden». Dit is de Nederlandse zustertheorie van de Belgische «ge-

²⁴ HONDIUS, E., *op.cit.*, (noot 13), 353.

²⁵ HARTKAMP, A., *Compendium van het vermogensrecht volgens het nieuwe Burgerlijk Wetboek*, Deventer, 1990, 2.

²⁶ FLORIJN, E., *op.cit.*, (noot 23), 12.

²⁷ De vraagpunten werden alleen in de Tweede Kamer besproken; zie hierover HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, Deventer, 1990, 2.

²⁸ «Nota over het nieuwe burgerlijk wetboek, voorlopig verslag van de Tweede Kamer», in VAN ZEBEN, C.J., *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe Burgerlijk Wetboek. Algemeen deel*, Deventer, 1961, 15-16.

²⁹ «Nota over het nieuwe burgerlijk wetboek, voorlopig Verslag van de Tweede Kamer», *op.cit.*, (noot 28), 16.

³⁰ «Nota over het nieuwe burgerlijk wetboek, voorlopig Verslag van de Tweede Kamer», *op.cit.*, (noot 28), 16.

³¹ «Nota over het nieuwe burgerlijk wetboek, voorlopig Verslag van de Tweede Kamer», *op.cit.*, (noot 28), 16.

³² Oorspronkelijk legde Meijers 49 vraagpunten voor aan de Tweede Kamer. In de loop van de parlementaire behandeling is één vraagpunt nochtans vervallen, zodat uiteindelijk 48 vraagpunten een antwoord kregen. Zie hierover VAN ZEBEN, C.J., *Parlementaire Geschiedenis*, *op.cit.*, (noot 28), 109, voetnoot (a).

kwalificeerde benadeling». Aan het parlement werd de vraag gesteld of, in het nieuwe Nederlandse B.W., misbruik van omstandigheden een plaats behoorde te verwerven. Zie hier de formulering van dit vraagpunt: «Moet naast bedreiging, bedrog en dwaling ook misbruik van omstandigheden als grond voor vernietiging van rechtshandelingen erkend worden?»³³

De tweede vraag waarop Meijers een stellingname van de politiek wenselijk achtte, had betrekking op de ontbinding van de wederkerige overeenkomst na contractbreuk. «Moet in het geval een wederkerige overeenkomst door een partij niet wordt nagekomen, de rechter de ontbinding uitspreken of dient de schuldeiser dit zelf te kunnen doen?»³⁴

Derde heet hangijzer van beleidsmatige aard betrof de goede trouw. Eerst stelde Meijers een algemene vraag betreffende de beperkende werking van de goede trouw om, vervolgens, een sub-vraag te formuleren omtrent een belangrijk toepassingsgeval van de beperkende werking, namelijk de imprevisie-leer. «Moet de wet bepalen, dat de goede trouw niet alleen de uit overeenkomst en wet voortvloeiende verbintenissen kan aanvullen, maar ook deze onder bijzondere omstandigheden kan doen vervallen of buiten werking stellen?»³⁵ En de bijkomende vraag: «Moet behalve het geval, dat nakoming van een overeenkomst door overmacht onmogelijk wordt, ook dit geval geregeld worden, waarin door onvoorziene omstandigheden nakoming voor één der partijen uitermate bezwaarlijk wordt? Zo ja, moet hier alleen de rechter kunnen ingrijpen of mag de schuldenaar zonder meer nakoming weigeren?»³⁶

5.2. De wetgevingsmachinerie

Alle boeken van het nieuw Burgerlijk Wetboek zijn eerst in de vorm van een *voorontwerp* opgesteld. Elk van de voorontwerpen is vergezeld van een *toelichting*. Beide stukken worden, gemeenzaam, de *groene boeken* genoemd.

De ontwerpen worden in de Kamers ingediend in de vorm van een *wetsontwerp tot vaststelling* van het bedoelde boek. De omzetting van voorontwerp naar wetsontwerp gebeurt door het Ministerie van Justitie. In de regel wijken de wetsontwerpen weinig af van de voorontwerpen. De afwijkingen worden gemotiveerd en toegelicht in de *memorie van toelichting*. De memorie is derhalve geen doorlopende toelichting op het wetsontwerp.

Het wetsontwerp gaat vervolgens naar de Kamers. Doorgaans doorloopt het de volgende stadia in de Tweede Kamer: behandeling in commissie, hetgeen aanleiding geeft tot het *voorlopig verslag*; *memorie van antwoord* vergezeld van een *gewijzigd ontwerp* van de hand van de minister van Justitie; *eindverslag* van de kamercommissie en de minister van Justitie; eventueel *nota's* naar aanleiding van het eindverslag,

één of meer *nota's van wijziging* al dan niet vergezeld van een *nader gewijzigd ontwerp*; plenaire behandeling. In de Eerste Kamer verloopt de behandeling in de regel als volgt: *voorlopig verslag*, *memorie van antwoord*, *eindverslag*, *openbare behandeling*. De verschillende stukken worden in de literatuur meestal als volgt verkort geciteerd:

- toelichting bij de voorontwerpen: T of Toel
- memorie van toelichting: Mvt
- voorlopig verslag (Tweede Kamer): vv
- voorlopig verslag (Eerste Kamer): vv1
- memorie van antwoord (Tweede Kamer): MvA of MvA II

- memorie van antwoord (Eerste Kamer): MvA I
- gewijzigd ontwerp: G.O.
- nota's van wijziging: NvW

Wordt het ontwerp tot vaststelling tot wet verheven, dan is hiermee enkel en alleen de *inhoud* van het nieuwe recht bepaald. Nu volgt een nieuwe fase in het wetgevingsproces, namelijk de *invoeringswet*. Met de invoeringswet voert de wetgever een drievoudige operatie uit. Ten eerste vereist de invoering van een nieuw stuk burgerlijk recht aanpassingen van andere delen van het burgerlijk recht en van andere taken van recht. Deze noodzakelijke aanpassingen geschieden in de invoeringswet. Ten tweede wordt voorzien in het overgangsrecht. Ten derde bevat de invoeringswet wijzigingen van de vaststellingswet. De opstelling van de invoeringswet neemt inderdaad enige tijd in beslag. Ondertussen is de inhoud van de vaststellingswet bekend en geeft aanleiding tot rechtsgeleerde commentaren. Soms zijn er bovendien nieuwe ontwikkelingen in de rechtspraak. Met een en ander kan in de invoeringswet rekening worden gehouden.

De datum van de *inwerkingtreding* wordt, ten slotte, vastgesteld bij koninklijk besluit. Daaraan voorafgaande wordt de decimale nummering (nummer van het boek, gevolgd door het nummer van de titel, gevolgd door het nummer van de afdeling, gevolgd door het nummer binnen de afdeling) vervangen door een traditionele doorlopende nummering.³⁷

6. Structuur van het nieuwe wetboek en stand van zaken

6.1. Het nieuwe Nederlandse Burgerlijk Wetboek telt (voorlopig) *acht boeken*.

Boek 1 is gewijd aan personen- en familierecht. Het werd van kracht in 1970. Het deel over echtscheiding werd onder tusschen reeds gewijzigd.

Boek 2 omvat de rechtspersonen (van burgerlijk en handelsrecht) en werd van kracht in 1976.

De boeken 3, 5 en 6 werden ingevoerd op 1 januari 1992. De boeken hebben, respectievelijk, betrekking op vermogensrecht in het algemeen (boek 3), zakelijke rechten (boek 5) en het algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht (boek 6).

Boek 4, gewijd aan erfrecht, werd reeds in 1969 vastgesteld en in 1981 gewijzigd. Het is vooralsnog niet van kracht. Voor-

³³ VAN ZEBEN, C.J., *Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek. Boek 3. Vermogensrecht in het algemeen*, Deventer, 1981, 203.

³⁴ VAN ZEBEN, C.J., *Parlementaire Geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek. Boek 6. Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht*, Deventer, 1981, 1014.

³⁵ VAN ZEBEN, C.J., *Parlementaire Geschiedenis, op.cit.*, (noot 34), boek 6, 43.

³⁶ VAN ZEBEN, C.J., *Parlementaire Geschiedenis, op.cit.*, (noot 34), boek 6, 966.

³⁷ Zie over de wetgevingsmachinerie voornamelijk HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht, op.cit.* (noot 27), 3-4.

namelijk de discussie over het erfrecht van de langstlevende echtgenoot zorgt voor de vertraging.³⁸

Boek 7 bevat de bijzondere overeenkomsten. Sommige delen – namelijk koop, ruil, lastgeving, bewaargeving en borgtocht – zijn reeds wet. Zij traden in werking samen met de boeken 3, 5 en 6. De andere titels van boek 7 zullen, al naargelang zij gereed komen, telkens bij afzonderlijk wetsontwerp aan het parlement worden voorgelegd. Een tijdschema is niet vooropgesteld.³⁹

Boek 8 is vastgesteld tussen 1979 en 1982. Het behandelt het vervoersrecht. Nadat delen al als voortrein waren ingevoerd, is boek 8 sinds 1 april 1991 in werking getreden en wel in een versie die van het oude B.W. uitgaat. Op 1 januari 1992 is de gewijzigde tekst in werking getreden, waarin boek 8 aan de boeken 3 en 6 werd aangepast.⁴⁰

6.2. Oorspronkelijk had Meijers de bedoeling zijn wetboek in te leiden met een korte titel van 9 artikelen naar Zwitsers model en af te sluiten met een negende boek met als voorwerp «rechten op de voortbrengselen van de geest». In de kleine halve eeuw wordingsgeschiedenis van het wetboek sneuvelde de inleidende titel en is het, daarnaast, de vraag of het laatste boek ooit het levenslicht zal zien.

In de *inleidende titel* voorzag Meijers de behandeling van de volgende onderwerpen:

1. de verhouding tussen dwingende wetgeving, aanvullen de wetgeving, gewoonte, algemeen rechtsbeginsel en billijkheid (artt. 1 t/m 5);
2. een omschrijving van de billijkheid (art. 7);
3. het verbod van rechtsmisbruik (artt. 8 en 9).⁴¹

Uiteindelijk heeft de wetgever ervoor geopteerd de inleidende titel te laten vallen. De bepalingen inzake de vereisten van de billijkheid en inzake rechtsmisbruik werden overgebracht naar boek 3.⁴² De voorschriften inzake de verhouding van de rechtsbronnen, die in de rechtsleer wegens hun algemeenheid bekritiseerd waren, werden uit het wetboek geschrapt. Alleen vindt men in boek 6 twee bepalingen betreffende de rol van de wet, de gewoonte en de goede trouw in het *contractenrecht*.⁴³

Volgens de bedoeling van Meijers zou het *laatste boek – het negende* – gewijd worden aan de *rechten op de voortbrengselen van de geest*. De toenmalige merkenwet, octrooiwet, auteurswet en handelsnaamwet zouden worden opgesplitst en de privaatrechtelijke aspecten ervan zouden een plaats krijgen in boek 9. Ondertussen zijn verschillende internationale regelingen tot stand gekomen, welke zich minder goed lenen tot het opsplitsen van de privaatrechtelijke bepalingen. Deze zouden, bovendien, niet harmonisch aansluiten op het algemene deel van het vermogensrecht zodanig dat het twijfelachtig is of boek 9 er ooit zal komen.⁴⁴

Toch is dienaangaande het doek nog niet definitief gevallen. Een aantal auteurs pleit voor het alsnog toevoegen van een boek 9, «dat zich ontfermt niet alleen over de al lang gearriveerde rechten van intellectuele eigendom, maar ook over de alsnog daklozen».⁴⁵

Om de knoop door te hakken werd een regeringscommissaris benoemd met als opdracht de minister van Justitie te adviseren over de vraag of er al dan niet een boek 9 moet komen, en zo ja, wat daarin moet.

6.3. Is de vraag over het al dan niet verrijken van de code met een negende boek nog niet blijvend beslecht, reeds pleiten sommige schrijvers⁴⁶ voor de creatie van een *tiende boek* van het B.W. Dit zou de codificatie (of consolidatie) van het *internationaal privaatrecht* inhouden. De tien tafels van de Nederlandse wet, alludeert Hartkamp.⁴⁷ Blijkbaar hebben de voorstanders van de opname van het i.p.r. in het B.W. gehoor gevonden op politiek beslissingsniveau. In augustus 1992 publiceerde de stafafdeling Wetgeving Privaatrecht een «Schets van Algemene Wet betreffende het internationaal privaatrecht (Geconsolideerd overzicht van de bestaande en voorgestelde wettelijke bepalingen)». In het voorwoord wordt gepreciseerd dat deze schets beoogt een beeld te geven van een «Boek van het Burgerlijk Wetboek» waarin onderwerpen die inmiddels reeds bij wet of verdrag geregeld zijn, worden samengebracht met onderwerpen ten aanzien waarvan wetgeving in voorbereiding is.⁴⁸ Opgemerkt zij dat de begrotingsmededeling 1993 van het Departement van Justitie vermeldt dat het voornemen bestaat de wetgeving betreffende het internationaal privaatrecht in het Burgerlijk Wetboek op te nemen.⁴⁹

7. Kenmerken van het nieuwe wetboek

7.1. De integratie van het handels- in het burgerlijk recht

In het Nederlandse recht bestaat, voortaan, geen onderscheiding meer tussen handels- en burgerlijk recht. De laatste hoofdstukken die het Nederlandse Wetboek van Koophandel stoffeerden – namelijk de vennootschap, de verzekering en het vervoer – zijn in het Burgerlijk Wetboek geïntegreerd.

Hiermee wordt de kroon gezet op een proces dat reeds in 1838 een aanvang nam. Sinds die datum is, van lieverlede, zo-

⁴⁵ COHEN JEHOAM, H., «Daklozen op het gebied van de intellectuele eigendom en de ideeënbescherming», *N.J.B.*, 1992, 1201, en de aldaar vermelde verwijzingen.

⁴⁶ Zie voornamelijk HARTKAMP, A.S., «Interview. De tien tafelen van de Nederlandse wet. Dat zou toch mooi zijn?», *Ars Aequi*, 1991, 1115; STRIKWERDA, L., «Het 'rode boek' van het internationaal privaatrecht», *N.J.B.*, 1992, 1572.

⁴⁷ HARTKAMP, A.S., «Interview. De tien tafelen van de Nederlandse wet. Dat zou toch mooi zijn?», *op.cit.*, (noot 46), 1109.

⁴⁸ Zie hierover STRIKWERDA, L., *op.cit.* (noot 46), 1572. De auteur betreurt overigens het «consolidatie-karakter» van de oefening van de Stafafdeling Wetgeving Privaatrecht. Hij pleit voor een codificatie die niet alleen zou vaststellen wat de inhoud van het vigerend i.p.r. is, maar daarentegen zou innoveren door het bestaande «methodpluralisme» te doorbreken.

⁴⁹ POLAK, J.M., «De wetgeving van het Departement van Justitie», *N.J.B.*, 1993, 5.

³⁸ POLAK, J.M., «De wetgeving van het Departement Justitie», *N.J.B.*, 1993, 5, en de aldaar vermelde verwijzingen.

³⁹ REINSMAN, M., «De invoering van het nieuwe B.W. – een overzicht», *Ars Aequi*, 1991, 1121.

⁴⁰ REINSMAN, M., *op.cit.*, (noot 39), 1119.

⁴¹ Zie hierover MEIJERS, E.M., *Ontwerp voor een nieuw burgerlijk wetboek. Tekst. Boek 1-4. Boek 5*, 's-Gravenhage, 1954-1955, 3.

⁴² Boek 3, art. 12 t/m art. 14.

⁴³ Boek 6, art. 2 en art. 248.

⁴⁴ Zie hierover HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht, op.cit.* (noot 27), 25, en de aldaar vermelde verwijzingen naar de parlementaire geschiedenis.

wel formeel als materieel het onderscheid tussen het handels- en burgerlijk recht steeds kleiner geworden.

Deze evolutie – afschaffing van de bijzondere rechtbanken van koophandel in 1838; uitbreiding van het faillissement tot niet-handelaars in 1893; beschikbaarheid van de vorm van de N.V. voor andere doeleinden dan daden van koophandel sinds 1928; afschaffing van de bijzondere bewijsregeling in handelszaken en schrapping van de begrippen «koopman» en «daad van koophandel» in 1934 – werd eerder reeds uitvoerig beschreven.⁵⁰ Het afschaffen van de onderscheiding tussen burgerlijk en handelsrecht betekent niet dat het nieuwe B.W. geen bijzondere regelen zou kennen voor bedrijfs- of beroepsuitoefenaars. Het tegendeel is waar. Zo is het al dan niet uitoefenen van een beroep of bedrijf een element in de omschrijving van de coöperatieve vereniging, de onderlinge waarborgmaatschappij en de vennootschap. En zo is er de bijzondere regeling inzake de aansprakelijkheid voor personen en zaken die in de uitoefening van een bedrijf worden gebruikt. Belangrijk is ook de recente opkomst van een contractueel consumentenrecht dat specifieke regels vooropstelt voor overeenkomsten tussen een partij die handelt in de uitoefening van een bedrijf of beroep en een particulier.⁵¹

Daarnaast wijst Hartkamp terecht op een tendens, die hij kenmerkt als de *commercialisering van het burgerlijk recht*: aanvankelijk handelsrechtelijke noties en begrippen zijn tot algemeen civielrechtelijke geworden. Men denke bv. aan de bescherming van de goede trouw en opgewekt vertrouwen, de vergrote invloed van redelijkheid en billijkheid, de verkorting van de verjaringstermijnen, de tendens tot het afschaffen van vormvereisten en de regeling van algemene voorwaarden. Hartkamp concludeert dan ook dat, in zekere zin, het succes van het handelsrecht tot zijn overbodigheid heeft bijgedragen.⁵²

7.2. Een geleerd wetboek

Het nieuwe Nederlandse B.W. is een geleerd wetboek. Die kwalificatie dekt verscheidene ladingen.

7.2.1. Allereerst is het wetboek *systematisch* opgebouwd. Het wetboek reflecteert de idee van een rechtssysteem. Twee hoofdprincipes bepalen het systeem:

1. het onderscheid tussen personen en vermogensrecht (boeken 1 en 2);
2. binnen dit laatste tussen het algemene en het bijzondere (boeken 3 - 9). Het algemeen deel van het vermogensrecht bestaat uit twee boeken: boek 3 (vermogensrecht in het algemeen) en boek 4 (erfrecht; dit omvat inderdaad de overgang van het algehele vermogen na overlijden van de rechthebbende). De bijzondere gedeelten zijn respectievelijk gewijd aan de zakelijke rechten (boek 5), de vorderingsrechten (boeken 6, 7 en 8) en de rechten op de voortbrengselen van de menselijke geest (boek 9).

⁵⁰ *Supra*, nr. 3.3.

⁵¹ Zie hierover HARTKAMP, A.S., *Compendium van het vermogensrecht volgens het nieuwe burgerlijk wetboek*, op.cit. (noot 25), 11; HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, op.cit. (noot 27), 33-35.

⁵² HARTKAMP, A., «Het nieuwe Burgerlijk Wetboek en de eenheid van het privaatrecht», *N.J.B.*, 1983, 1069 e.v.; HARTKAMP, A., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, op.cit. (noot 27), 32.

7.2.2. Een *algemeen deel* in de zin van het Duitse B.G.B., dat van toepassing is op het gehele burgerlijk recht, ontbreekt dus. Meijers wees dit bewust van de hand als te abstract.⁵³ Wel systematiseerde hij de regels die van toepassing zijn op het gehele *vermogensrecht* in een afzonderlijk boek, het derde. Hierin vindt men de algemene bepalingen betreffende rechtsobjecten, rechtshandelingen, volmacht, verkrijging en verlies van goederen, bezit en houderschap, bewind, gemeenschap (veralgemeening van medeëigendom), vruchtgebruik, pand en hypotheek, voorrecht, retentierecht en rechtsvordering. Overeenkomstig art. 59 van boek 3 (het vroegere art. 3.2.21) vinden de bepalingen inzake *rechtshandelingen* slechts toepassing buiten het vermogensrecht «... voor zover de aard van de rechtshandeling of de rechtsbetrekking zich daartegen niet verzet». Hetzelfde geldt voor de bepalingen inzake *rechtsvorderingen*. «Buiten het vermogensrecht vinden de voorafgaande artikelen overeenkomstige toepassing, voor zover de aard van de betrokken rechtsverhouding zich daartegen niet verzet» (art. 326 van boek 3; het vroegere art. 3.11.21).

7.2.3. De *gelaagde structuur* van het wetboek – van algemeen naar bijzonder – heeft twee zijden. De positieve kant is van systematische en wetseconomische aard. De negatieve kant is dat het werken met het wetboek er niet gemakkelijker door wordt. Schertsend waarschuwt R.S. Meijer in het *Tijdschrift voor de rechterlijke macht* «... dat de oplossing niet staat waar je haar zou verwachten (...) Door de gelaagde structuur (...) is een piramide ontstaan. In de basis van Boek 3 staan de meest algemene regels over bij voorbeeld rechtshandelingen. Midden in de piramide vindt men in Boek 6 algemene regels over verbintenissen en vervolgens die over verbintenissen uit overeenkomst. Boven in de piramide vindt men bijvoorbeeld – in Boek 7 titel 1 – de regeling van de koop, met nog weer meer bijzondere bepalingen voor de consumentenkoop. In het topje van de piramide kunnen dan nog eens standaardregelingen komen voor bijzondere typen koop-overeenkomsten.»⁵⁴

7.2.4. Naast de gelaagde structuur dient men eveneens de zogenaamde *schakelbepalingen* te vermelden. Schakelbepalingen verklaren bepaalde regelingen van overeenkomstige toepassing op rechtsbetrekkingen waarvoor zij naar de letter niet zijn geschreven. Door dit procédé worden dus eveneens, min of meer, algemene delen gecreëerd.⁵⁵ Twee zodanige schakelbepalingen kwamen reeds in deze verhandeling aan bod. Namelijk de artikelen 59 en 326 van boek 3 verklaren de bepalingen inzake, respectievelijk, rechtshandeling en rechtsvordering van overeenkomstige toepassing buiten het vermogensrecht voor zover de aard van de rechtsbetrekking zich daar niet tegen verzet.⁵⁶

7.2.5. Ook op het vlak van de *taal en de terminologie* is het wetboek een geleerde code. Geleerd in de zin dat het geschreven is voor geschoolde juristen. In tegenstelling tot bv.

* VAN ZEBEN, C.J., «Parlementaire geschiedenis van het nieuwe burgerlijk wetboek. Boek 3. Vermogensrecht in het Algemeen», op.cit. (noot 33), 53; zie ook GORLÉ, F., BOURGEOIS, G., BOCKEN, H. en REYNTJENS, F., *Rechtsvergelijking*, Brussel, 1991, 149.

⁵⁴ MEIJER, R.S., «Valkuilen in het Nieuw B.W.», *Trema*, 1992, 6.

⁵⁵ HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, op.cit. (noot 27), 25-26.

⁵⁶ *Supra*, nr. 7.2.2.

het Zwitserse B.W. De teksten hebben een vrij hoog abstractieniveau en zijn geschreven in een vrij moeilijke taal. Een voorbeeld in dit verband is de wettekst inzake de vertrouwensleer. Artikel 35 van boek 3 luidt als volgt (oude nummering: 3.2.3): «Tegen hem die eens anders verklaring of gedraging, overeenkomstig de zin die hij daaraan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht toekennen, heeft opgevat als een door die ander tot hem gerichte verklaring van een bepaalde strekking, kan geen beroep worden gedaan op het ontbreken van een met deze verklaring overeenstemmende wil.»

Het nieuwe Nederlandse B.W. is ook geleerd doordat consequent met dezelfde terminologie wordt gewerkt. Dit in tegenstelling tot het oude Nederlandse Burgerlijk Wetboek, en dus ook het Belgische en het Franse. De Napoleontische code is inderdaad niet altijd eenduidig in zijn taalgebruik. Zo worden bv. de termen «nietigheid», «vernietiging», «nietigverklaring» en «ontbinding» door elkaar gebruikt; of nog, ander voorbeeld, wordt met de term «zaken» nu eens goederen en andere vermogensbestanddelen bedoeld, dan weer stoffelijke voorwerpen.⁵⁷

In het nieuwe B.W. worden de termen eerst zorgvuldig gedefinieerd en nadien altijd in dezelfde betekenis gebruikt. Het wetboek introduceert hier en daar een aantal nieuwe termen. Zo bv. *registergoed* (registergoederen zijn goederen voor welke overdracht of vestiging inschrijving in daartoe bestemde openbare registers noodzakelijk is; concreet zijn dit de onroerende goederen en de teboekgestelde schepen en luchtvaartuigen),⁵⁸ *verrekening* (schuldvergelijking of compensatie), *standaardregeling* (een regeling opgesteld door een daartoe door de minister van Justitie te benoemen commissie),⁵⁹ *al dan niet toerekenbare niet-nakoming* (wanprestatie die al dan niet door overmacht gerechtvaardigd wordt), *gemeenschap* (mede-eigendom),...⁶⁰

7.2.6. Het nieuwe Nederlandse B.W. is ook als geleerd te kwalificeren omdat het, in ruime mate, de vrucht is van *rechtsvergelijkend* werk. Over Meijers is opgemerkt dat zijn kennis van het vreemde recht onbegrensd was,⁶¹ terwijl ook zijn opvolgers goed vertrouwd waren met de rechtsvergelijkende methode.⁶²

Bij de opstelling van de ontwerpen gold als standaardprocedure dat zeker werd nagegaan wat de stand van zaken was

⁵⁷ FLORIJN, E., «Het nieuwe Burgerlijk Wetboek in profiel», *Ars Aequi*, 1991, 1086.

⁵⁸ NIEUWENHUIS, J.H., STOLKER, C.J.J.M., VALK, W.L., *Nieuw Burgerlijk Wetboek*, Deventer, 1990, 7. Voor de omschrijving van het begrip «registergoed»: zie art. 10 van boek 3 (oude nummering art. 3.1.1.10).

⁵⁹ Zie art. 214 van boek 6 (oude nummering: art. 6.5.1.2.).

⁶⁰ Over de taal en de terminologie van het nieuw Nederlands B.W. zie voornamelijk HARTKAMP, A.S., *Compendium van het vermogensrecht volgens het nieuwe Burgerlijk Wetboek, op.cit.*, (noot 25), 14-22.

⁶¹ BERGSTEIN, M.B., *Verzameld Werk, deel I*, Zwolle, 1960, 70; zie ook BLOEMBERGEN, A.R., «Over de methode van Meijers», *W.P.N.R.*, 5504, 41; HARTKAMP, A.S., «Vaststelling Boeken 3, 5 en 6 nieuw B.W. (II)», *Ars Aequi*, 1980, 569 e.v.; HARTKAMP, A.S., «Das neue niederländische Bürgerliche Gesetzbuch aus europäischer sicht», *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 1993, 663-683.

⁶² FOKKEMA, D.C., «De invloed van de rechtsvergelijking op de ontwikkeling van het nieuwe B.W.», *N.J.B.*, 1983, 1223.

in Frankrijk, België, Duitsland, Zwitserland en Italië; naargelang het geval werd ook het Engelse en Amerikaanse recht in de vergelijking betrokken.⁶³

Hartkamp heeft in verband met de rechtsvergelijkende arbeid van de opstellers van het nieuwe B.W. enig rekenwerk verricht. Hij komt tot de volgende merkwaardige cijfers. De toelichting op het ontwerp van boek 6 (het algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht) verwijst naar het recht van ruim veertig landen. Zowel de vreemde wetgeving als rechtspraak en literatuur komen aan bod. De landen waarnaar het meest verwezen wordt, zijn – in deze volgorde – Duitsland, Zwitserland, Italië en Frankrijk. De toelichting op de titel «onrechtmatige daad» bevat honderden gegevens over buitenlands recht; de eerste helft van de toelichting op de titel onrechtmatige daad bevat 220 noten; 120 daarvan bevatten rechtsvergelijkende data.⁶⁴

7.3. Een modern en gedetailleerd wetboek dat echter ruimte laat voor rechterlijke rechtsvinding

7.3.1. De hercodificatie bood Meijers en zijn opvolgers de gelegenheid om een hele reeks *praetoriaanse regelingen*, die naast het oude B.W. gegroeid waren en het allengs overwoerden, in het nieuwe B.W. te *integreren* en een plaats toe te bedelen in het systeem. Voor de Belgische jurist, die met identiek dezelfde problematiek wordt geconfronteerd, is de lectuur van het nieuwe B.W. een verademing. Terwijl de Belgen voor tal van problemen het toepasselijk recht dienen te zoeken in tientallen cassatiearresten (die dan nog dikwijls op verschillende wijze geïnterpreteerd worden in de doctrine – men denke bv. aan de samenlooparresten), vinden de Nederlanders de wettelijke regeling duidelijk en gedetailleerd terug in hun nieuw B.W. Zo is er bv. de problematiek van aanbod en aanvaarding: de herroepelijkheid van het aanbod, het vrijblijvend aanbod, het optiebeding, de uitloving van een beloning, het verval van het aanbod door tijdsverloop of verwerping, de weerslag van de dood of de onbekwaamheid van de aanbieder op de geldigheid van het aanbod, de te late aanvaarding, het ogenblik en de plaats van de totstandkoming van de overeenkomst en de van het aanbod afwijkende aanvaarding. Elk van deze deelproblemen wordt in het nieuw B.W. opgelost in een duidelijke wettekst. Hetzelfde geldt voor tal van andere vraagstukken: de overeenkomst en de derden, onvoorziene omstandigheden die intreden na de contractsluiting, de bindende kracht van algemene bedingen, meerpactenovereenkomsten, risicoaansprakelijkheid, schadevergoeding bij overlijden,...

7.3.2. Deze nauwkeurige wettelijke regelingen beletten niet dat de Nederlandse *rechter*, ook na de invoering van het nieuwe B.W., een zeer belangrijke rol te spelen heeft op het vlak van de rechtsvorming. En dit is, zonder meer, een noodzaak. W.C.L. Van der Grinten legt uit waarom. «Een probleem bij civielrechtelijke wetgeving (...) is waar de grens moet getrokken worden van wat in de wet moet worden voor-

⁶³ FOKKEMA, D.C., *op.cit.* (noot 62), 1223. Zie ook SMITH, T.B., «The influence abroad of the modern Dutch movement for code revision», *W.P.N.R.*, 5504, 55; LAWSON, F.H., «Book Review Ontwerp nieuw Burgerlijk Wetboek», *Int.Comp.Law. Quart.*, 1963, 1071.

⁶⁴ HARTKAMP, A.S., «Opmerkingen over de verhouding tussen internationale unificatie en nationale (her)codificatie», *Kwartaalbericht Nieuw B.W.*, 1989, 4.

zien. Zeker een moderne wetgever zal niet de illusie hebben, dat hij het (burgerlijk) recht uitsluitend in wettelijke regels kan vastleggen. In ieder rechtsstelsel heeft, vooral in het verbintenissenrecht, het *ongeschreven* recht een belangrijke plaats. Het voordeel van geschreven rechtsregels – en daarmee de rechtvaardiging van codificatie van het civiele recht – is dat zij rechtszekerheid bieden (...) Een zeker *nadeel* van het geschreven recht is, dat zij de rechter kan belemmeren in de mogelijkheid om tot een naar zijn oordeel billijke oplossing te komen.»⁶⁵

Van der Grinten legt dus het tegenovergestelde belang van zekerheid en billijkheid in de weegschaal. De zekerheid vereist geschreven recht; de billijkheid is soms beter gediend met ongeschreven recht. De Nederlandse wetgever poogt de balans in evenwicht te brengen door naast de vele gedetailleerde en nauwkeurig omschreven wettelijke regels, regelmatig *open normen* te formuleren. Open normen zijn wettelijke voorschriften waarvan de *concrete invulling geheel (of grotendeels) aan de rechter is overgelaten*.⁶⁶ Het zijn dus in wezen geschreven regels die verwijzen naar het ongeschreven recht. Met open normen schuift de wetgever uiteraard een ruime rechtschepende bevoegdheid toe naar de rechter. Ziehier een opsomming van enkele vraagstukken die het voorwerp uitmaken van toekomstige praetoriaanse rechtsvorming: ⁶⁷ de bepaling van de criteria om misbruik van bevoegdheid (*grosso modo*: rechtsmisbruik) vast te stellen; ⁶⁸ het omschrijven van het causaal verband tussen schadeveroorzakend feit en schade bij de onrechtmatige daad; ⁶⁹ de

bepaling van een natuurlijke verbintenis; ⁷⁰ de vraag wanneer de rechter voordeelsrekening kan bevelen; ⁷¹ het in rekening brengen van de eigen schuld van het slachtoffer bij aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad; ⁷² de bescherming van het gewekt vertrouwen bij het tot stand komen van rechtshandelingen; ⁷³ het criterium om misbruik van min-

⁷⁰ Art. 3, lid 2, van boek 6 (voorheen art. 6.1.1.3.): «Een natuurlijke verbintenis bestaat wanneer iemand jegens een ander een dringende morele verplichting heeft van zodanige aard dat naleving daarvan, ofschoon rechtens niet afdwingbaar, naar maatschappelijke opvattingen als voldoende van en aan die ander toekomende prestatie moet worden aangemerkt.»

⁷¹ Art. 100 van boek 6 (art. 6.1.9.5): «Heeft een zelfde gebeurtenis voor de benadeelde naast de schade tevens voordeel opgeleverd, dan moet, voor zover dit redelijk is, dit voordeel bij de vaststelling van de te vergoeden schade in rekening worden gebracht.»

⁷² Art. 101 van boek 6 (voorheen art. 6.1.9.6): «Wanneer de schade mede het gevolg is van een omstandigheid die aan de benadeelde kan worden toegerekend, wordt de vergoedingsplicht verminderd door de schade over de benadeelde en de vergoedingsplichtige te verdelen in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist.»

⁷³ In deze materie kan men de artt. 35, 36, 61 en 76 van boek 3 vermelden.

Art. 35 (voorheen art. 3.2.3): «Tegen hem die eens anders verklaring of gedraging, overeenkomstig de zin die hij daaraan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht toekennen, heeft opgevat als een door die ander tot hem gerichte verklaring van een bepaalde strekking, kan geen beroep worden gedaan op het ontbreken van een met deze verklaring overeenstemmende wil.»

Art. 36 (voorheen art. 3.2.3a): «Tegen hem die als derde op grond van een verklaring of gedraging, overeenkomstig de zin die hij daaraan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht toekennen, het ontstaan, bestaan of tenietgaan van een bepaalde rechtsbetrekking heeft aangenomen en in redelijk vertrouwen in de juistheid van die veronderstelling heeft gehandeld, kan door degene om wiens verklaring of gedraging het gaat, met betrekking tot deze handeling op de onjuistheid van die veronderstelling geen beroep worden gedaan.»

Art. 61 (voorheen art. 3.3.2):

«1. Een volmacht kan uitdrukkelijk of stilzwijgend worden verleend.

2. Is een rechtshandeling in naam van een ander verricht dan kan tegen de wederpartij, indien zij op grond van een verklaring of gedraging van die ander heeft aangenomen en onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht aannemen dat een toereikende volmacht was verleend, op de onjuistheid van deze veronderstelling geen beroep worden gedaan.

3. Indien een volgens wet of gebruik openbaar gemaakte volmacht beperkingen bevat, die zo ongebruikelijk zijn dat de wederpartij ze daarin niet behoefde te verwachten, kunnen deze haar niet worden tegengeworpen, tenzij zij ze kende.»

Art. 76. (voorheen art. 3.3.16):

«1. Een oorzaak die de volmacht heeft doen eindigen, kan tegenover een wederpartij die noch van het einde van de volmacht, noch van die oorzaak kennis droeg, slechts worden ingeroepen:

a. indien het einde van de volmacht of de oorzaak die haar heeft doen eindigen aan de wederpartij was medegedeeld of was bekend gemaakt op een wijze die krachtens wet of verkeersopvattingen meebrengt dat de volmachtgever het einde van de volmacht aan de wederpartij kan tegenwerpen;

⁶⁵ VAN DER GRINTEN, W.C.L., «Verbintenissenrecht volgens het NBW. In het bijzonder redelijkheid en billijkheid», *N.J.B.*, 1983, 1236.

⁶⁶ HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, *op.cit.* (noot 27), 43; HARTKAMP, A.S., «Judicial discretion under the new civil code of the Netherlands», *American Journal of Comparative Law*, 1992, 551-571.

⁶⁷ Zie hierover o.m. HARTKAMP, A.S., «Open normen (in het bijzonder redelijkheid en billijkheid) in het nieuwe B.W.», *WPN.R.*, 1981, 5559-5560.

⁶⁸ In art. 13 van boek 3 (voorheen art. 3.1.1.14) geeft de wetgever een enuntiatieve opsomming van de criteria om misbruik van bevoegdheid vast te stellen. Vermeld worden: «a) het gebruik van een bevoegdheid met geen ander doel dan te schaden; b) het gebruik van een bevoegdheid met een ander doel dan dat waarvoor ze is verleend; c) de onevenredigheid tussen het belang bij de uitoefening en het belang dat geschaad wordt.» In elk van deze drie gevallen heeft men zeker met misbruik van bevoegdheid te doen. Doch daar de opsomming slechts enuntiatief is, kan de rechter, in de toekomst, nieuwe gevallen van rechtsmisbruik «ontdekken».

⁶⁹ Boek 6, art. 98 (voorheen: art. 6.1.9.4): «Voor vergoeding komt slechts in aanmerking schade die in zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust, dat zij hem, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid van de schade, als gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend.» In de voorbereidende teksten van dit artikel is onderstreept dat er niet één causaliteitscriterium bestaat, doch dat dit kan variëren met de omstandigheden. Daar de grenzen in dit opzicht echter vloeïend zijn, is ervan afgezien de hier wenselijke onderscheidingen in de wet aan te brengen. Daarom is een formulering gekozen die de rechter de nodige vrijheid laat om de verschillende factoren het gewicht toe te kennen dat daaraan in de desbetreffende situatie toekomt (VAN ZEBEN, C.J., *Parlementaire geschiedenis van het nieuw burgerlijk wetboek*, Boek 6, *op.cit.* (noot 34), 343-345).

derwaardigheid van de medecontractant (gekwalficeerde benadeling) vast te stellen;⁷⁴ de omschrijving van het begrip onrechtmatige daad;⁷⁵ de bepaling van de gevallen waarin een vordering op grond van ongerechtvaardigde verrijking wordt toegestaan;⁷⁶ de omschrijving van het begrip «gebrekige zaak»;⁷⁷ de toetsing van algemene voorwaarden op hun redelijkheid;⁷⁸ de concrete vervulling van de aanvullende⁷⁹ en beperkende⁸⁰ werking van redelijkheid en billijkheid (de Belgische «goede trouw»); de toepassingsvoorwaarden van de improvisieer.⁸¹

b. indien de dood van de volmachtgever van algemene bekendheid was;

c. indien de aanstelling of tewerkstelling, waaruit de volmacht voortvloeide, op een voor derden kenbare wijze was beëindigd;

d. indien de wederpartij van de volmacht op geen andere wijze had kennis gekregen dan door een verklaring van de gevolmachtigde.

2. In de gevallen van het vorige lid is de gevolmachtigde die voortgaat op naam van de volmachtgever te handelen, tot schadevergoeding gehouden jegens de wederpartij die van het einde van de volmacht geen kennis droeg. Hij is niet aansprakelijk indien hij wist noch behoorde te weten dat de volmacht was geëindigd.»

⁷⁴ Art. 44, lid 4, van boek 3 (voorheen art. 3.2.10): «Misbruik van omstandigheden is aanwezig, wanneer iemand die weet of moet begrijpen dat een ander door bijzondere omstandigheden, zoals noodtoestand, afhankelijkheid, lichtzinnigheid, abnormale geestestoestand of onervarenheid, bewogen wordt tot het verrichten van een rechtshandeling, het tot stand komen van die rechtshandeling bevordert, ofschoon hetgeen hij weet of moet begrijpen hem daarvan zou behoren te weerhouden.»

⁷⁵ Art. 162, lid 2, van boek 6 (voorheen art. 6.3.1.1.): «Als onrechtmatige daad worden aangemerkt een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, een en ander behoudens de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond.»

⁷⁶ Art. 212, lid 1, van boek 6 (voorheen art. 6.4.3.1.): «Hij die ongerechtvaardigd is verrijkt ten koste van een ander, is verplicht, voor zover dit redelijk is, diens schade te vergoeden tot het bedrag van zijn verrijking.»

⁷⁷ Art. 173, lid 1, van boek 6 (voorheen art. 6.3.2.5): «De bezitter van een roerende zaak waarvan bekend is dat zij, zo zij niet voldoet aan de eisen die men in de gegeven omstandigheden aan de zaak mag stellen, een bijzonder gevaar voor personen of zaken oplevert, is, wanneer dit gevaar zich verwezenlijkt, aansprakelijk, tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij dit gevaar op het tijdstip van ontstaan daarvan zou hebben gekend.»

⁷⁸ Art. 233 van boek 6 (voorheen art. 6.5.2A.2a): «Een beding in algemene voorwaarden is vernietigbaar indien het, gelet op de aard en de overige inhoud van de overeenkomst, de wijze waarop de voorwaarden zijn tot stand gekomen, de wederzijds kenbare belangen van partijen en de overige omstandigheden van het geval, onredelijk bezwarend is voor de wederpartij.»

⁷⁹ Art. 248, lid 1, van boek 6 (voorheen art. 6.5.3.1): «Een overeenkomst heeft niet alleen de door de partijen overeengekomen rechtsgevolgen, maar ook die welke, naar aard van de overeenkomst, uit de wet, de gewoonte of de eisen van redelijkheid en billijkheid voortvloeien.»

⁸⁰ Art. 248, lid 2, van boek 6 (voorheen art. 6.5.3.1): «Een tussen partijen als gevolg van de overeenkomst geldende regel is niet van toepassing, voor zover dit in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn.»

⁸¹ Art. 258, lid 1 en 2, van boek 6 (voorheen art. 6.5.3.11):

Tot zover deze lijst met open normen. Herleest men de lijst nog eens, dan lijkt het, *op het eerste gezicht*, mogelijk twee groepen normen te onderscheiden. De eerste groep verenigt de normen waarvan de toepassingsvoorwaarden moeilijk te abstraheren zijn in een voor alle gevallen geldende wettekst. Bij de toepassing van een zodanige norm zal de rechter in geval X de feiten A en B relevant achten, in geval Y de feiten C en D. Constaceert de rechter dat zowel in geval X als in geval Y het feit A aanwezig is, dan kan de waardering van dit feit anders liggen in geval X dan in geval Y. Kortom: de open normen van deze groep nodigen de rechter uit om alle feiten eigen aan de concreet te beslechten casus nauwkeurig vast te stellen en, vervolgens, zorgvuldig te waarderen. In het rechtstheoretische schema van de Amerikaanse auteur J. Stone, worden zodanige open normen *standards* genoemd.

«A standard requires that the court shall evaluate the concrete situation rather than apply a formula mechanically (...) When courts are required to apply such standards as fairness, reasonableness and non-arbitrariness, conscionableness, clean hands, just cause or excuse, sufficient cause, due care, adequacy, or hardship, then judgment cannot turn on logical formulations and deductions, but must include a decision as to what justice requires in the context of the instant case. This is recognised, indeed, as to many equitable standards, and also as to such notorious common law standards as 'reasonableness'. They are predicated on fact-value complexes, not on mere facts.»⁸²

In deze groep zouden we plaatsen: het causaal verband in de buitencontractuele aansprakelijkheid, de bepaling van een onrechtmatige daad, de ongerechtvaardigde verrijking, de natuurlijke verbintenis, de voordeelsrekening, de eigen schuld en de omschrijving van de gebrekkige zaak.

De tweede groep lijkt, ons inziens, een geheel andere functie te hebben. Hier gaat het om normen die moeten voorkomen dat het nieuwe verbintenissenrecht een logisch gesloten systeem zou worden. Zij moeten verhinderen dat een rechtssubject, door niets anders te doen dan wat de wet hem toelaat, toch misbruik van recht zou plegen. Tot deze groep rekenen we: misbruik van bevoegdheid, de beperkende werking van de goede trouw (misbruik van contractuele rechten), met als specifiek toepassingsgeval de improvisieer, misbruik van omstandigheden (misbruik van de bevoegdheid tot autonome inhoudsbepaling bij het contracteren) en de toetsing van algemene voorwaarden op hun redelijkheid (eveneens misbruik van de bevoegdheid tot autonome inhoudsbepaling).

«1. De rechter kan op verlangen van een der partijen de gevolgen van een overeenkomst wijzigen of deze geheel of gedeeltelijk ontbinden op grond van onvoorziene omstandigheden welke van dien aard zijn dat de wederpartij naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid ongewijzigde instandhouding van de overeenkomst niet mag verwachten. Aan de wijziging of ontbinding kan terugwerkende kracht worden verleend.

2. Een wijziging of ontbinding wordt niet uitgesproken, voor zover de omstandigheden krachtens de aard van de overeenkomst of de in het verkeer geldende opvattingen voor rekening komen van degene die zich erop beroept.»

⁸² STONE, J., *Legal system and lawyers reasonings*, Stanford, s.d., 263-264.

7.4. Een wetboek met een sociale dimensie

In het nieuwe B.W. is een reeks beschermingsmaatregelen opgenomen ten gunste van de economisch en sociaal zwakkeren. Hiermee wordt een tendens in het privaatrecht voortgezet, die voornamelijk sinds W.O.II waar te nemen is in Nederland (en in andere westerse democratieën). Uit de vele voorbeelden die het nieuwe B.W. biedt in dit verband, citeren wij de volgende:⁸³

- bescherming van *kinderen* beneden de veertien jaar op wie geen aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad rust;⁸⁴
- bescherming van de *werknemers* (en andere ondergeschikten) doordat, in de regel, de werkgever draagplichtig is voor schade aangericht door de werknemer;⁸⁵ bovendien kan de werknemer zich beroepen op exoneratiebedingen ten gunste van de werkgever;

- bescherming van de *schuldenaars* in het algemeen: op verlangen van de schuldenaar kan de rechter een vordering tot schadevergoeding matigen;⁸⁶ in het bijzonder kan de rechter boetebedingen matigen, indien de billijkheid zulks klaarblijkelijk vereist;⁸⁷

- bescherming van *zwakkere contractspartijen* in het algemeen. Een contract is vernietigbaar indien het is tot stand gekomen door misbruik van de inferieure positie van de medecontractant. Als relevante omstandigheden van inferioriteit

somt het wetboek op: de noodtoestand, de afhankelijkheid, de lichtzinnigheid, de abnormale geestestoestand en de onervarenheid. Aangezien de opsomming slechts enuntiatief is, biedt «misbruik van omstandigheden» een ruime mogelijkheid om zwakkere partijen te beschermen (men vergelijk in België met de leer der gekwalificeerde benadeling);⁸⁸

- bescherming van de *consument* op verscheidene vlakken. Snijders⁸⁹ citeert in dit verband: de regeling inzake algemene voorwaarden,⁹⁰ de consumentenkoop,⁹¹ de bescherming van de erfpachter,⁹² van de particuliere lastgever⁹³ en van de particuliere borg,⁹⁴ alsmede de verhuisovereenkomst;⁹⁵ de mogelijkheid voor de koper om in het geval van partiële wanprestatie (bv. koop van een zaak die een gebrek vertoont) de voldoening van de tegenprestatie voor een

⁸⁸ Art. 44, lid 4, van boek 3 (voorheen art. 3.2.10): «Misbruik van omstandigheden is aanwezig, wanneer iemand die weet of moet begrijpen dat een ander door bijzondere omstandigheden, zoals noodtoestand, afhankelijkheid, lichtzinnigheid, abnormale geestestoestand of onervarenheid, bewogen wordt tot het verrichten van een rechtshandeling, het tot stand komen van die rechtshandeling bevordert, ofschoon hetgeen hij weet of moet begrijpen hem daarvan zou behoren te weerhouden.»

⁸⁹ SNIJDERS, W., «Enkele hoofdpunten van de boeken 3, 5, 7 en 8 N.B.W. voor zover deze op 1 januari 1992 in werking treden», *Ars Aequi*, 1991, 1097.

⁹⁰ De artt. 231 t/m 247 van boek 6 (voorheen de artt. 6.5.2A.1 t/m 6.5.2A.13).

⁹¹ Art. 5 van boek 7 (voorheen art. 7.1.1.4) omschrijft het begrip «consumentenkoop». Aan de hand hiervan wordt bepaald of de bijzondere bepalingen betreffende de consumentenkoop – verspreid over boek 7 opgenomen – op de overeenkomst van toepassing zijn. Art. 5, lid 1, van boek 7 luidt als volgt: «In deze titel wordt verstaan onder consumentenkoop: de koop met betrekking tot een roerende zaak, die wordt gesloten door een verkoper die handelt in de uitoefening van een beroep of bedrijf, en een koper, natuurlijke persoon, die niet handelt in de uitoefening van een beroep of bedrijf.»

⁹² Art. 99 van boek 5 (voorheen art. 5.7.1.11):

«1. Na het einde van de erfpacht heeft de voormalige erfpachter recht op vergoeding van de waarde van nog aanwezige gebouwen, werken en beplantingen, die door hemzelf of een rechtsvoorganger zijn aangebracht of van de eigenaar tegen vergoeding der waarde zijn overgenomen.

2. In de akte van vestiging kan worden bepaald dat de erfpachter geen recht heeft op de in het eerste lid bedoelde vergoeding:

- a. indien de in erfpacht gegeven grond een andere bestemming had dan die van woningbouw;
- b. indien de erfpachter de gebouwen, werken en beplantingen niet zelf heeft bekostigd;
- c. indien de erfpacht geëindigd is door opzegging door de erfpachter;

- d. voor zover de gebouwen, werken en beplantingen onverplicht waren aangebracht en hij ze bij het einde van de erfpacht mocht weg nemen.

3. De eigenaar is bevoegd van de door hem ingevolge dit artikel verschuldigde vergoeding af te houden hetgeen hij uit hoofde van de erfpacht van de erfpachter te vorderen heeft.»

⁹³ Art. 414, lid 3, van boek 7 (voorheen art. 7.7.4d): «Een natuurlijk persoon die een last heeft verstrekt anders dan in de uitoefening van een beroep of bedrijf is, onverminderd artikel 406, ter zake van een opzegging geen schadevergoeding verschuldigd. Van deze bepaling kan niet worden afgeweken.»

⁹⁴ Art. 857 t/m 864 van boek 7 (voorheen de artt. 7.14.2.1 t/m 7.14.2.8).

⁹⁵ Afd. 8.13.4 van boek 7 (nog in te voeren recht).

⁸³ Voor een volledig overzicht raadplege men voornamelijk HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, op.cit., (noot 27), 48 e.v., SNIJDERS, W., «Enkele hoofdpunten van de boeken 3, 5, 6, 7 en 8 N.B.W., voor zover deze op 1 januari 1992 in werking zijn», *Ars Aequi*, 1991, 1097-1098; HARTKAMP, A.S., «Vaststelling boeken 3, 5 en 6 nieuw B.W. (II)», *Ars Aequi*, 1980, 571-572.

⁸⁴ Art. 164 van boek 6 (voorheen art. 6.3.1.2a): «Een gedraging van een kind dat de leeftijd van veertien jaren nog niet heeft bereikt, kan hem niet als een onrechtmatige daad worden toegerekend.»

⁸⁵ Art. 170, lid 3, van boek 6 (voorheen art. 6.3.2.2): «Zijn de ondergeschikte en degene in wiens dienst hij stond, beiden voor de schade aansprakelijk, dan behoeft de ondergeschikte in hun onderlinge verhouding niet in de schadevergoeding bij te dragen, tenzij de schade het gevolg is van zijn opzet of bewuste roekeloosheid. Uit de omstandigheden van het geval, mede gelet op de aard van hun verhouding, kan anders voortvloeien dan in de vorige zin is bepaald.»

⁸⁶ Art. 109 van boek 6 (voorheen art. 6.1.9.12a):

«1. Indien toekenning van volledige schadevergoeding in de gegeven omstandigheden waaronder de aard van de aansprakelijkheid, de tussen partijen bestaande rechtsverhouding en hun beider draagkracht, tot kennelijk onaanvaardbare gevolgen zou leiden, kan de rechter een wettelijke verplichting tot schadevergoeding matigen.

2. De matiging mag niet geschieden tot een lager bedrag dan waarvoor de schuldenaar zijn aansprakelijkheid door verzekering heeft gedekt of verplicht was te dekken.

3. Ieder beding in strijd met lid 1 is nietig.»

⁸⁷ Art. 94 van boek 6 (voorheen art. 6.1.8.18):

«1. Op verlangen van de schuldenaar kan de rechter, indien de billijkheid dit klaarblijkelijk eist, de bedongen boete matigen, met dien verstande dat hij de schuldeiser ter zake van de tekortkoming niet minder kan toekennen dan de schadevergoeding op grond van de wet.

2. Op verlangen van de schuldeiser kan de rechter, indien de billijkheid dit klaarblijkelijk eist, naast een bedongen boete die bestemd is in de plaats te treden van de schadevergoeding op grond van de wet, aanvullende schadevergoeding toekennen.

3. Van lid 1 afwijkende bedingen zijn nietig.»

overeenkomstig deel op te schorten ⁹⁶ en eventueel, buiten rechte de overeenkomst voor dat gedeelte te ontbinden; ⁹⁷

– bescherming van de *natuurlijke kinderen*, doordat hun erfrecht gelijk wordt gesteld met dat van de wettige kinderen. Reeds het ontwerp-Meijers stelde de natuurlijke en de wettelijke kinderen gelijk; in 1982 is dit onderdeel als apart wetsontwerp in het parlement aanvaard; ⁹⁸

– bescherming van *ongehuwd samenwonenden*, doordat hun juridisch statuut, op sommige punten, gelijkgesteld wordt met dat van de gehuwden. Zo bv. is er een recht op schadeloosstelling tegen degene die aansprakelijk is voor de dood van de samenwonende partner. ⁹⁹ Zo ook wordt in het ontwerp-erfrecht de positie van de ongehuwd samenwonende flink verbeterd. ¹⁰⁰

8. Het N.B.W. en de nieuwe democratieën in het Oosten

8.1. Het herschreven N.B.W. heeft een totaal niet voorzien effect. Met het in elkaar storten van de Berlijnse muur verbrokkelde het Oostblok in een hele reeks nieuwe staten. Om zo te zeggen alle ex-U.S.S.R.-deelrepublieken alsmede ex-U.S.S.R.-satellietstaten zwoeren het communistisch politiek en economisch model af en gingen op zoek naar de nodige juridische infrastructuur om met succes een markteconomie te bouwen.

Zij kwamen tot de vaststelling dat de meest recente codificatie in de wereld van het burgerlijk en handelsrecht de Nederlandse was. Een aantal factoren (maakten en) maken het interessant voor de Oost-Europeanen om met de Nederlanders samen te werken. Allereerst is er de *toegankelijkheid* van het recht. Anderzijds dient men zich, zoals gezien, ¹⁰¹ niet eerst te verdiepen in een berg jurisprudentie alvorens men een correct beeld krijgt van het geldende recht. Anderzijds is het nieuwe B.W. ook qua taal internationaal toegankelijk gezien de Engelse en Franse vertaling. ¹⁰² Opgemerkt zij in dit verband dat, op dit ogenblik, de laatste hand gelegd wordt

aan een Russische vertaling van het nieuwe B.W. ¹⁰³ Vervolgens hebben de makers van het B.W., zoals gezien, ¹⁰⁴ in ruime mate gebruik gemaakt van *rechtsvergelijkende* data. Zodanig dat samenwerking met de Nederlanders meteen zorgt voor een kijk op het recht van vele andere landen. Ook is het nieuwe B.W. aangepast aan de belangrijkste *E.G.-richtlijnen*. Voor de handelsbetrekkingen met de E.G.-landen is het voor de Oost-Europeanen van belang rekening te houden met het Europees recht. Ten slotte dient men te bedenken dat de Oosteuropese staten, vóór de socialistische periode, tot de *Europees continentale rechtsfamilie* behoorden. Bij het weer opnemen van de draad is samenwerking met een land van dezelfde familie – Nederland – dan ook meer voor de hand liggend dan toenadering tot de *common law*. ¹⁰⁵ ¹⁰⁶

8.2. Op dit ogenblik zijn er samenwerkingsverbanden met *Rusland, Wit-Rusland, Kazachstan, Oekraïne, Estland, Hongarije en Albanië*.

8.3. Laten we bij wijze van *voorbeeld* de samenwerking met Rusland nader bekijken. Van alle G.O.S.-republieken zijn de contacten met Rusland het meest intensief en het verst gevorderd. Zij zijn chronologisch ook het eerst tot stand gekomen en staan model voor de projecten met de andere G.O.S.-landen. ¹⁰⁷

Het initiatief tot samenwerking is, van Nederlandse kant, uitgegaan van het prestigieuze Instituut voor Oost Europees Recht en Ruslandkunde van de Rijksuniversiteit Leiden (verder af te korten als I.O.E.R.). Van Russische zijde is de gesprekspartner een werkgroep samengesteld uit leden van het Russische Instituut voor Wetgeving en Rechtsvergelijking van de Opperste Sovjet en van het onder president Jeltsin ressorterende Centrum voor Privaatrecht. ¹⁰⁸ Nagenoeg alle leden van de werkgroep hebben een lange ervaring als wetgevingsjurist of als universitair docent. De grootste problemen ondervinden de Russen – zo onderstreept F.J.M. Feldbrugge terecht ¹⁰⁹ – met de onderwerpen die in de vroegere staatseconomie geen relevantie hadden, zoals de moderne contractsvormen (leasing, factoring en franchising), de rechtsvormen voor deelneming aan het economisch leven in het vrije marktmodel (in het bijzonder het vennootschapsrecht) en de verwezenlijking van rechten en plichten. Op dit laatste punt golden in de socialistische staatseconomie ande-

⁹⁶ Art. 262, lid 2, van boek 6 (voorheen art. 6.5.4.2): «In geval van gedeeltelijke of niet-behoorlijke nakoming is opschorting slechts toegelaten, voor zover de tekortkoming haar rechtvaardigt.»

⁹⁷ Art. 270 van boek 6 (voorheen art. 6.5.4.10): «Een gedeeltelijke ontbinding houdt een evenredige vermindering in van de wederkerige prestaties in hoeveelheid of hoedanigheid.»

⁹⁸ HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, op.cit. (noot 27), 51.

⁹⁹ Art. 108, c, van boek 6 (voorheen art. 6.1.9.12): «Indien iemand ten gevolge van een gebeurtenis waarvoor een ander jegens hem aansprakelijk is overlijdt, is die ander verplicht tot vergoeding van schade door het derven van levensonderhoud aan degenen die reeds voor de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid berust, met de overledene in gezinsverband samenwoonden en in wier levensonderhoud hij geheel of voor een groot deel voorzorg, voor zover aan nemelijk is dat een en ander zonder het overlijden zou zijn voortgezet en zij redelijkerwijze niet voldoende in hun levensonderhoud kunnen voorzien.»

¹⁰⁰ Zie hierover HARTKAMP, A.S., *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht*, op.cit. (noot 27), 51-52.

¹⁰¹ *Supra*, nr. 7.3.3.

¹⁰² HAANAPPEL, P.P.C. en MACKAAY, E., *New Netherlands civil code; patrimonial law. Nouveau code civil néerlandais; le droit patrimonial*, Deventer, Boston 1990.

¹⁰³ De Russische vertaling wordt opgesteld door het Instituut voor Oost Europees Recht en Ruslandkunde van de Rijksuniversiteit Leiden.

¹⁰⁴ *Supra*, nr. 7.2.6.

¹⁰⁵ Over de indeling van de verschillende landen in rechtsfamilies in het algemeen, alsmede de indeling van de ex-communistische landen in het bijzonder raadplege men voornamelijk GORLÉ, F., BOURGEOIS, G., BOCKEN, H., REYNTJENS, F., *Rechtsvergelijking*, op. cit. (noot 53), 138 e.v., in het bijzonder 138-141.

¹⁰⁶ Over de voordelen van samenwerking met Nederlandse juristen leze men voornamelijk het memo van november 1993 van het *Centre for international legal cooperation* met als titel «Internationale samenwerking op het gebied van het NBW. Enkele voorlopige lessen en voorstellen».

¹⁰⁷ Centre for international legal cooperation (red.), «Memo», op.cit. (noot 106), 1.

¹⁰⁸ Centre for international legal cooperation (red.), «Verslag van de Nederlands-Russische consultatie over het nieuw Burgerlijk Wetboek», nov. 1993, 1.

¹⁰⁹ FELDBRUGGE, F.J.M., «Het nieuwe Russische Burgerlijk Wetboek en Nederland», *N.J.B.*, 1993, 1077.

re mechanismen, zoals politieke druk of de bureaucratische discipline van het staatsapparaat. Een aantal rechtsfiguren van een vrije markteconomie, zoals faillissement, zekerheidsstelling, verzekering en schadeloosstelling, had aldus geen of een totaal andere betekenis.

Hoe verloopt nu de samenwerking tussen de Russen en de Nederlanders?

Welnu, de consultaties startten met een werkbezoek aan Moskou van een kleine Nederlandse delegatie waarvan o.a. mr. W. Sijnders (vice-president van de Hoge Raad der Nederlanden en regeringscommissaris voor het nieuwe Nederlandse B.W.), F.J.M. Feldbrugge (de directeur van het I.O.E.R.) en de Amsterdamse hoogleraar J. De Boer deel uitmaakten. Deze voorbereidingsreis had plaats op het einde van de maand mei 1993. Zij was essentieel voor het krijgen van inzicht in de stand van de voorbereiding van het nieuwe Russische B.W. en voor het inschatten van de mogelijkheden om tot effectieve samenwerking te komen. Het Russische team had van tevoren de beschikking gekregen over de Engelse en Franse vertaling van het Nederlandse B.W. en had die tekst grondig bestudeerd. Aan de hand van vragen werd door de Nederlandse leden van de werkgroep een toelichting gegeven op de opbouw en op een aantal concrete artikelen van het Nederlandse B.W.¹¹⁰

Vervolgens stelden de Russen *zelfstandig* de ontwerp-teksten op. Zij gingen daarbij te werk in twee fasen. In het eerste stadium werden drie boeken ontworpen, respectievelijk gewijd aan algemene bepalingen (o.a. betreffende burgerlijke rechten, natuurlijke personen, rechtspersonen, rechtshandelingen, vertegenwoordiging en verjaring), zakenrecht en algemeen verbintenissenrecht (het begrip verbintenis, nakoming van verbintenissen, waarborgen voor de nakoming van verbintenissen, wijziging van personen, wanprestatie, tenietgaan van verbintenissen en algemene bepalingen over overeenkomsten: begrippen, totstandkoming, wijziging en ontbinding). In een tweede fase zullen het verbintenissenrecht (met uitzondering van de algemene bepalingen), de bijzondere overeenkomsten, het vervoerrecht, de intellectuele en industriële eigendomsrechten en het internationaal privaatrecht aan bod komen.¹¹¹

In de zomer van 1993 werden de ontwerpen van de eerste drie boeken klaargestoomd. De Russische teksten werden door het Instituut voor Oosteuropes Recht en Ruslandkunde vertaald in het Nederlands. Belangrijk is dat de Russen, samen met hun ontwerp, een lijst met 80 *vraagpunten* aan de Nederlanders overhandigden. Ook de vraagpunten werden in het Nederlands vertaald. Vervolgens werden Nederlandse deskundigen aangezocht. Hen werd gevraagd om, elk op zijn terrein, de vraagpunten te beantwoorden en de voorliggende wetteksten te becommentariëren.

Van 10 tot 22 oktober 1993 werd te Leiden een seminarie georganiseerd met de Russische werkgroep en Nederlandse deskundigen. Naargelang het behandelde onderwerp, wisselde de samenstelling van de Nederlandse delegatie. De vergaderingen werden geleid door mr. W. Sijnders; medewerkers van het I.O.E.R. zorgden voor de communicatie; het

geheel werd georganiseerd door het in Leiden gehuisveste *Centre for international legal cooperation*.

De discussies werden zo concreet mogelijk gevoerd aan de hand van de vragen die door het Russische team waren geformuleerd. De vragen vielen globaal uiteen in twee categorieën: de eerste categorie was gericht op een nadere toelichting op, of verklaring voor, een bepaling in het Nederlandse B.W.; de tweede categorie vroeg meer om commentaar van de Nederlandse deskundigen op de Russische ontwerp-bepalingen. In de meeste gevallen leidde de discussie tot een vergelijking tussen de rechtsfiguren in beide landen en hun plaats in beide rechtssystemen en, waar nuttig, tot een vergelijking met regelingen in andere landen. Aldus kwam het tot vaak fundamentele discussies over onderwerpen zoals «goede trouw», het eigendomsbegrip, de positie van de staat en de discretionaire ruimte van de rechter. De discussie leidde in vrijwel alle gevallen tot verheldering van het probleem, waardoor een betere beoordeling van de gekozen oplossing of van alternatieven mogelijk was.¹¹²

Het Russische wetgevingsteam heeft, vervolgens, op basis van de gehouden consultaties, de ontwerpen van de boeken I, II en III verder uitgewerkt en klaargemaakt voor parlementaire behandeling. De definitieve ontwerp-teksten zijn ondertussen door het I.O.E.R. in het Nederlands vertaald.¹¹³ Via een speciaal drukprocédé is verduidelijkt welke teksten t.g.v. de consultaties aangepast werden. Het gaat wellicht om de meerderheid van de artikelen.

Voor de overige boeken van het Russisch Burgerlijk Wetboek zal dezelfde procedure gevolgd worden. Ook de samenwerking met de andere G.O.S.-republieken is geïnspireerd op het Russische model. Als uitgangspunt van de consultaties met de andere G.O.S.-republieken wordt nu ook mede het Russische ontwerp-B.W. gebruikt. Vermelden we ten slotte dat binnen de parlementaire assemblée van het G.O.S. gewerkt wordt aan een initiatief om te komen tot uniformisering van de wetgeving van de verschillende republieken.¹¹⁴

Prof. dr. Walter DE BONDT
R.U.G. en V.U.B.

¹¹⁰ Centre for international legal cooperation (red.), «Verslag», *op.cit.*, (noot 108), 3.

¹¹¹ FELDBRUGGE, F.J.M., *op.cit.* (noot 109), 1077.

¹¹² Centre for international legal cooperation (red.), «Verslag», *op.cit.*, (noot 108), 3.

¹¹³ Instituut voor Oosteuropes Recht en Ruslandkunde (red.), *Burgerlijk Wetboek van de Russische Federatie, bijgewerkt ontwerp van 12 december 1993, vertaald en geannoteerd door Ger. P. van den Berg*, Leiden, 1994.

¹¹⁴ Centre for international legal cooperation (red.), «Verslag», *op.cit.* (noot 108), 6.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 21 DECEMBER 1993

Voorzitter-rapporteur: de h. D'Haenens

Openbaar ministerie: de h. D'Hoore, eerste advocaat-generaal

Advocaten: mrs. Bützler, Hendrickx, Dupont en Houtekier

Burgerlijke partij – 1. Regeling van de procedure – Hoger beroep – Ontvankelijkheidsvereisten – 2. Bij de onderzoeksrechter of voor de raadkamer – Ontvankelijkheidsvereiste – 3. Voor de kamer van inbeschuldigingstelling – Ontvankelijkheidsvereiste

1. *De burgerlijke partij kan het recht om hoger beroep in te stellen tegen een beschikking van buitenvervolginstelling slechts uitoefenen indien haar stelling als burgerlijke partij ontvankelijk is en zij derhalve op regelmatige wijze in de hoedanigheid van burgerlijke partij kan optreden.*

2. *Hij die beweert door een misdaad of een wanbedrijf benadeeld te zijn, kan zich burgerlijke partij stellen voor de onderzoeksrechter of voor het onderzoeksgerecht. Hij hoeft in dat stadium van de rechtspleging nog niet het bewijs te leveren van de schade, van de omvang ervan of van het oorzakelijk verband ervan met het aan de verdachte ten laste gelegde misdrijf, maar moet minstens zijn bewering omtrent de schade die hij door het misdrijf geleden zou hebben, aannemelijk maken.*

3. *Hij die beweert door een misdaad of een wanbedrijf benadeeld te zijn, kan zich voor het eerst burgerlijke partij stellen voor de kamer van inbeschuldigingstelling wanneer dit onderzoeksgerecht ingevolge het hoger beroep van het openbaar ministerie of een burgerlijke partij geroepen is om uitspraak te doen over de regeling van de rechtspleging. Dat vereist evenwel dat het hoger beroep ontvankelijk is.*

Van R. t/ H. e.a.

Faillissement B.V.B.A. P. t/ Q. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 14 september 1993 gewezen door het Hof van Beroep te Antwerpen, kamer van inbeschuldigingstelling;

I. Op de voorziening van Van R.:

...

C. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing van het bestreden arrest waarbij eisers hoger beroep – in zoverre het gericht was tegen de beschikking van buitenvervolginstelling door de raadkamer van Anne H., Hans M., Philippe Q., Philippe De D. Frank C., Philip G., Joost E. en Philip W., wegens de telastleggingen waarvoor eiser zich burgerlijke partij heeft gesteld voor de raadkamer – niet ontvankelijk wordt verklaard:

Overwegende dat eiser, op 8 maart 1993, voor de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen zich burgerlijke partij stelde tegen de verweerders; dat bij beschikking van de raadkamer van 29 maart 1993 de verweerders Anne H. en Frank C., wegens sommige telastleggingen,

en de overige verweerders volledig buiten vervolging werden gesteld;

Overwegende dat tegen deze beschikking alleen door eiser, burgerlijke partij, hoger beroep werd ingesteld en dit rechtsmiddel beperkt werd tot de telastleggingen waarvoor de verweerders buiten vervolging waren gesteld;

Overwegende dat bij het bestreden arrest eisers hoger beroep tegen deze beschikking niet ontvankelijk wordt verklaard om de reden dat de stelling van burgerlijke partij van eiser niet ontvankelijk is;

Over het tweede middel: schending van de artikelen 128, 129, 130 en 135 van het Wetboek van Strafvordering,

doordat het Hof van Beroep te Antwerpen, kamer van inbeschuldigingstelling, in de bestreden beslissing met betrekking tot eisers hoger beroep in zijn hoedanigheid van burgerlijke partij, tegen de beschikking van de raadkamer te Antwerpen van 29 maart 1993, waarbij besloten werd tot de gehele buitenvervolginstelling van derde, vierde, vijfde, zevende, achtste, negende, tiende, elfde en twaalfde verdachte en tot de gedeeltelijke buitenvervolginstelling van tweede en zesde verdachte, en inzonderheid in het licht van eisers burgerlijke-partijstelling ter zitting van de raadkamer te Antwerpen op 8 maart 1993, oordeelt dat het onderzoek van de ontvankelijkheid van dit hoger beroep een onderzoek noodzaakt naar de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling, op de volgende gronden: «dat artikel 135 van het Wetboek van Strafvordering aan de burgerlijke partij een recht van hoger beroep toekent in geval van buitenvervolginstelling van een verdachte door de raadkamer; dat het enkel hoger beroep van een burgerlijke partij, op grond van artikel 135 van het Wetboek van Strafvordering, tegen een buitenvervolginstelling verleend door de raadkamer, de strafvordering aanhangig maakt bij de kamer van inbeschuldigingstelling; dat bij ontstentenis van een hoger beroep van het openbaar ministerie tegen de beschikking van de raadkamer waarbij een aantal verdachten geheel of gedeeltelijk buiten vervolging zijn gesteld, de regelmatigheid van de aanhangigmaking van de strafvordering en van het voortbestaan ervan afhankelijk wordt van de ontvankelijkheid van het hoger beroep van de burgerlijke partij; dat het onderzoek van de ontvankelijkheid van dit hoger beroep dan ook een onderzoek noodzaakt naar de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling; dat de kamer van inbeschuldigingstelling die bevoegdheid ook heeft wanneer, zoals te dezen, het gerechtelijk onderzoek op gang is gebracht en uitgebreid werd door een optreden van het openbaar ministerie; dat een andere zienswijze zou leiden tot de moeilijk aan te nemen gevolgtrekking dat een burgerlijke partijstelling van een privé-persoon, zonder op enige wijze op haar regelmatigheid te kunnen worden getoetst, op zich tot gevolg kan hebben dat een strafvordering verder wordt uitgeoefend (Verstraeten, R., *De burgerlijke partij en het gerechtelijk onderzoek*, nrs. 195 e.v.), arrest pagina's 81-82)»;

...

Overwegende dat de burgerlijke partij krachtens artikel 135 van het Wetboek van Strafvordering – bij ontstentenis

van hoger beroep door het openbaar ministerie – ook alleen hoger beroep kan instellen tegen de beschikking van de raadkamer waarbij de verdachte buiten vervolging werd gesteld en zodoende de strafvordering in stand kan houden;

Overwegende dat zij dit recht van hoger beroep, haar toegekend door artikel 135 van het Wetboek van Strafvordering, kan uitoefenen, hetzij ze door een klacht met stelling van burgerlijke partij voor de onderzoeksrechter de uitoefening van de strafvordering op gang heeft gebracht, hetzij ze hangende het gerechtelijk onderzoek zich burgerlijke partij heeft gesteld voor de onderzoeksrechter, hetzij ze zich burgerlijke partij heeft gesteld voor de raadkamer ter gelegenheid van de regeling van de rechtspleging;

Dat evenwel de burgerlijke partij het recht om hoger beroep in te stellen tegen een beschikking van buitenvervolginstelling slechts kan uitoefenen, indien haar stelling als burgerlijke partij ontvankelijk is en zij derhalve op regelmatige wijze in hoedanigheid van burgerlijke partij kan optreden;

Dat hieruit volgt dat de kamer van inbeschuldigingstelling, wanneer zij uitspraak doet over het hoger beroep tegen een beschikking van buitenvervolginstelling dat door de burgerlijke partij is ingesteld, ter beoordeling van de ontvankelijkheid van dit hoger beroep dient te onderzoeken of de stelling als burgerlijke partij ontvankelijk is en dus of degene die zich aandient als burgerlijke partij die hoedanigheid bezit;

Dat de kamer van inbeschuldigingstelling door in rechte aldus te oordelen de in het middel aangewezen wetsbepalingen niet schendt;

Dat het middel faalt naar recht;

Over het derde middel: schending van de artikelen 3 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, 63, 66 en 67 van het Wetboek van Strafvordering, 1382 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het Hof van Beroep te Antwerpen, kamer van inbeschuldigingstelling, in het bestreden arrest, na te hebben overwogen dat «het onderzoek van de ontvankelijkheid van het hoger beroep (van de burgerlijke partij) ook een onderzoek noodzaakt naar de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling», besluit dat eisers burgerlijke-partijstelling voor de raadkamer bij de Correctionele Rechtbank te Antwerpen van 8 maart 1993 niet-ontvankelijk is, op de volgende gronden: «dat artikel 63 van het Wetboek van Strafvordering bepaalt dat hij die beweert door een misdaad of een wanbedrijf te zijn benadeeld, zich burgerlijke partij kan stellen; dat noch een te strikte, noch een te ruime interpretatie van voormelde wetsbepaling aanvaardbaar voorkomen; evenwel dat, hoe dan ook, controle dient te worden uitgeoefend op de bewering van een benadeelde (R. Verstraeten, *De burgerlijke partij en het gerechtelijk onderzoek*, nr. 80); dat in casu de «bewering» van Van R. van het bestaan van een door hem geleden schade, veroorzaakt door de misdrijven die ten laste zijn gelegd van de tweede tot en met de twaalfde verdachte, niet plausibel is; dat immers in de conclusie die op 8 maart 1983 voor de raadkamer is neergelegd, geen enkele indicatie werd gegeven die het mogelijk maakt het bestaan van een persoonlijke schade, die overigens niet per verdachte en per telastlegging gepreciseerd en gesplitst werd, aannemelijk te maken; dat lukraak een schade beweerd werd van minstens

500 miljoen frank waartoe de medeverdachten van Van R. solidair of in solidum gehouden zouden zijn terwijl zij minstens gedeeltelijk voor totaal afzonderlijke feiten worden vervolgd; dat evenmin enige indicatie werd gegeven waardoor het bestaan van een oorzakelijk verband tussen de gevorderde schade en een misdrijf als aannemelijk beschouwd kan worden; dat het tegendeel veeleer blijkt uit de omstandigheid dat Van R. zelf naar de correctionele rechtbank werd verwezen, onder meer voor feiten die ook aan tweede, derde en vijfde verdachte ten laste werden gelegd en waarvoor zij door de raadkamer op 29 maart 1993 buiten vervolging zijn gesteld»,

terwijl, luidens artikel 3 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, de rechtsvordering tot herstel van de schade, door een misdrijf veroorzaakt, toekomt aan hen die de schade hebben geleden; overeenkomstig artikel 63 van het Wetboek van Strafvordering hij die beweert door een misdaad of een wanbedrijf te zijn benadeeld, daarover bij de bevoegde onderzoeksrechter klacht kan doen en zich burgerlijke partij kan stellen; overeenkomstig de artikelen 66 en 67 van het Wetboek van Strafvordering de klagers zich, door het formuleren van een eis tot schadevergoeding, burgerlijke partij kunnen stellen in elke stand van het geding, tot de sluiting van de debatten; aldus alleen degene die beweert door een misdrijf benadeeld te zijn in de hoedanigheid van burgerlijke partij een eis tot schadevergoeding kan instellen, zelfs voor de onderzoeksgerechten; deze burgerlijke-partijstelling vereist, om ontvankelijk te zijn, dat degene van wie ze uitgaat minstens daarin laat gelden dat hij benadeeld werd door het persoonlijk lijden van schade, door het aangeklaagde misdrijf, zonder dat hij de verplichting heeft om ook reeds ter gelegenheid van de burgerlijke-partijstelling zelf zijn eis tot schadevergoeding te omschrijven; de burgerlijke rechtsvordering voor de strafrechter bijgevolg mag worden ingesteld door een ieder die beweert persoonlijk benadeeld te zijn door het misdrijf waarvoor de strafvordering is ingesteld of ten aanzien waarvan de onderzoeksgerechten de procedure dienen te regelen, dat wil zeggen door een ieder die aantoonst dat hij door dat misdrijf in zijn persoon, in zijn goederen of in zijn eer is geschaad; derhalve vereist is, doch voldoende is, dat hij die optreedt kan beweren persoonlijk te zijn benadeeld door het misdrijf dat het voorwerp is van de strafvordering, dat wil zeggen dat hij bewijst dat hij het slachtoffer geweest kon zijn van het misdrijf; de ontvankelijkheid van de burgerlijke vordering voor de strafrechter derhalve geenszins vereist dat degene die ze instelt, het bewijs levert van het bestaan of de omvang van de schade, en evenmin dat hij per verdachte en per telastlegging preciseert of onderscheidt waarin de schade bestaat; evenmin vereist kan worden, voor de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling dat de betrokkene reeds het bewijs levert van de oorzakelijkheid tussen de beweerde schade en het misdrijf; het veeleer voldoende is dat de betrokkene persoonlijke schade zou kunnen hebben geleden door de misdrijven die het voorwerp zijn van de procedure voor de onderzoeksgerechten of vonnisgerechten; de partij die zich burgerlijke partij stelt, in ieder geval bij conclusie voor het onderzoeksgerecht of voor het vonnisgerecht, de bewering persoonlijk schade te hebben geleden door de misdrijven die aan deze gerechten ter beoordeling liggen, nader kan toelichten; eiser te dezen in een omstandige conclusie van 24 mei 1993 ten aanzien van elke me-

de(verdachte) preciseerde waarin zijn belang om tegen die beklaagde op te treden schulde en waarin de aard en de omvang van de door hem geleden schade bestond; de kamer van inbeschuldigingstelling derhalve niet wettig vermocht eisers burgerlijke-partijstelling voor de raadkamer van de Correctionele Rechtbank te Antwerpen van 8 maart 1993 niet-ontvankelijk te verklaren wegens gebrek aan bewijs van het bestaan van enige schade en van het oorzakelijk verband tussen deze beweerde schade en de aan de (verdachten) ten laste gelegde feiten (schending van alle in de aanhef van het middel vermelde wetsbepalingen, artikel 97 van de Grondwet uitgezonderd), minstens niet antwoordt op eisers aanvoeringen in zijn conclusie nopens zijn belang om tegen die (verdachten) op te treden en nopens de aard en de omvang van de door hem geleden schade (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Overwegende dat krachtens de artikelen 3 en 4 van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, 63 en 67 van dit wetboek, degene die beweert door een misdaad of een wanbedrijf te zijn benadeeld zich burgerlijke partij kan stellen voor de onderzoeksrechter of voor het onderzoeksgerecht; dat weliswaar, in dit stadium van de rechtspleging, degene die beweert te zijn benadeeld nog niet het bewijs hoeft te leveren van de schade, van de omvang ervan, noch van het oorzakelijk verband ervan met het aan de verdachte ten laste gelegde misdrijf, maar minstens zijn bewering omtrent de schade welke hij door het misdrijf zou hebben geleden aannemelijk moet maken;

Overwegende dat te dezen de kamer van inbeschuldigingstelling eisers beroep niet onvankelijk verklaart, niet «wegens gebrek aan bewijs van het bestaan van enige schade en van het oorzakelijk verband tussen deze beweerde schade en de aan (verdachten) ten laste gelegde feiten», doch omdat «de 'bewering' van (eiser) van het bestaan van de door hem schade veroorzaakt door de misdrijven die ten laste worden gelegd van de (verweerders) niet plausibel is», met andere woorden omdat eisers bewering niet aannemelijk voorkomt;

Dat het middel in dit opzicht feitelijke grondslag mist;

Overwegende dat de appelrechters oordelen dat eisers stelling als burgerlijke partij voor de raadkamer niet onvankelijk is, omdat zijn bewering dat hij door de aan de verweerders ten laste gelegde feiten aanzienlijke schade zou hebben geleden niet plausibel is, met andere woorden een loutere en door niets gestaafde bewering, dat «geen enkele indicatie werd gegeven die het mogelijk maakt het bestaan van een persoonlijke schade (...) aannemelijk te maken (...) evenmin enige indicatie werd gegeven waardoor het bestaan van een oorzakelijk verband tussen de gevorderde schade en een misdrijf als aannemelijk beschouwd kan worden»;

Dat ze aldus eisers aanvoeringen verwerpen, daardoor zijn conclusie beantwoorden;

Dat het middel in dit opzicht feitelijke grondslag mist;

...

II. Op de voorziening van mr. W. Van O.:

...

B. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing waarbij de stelling als burgerlijke partij van eiser voor de kamer van inbeschuldigingstelling niet onvankelijk wordt verklaard:

Over het eerste middel: schending van de artikelen 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek, 44, 196, 197 van het Strafwetboek, 2, 17, 18 van het Gerechtelijk Wetboek, 63, 67, 70, 127, 128, 129, 130, 154, 223 van het Wetboek van Strafvordering, 3, 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, XV, van de wet van 25 oktober 1919 tot tijdelijke wijziging van de rechterlijke inrichting en van de rechtspleging voor de hoven en de rechtbanken,

doordat het bestreden arrest de burgerlijke-partijstelling van eiser q.q. tegen de vierde tot en met de negende verweerder niet onvankelijk verklaart op de volgende gronden: (...)

terwijl, (...)

derde onderdeel, het feit dat alleen de burgerlijke partij Van R. verzet (hoger beroep) tegen de beschikking van 29 maart 1993 heeft ingesteld, niet tot gevolg heeft dat, tengevolge van het feit dat het openbaar ministerie geen hoger beroep heeft aangetekend, de kamer van inbeschuldigingstelling de bevoegdheid zou hebben om te oordelen, in hoger beroep, dat de oorspronkelijke burgerlijke-partijstelling van Van R., voor de raadkamer niet onvankelijk was bij gebrek aan plausibiliteit van de schade en van het causaliteitsverband tussen de misdrijven en de schade; immers de rechters alzo nagelaten hebben te statueren over het bestaan van voldoende bezwaren en over de strafvordering; in die omstandigheden de raadkamer, en dus ook de kamer van inbeschuldigingstelling, alleen tot taak heeft te oordelen over de al of niet voldoende schuldaanwijzingen en de verdachten dan bij bevestigend antwoord naar het vonnisgerecht te verwijzen, en de bestreden beslissing derhalve niet wettelijk verantwoord is op grond van motieven die slechts betrekking hebben op de onvankelijkheid en de gegrondheid van de burgerlijke vordering (schending van de artikelen 63, 67, 70, 127, 130, 154, 223 van het Wetboek van Strafvordering, XV van de wet van 25 oktober 1919); diensgevolge het arrest eveneens ten onrechte heeft geoordeeld dat de burgerlijke vordering van eiser q.q. niet onvankelijk was op grond van het feit dat de burgerlijke vordering van Van R. niet onvankelijk was (schending van de artikelen 63, 67, 70, 127, 128, 130, 154, 223 van het Wetboek van Strafvordering, 2, 17, 18 van het Gerechtelijk Wetboek, 3, 4, van de wet van 17 april 1878, XV, van de wet van 25 oktober 1919);

...

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat hij die beweert door een misdaad of door een wanbedrijf te zijn benadeeld zich ook voor het eerst burgerlijke partij kan stellen voor de kamer van inbeschuldigingstelling, wanneer dit onderzoeksgerecht ingevolge het hoger beroep ingesteld krachtens artikel 135 van het Wetboek van Strafvordering door het openbaar ministerie of door een burgerlijke partij geroepen is om uitspraak te doen over de regeling van de rechtspleging;

Dat evenwel vereist is dat de zaak regelmatig bij de kamer van inbeschuldigingstelling aanhangig is, zodat dit onderzoeksgerecht rechtsmacht bezit om alsnog over de bezwaren te oordelen, hetgeen vereist dat het hoger beroep onvankelijk is;

Overwegende dat te dezen de zaak, bij ontstentenis van hoger beroep door het openbaar ministerie, alleen door het

hoger beroep van de burgerlijke partij Van R. aanhangig werd gemaakt;

Overwegende dat de kamer van inbeschuldigingstelling dat hoger beroep – gericht tegen onder meer de beslissingen waarbij de verweerders (...) buiten vervolging werden gesteld – niet ontvankelijk verklaart;

Overwegende dat de voorziening van de burgerlijke partij Van R. tegen die beslissingen dient te worden verworpen, zoals blijkt uit het antwoord op het tweede en het derde middel door de burgerlijke partij Van R. aangevoerd tot staving van zijn voorziening tegen de beslissing van het bestreden arrest waarbij zijn hoger beroep niet ontvankelijk wordt verklaard;

Dat daaruit volgt dat de kamer van inbeschuldigingstelling, bij ontstentenis van een ontvankelijk hoger beroep tegen de beschikking van de raadkamer, geen rechtsmacht heeft om over de regeling van de rechtspleging uitspraak te doen;

Dat het arrest mitsdien wettig beslist dat de stelling als burgerlijke partij van eiser voor de kamer van inbeschuldigingstelling niet ontvankelijk is;

...

NOOT – *De ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling en de beoordeling ervan in de onderzoeksfase*

1. Bij de aanvang en in de loop van een gerechtelijk onderzoek uit hoofde van verschillende misdrijven worden talrijke personen in verdenking gesteld. De raadkamer beslist bij de regeling van de rechtspleging bepaalde onder hen te verwijzen naar de correctionele rechtbank, terwijl anderen buiten vervolging worden gesteld. Bij de behandeling van de zaak ter zitting van de raadkamer had een van de verdachten zich als burgerlijke partij aangesteld tegen een aantal van de medeverdachten. Deze burgerlijke-partijstelling geschiedde op summiere wijze, waarbij de kandidaat-burgerlijke partij een conclusie neerlegde waarin akte werd gevraagd van zijn stelling tegen de medeverdachten voor alle geleden schade, die vervolgens op een minimumbedrag werd begroot. Na de buitenvervolginstelling van de in de burgerlijke-partijstelling aangewezen medeverdachten wordt door de burgerlijke partij hoger beroep aangetekend op grond van art. 135 Sv. Bij de behandeling van de zaak ter zitting van de kamer van inbeschuldigingstelling stelt zich bijkomend een andere persoon, die tot op dat ogenblik niet in de procedure aanwezig was, burgerlijke partij tegen de geïndiceerde verdachten. Zowel het hoger beroep van de eerste als de aanstelling van de tweede kandidaat-burgerlijke partij werden door de kamer van inbeschuldigingstelling onontvankelijk verklaard. De cassatieberoepen tegen deze beslissing worden door het geannoteerde arrest verworpen.

Drie kwesties komen aan bod. Eerst rijst de vraag naar de drempelvoorwaarde waaraan een burgerlijke-partijstelling, wil zij ontvankelijk zijn, moet voldoen (a). Vervolgens is er de vraag naar de bevoegdheid van de kamer van inbeschuldigingstelling om de ontvankelijkheid van een burgerlijke-partijstelling na een hoger beroep te beoordelen (b). Ook moet dan blijken of en in welke omstandigheden een burgerlijke-partijstelling voor het eerst kan geschieden voor de kamer van inbeschuldigingstelling (c).

2. a. *Ontvankelijkheid van de burgerlijke partijstelling.* De vraag naar de beoordeling van de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling heeft alles te maken met de ratio

van de aanwezigheid van een benadeelde in het strafproces. Het is duidelijk dat in een aantal gevallen de benadeelde via zijn burgerlijke-partijstelling *in feite* een dubbel oogmerk nastreeft: het verkrijgen van enerzijds een schadevergoeding en anderzijds de bestraffing van de dader van het misdrijf. Dit komt het best tot uiting bij een burgerlijke-partijstelling uit hoofde van de «symbolische frank». In dit opzicht kon worden gesproken van «le double visage de l'action civile exercée devant la juridiction répressive» (Boulan, F., *J.C.P.*, 1973, I, 2563), of de burgerlijke partij als «Janus bifrons» (Larguier, J., «Action individuelle et intérêt général», *Problèmes contemporains de procédure pénale, recueil d'études en hommage à L. Hugueney*, 87). Die feitelijke vaststelling heeft het Hof van Cassatie in België echter niet belet te oordelen dat de uitoefening van de civielrechtelijke vordering voor de strafrechtbanken *wettelijk* «geen ander doel heeft dan het herstel van de schade» (Cass., 15 februari 1978, *A.C.*, 1978, 714) of «alleen strekt tot herstel van de door het misdrijf veroorzaakte privaatrechtelijke schade» (Cass., 13 mei 1986, *A.C.*, 1985-86, 1234).

Opvallend is dat dit standpunt lijnrecht staat tegenover de opvatting die in Frankrijk de bovenhand haalde, nl. dat een verzoek tot schadevergoeding geen noodzakelijke voorwaarde is voor de ontvankelijkheid van een burgerlijke-partijstelling (Cass.fr., 26 oktober 1982, *Bull. Crim.*, nr. 233; zie ook Cass. fr., 8 juni 1971, *D.*, 1971, 594, noot J. Maury: «l'intervention d'une partie civile peut n'être motivée que par le souci de corroborer l'action publique et d'obtenir que soit établie la culpabilité du prévenu»). Deze rechtspraak, die haar wortels heeft vóór de totstandkoming van de Code de procédure pénale, vond ook steun in art. 418 van het wetboek, waar gezegd wordt dat «la partie civile peut, à l'appui de sa constitution, demander des dommages-intérêts correspondant au préjudice qui lui a été causé.»

In België daarentegen werd reeds in 1934 geoordeeld dat een persoon die geen enkele vergoeding vraagt, geen burgerlijke partij is (Cass., 16 april 1934, *Pas.*, 1934, I, 328; ook Corr. Luik, 23 februari 1979, *Jur. Liège*, 1979, 301: «Il faut donc que le citant (directement) ait subi un préjudice, matériel ou moral, évalué sous forme pécuniaire, dût-il limité au franc symbolique»). De ontvankelijkheid van een burgerlijke-partijstelling vereist dus zeker reeds dat de kandidaat-burgerlijke partij te kennen geeft dat hij een vergoeding vraagt, en ook dat een schadevergoeding wettelijk toegekend *kan* worden. Dit is bv. niet zo in de gevallen bepaald in art. 46 van de Arbeidsongevallenwet en in art. 51 van de Beroepsziektenwet (zie bv. Cass., 21 januari 1986, *R.W.*, 1986-87, 898). De burgerlijke-partijstelling is dus onlosmakelijk verbonden met de vergoeding van een geleden schade.

3. Afgezien daarvan moet worden bepaald in welke mate een vordering tot schadevergoeding, met het oog op de *ontvankelijkheid*, moet worden gestaafd.

De vraag naar het bestaan van enige zekerheid omtrent een schade als gevolg van een misdrijf, en de vraag naar de omvang van de schade, kunnen uiteraard nooit beschouwd worden als een ontvankelijkheidskwestie. Dit betreft de grond van de zaak (concl. proc.-gen. Janssens voor Cass., 18 mei 1908, *Pas.*, 1908, I, 188). Terecht oordeelt het Hof van Cassatie in het geannoteerde arrest dat degene die beweert te zijn benadeeld, nog niet het bewijs hoeft te leveren van de schade, van de omvang ervan, noch van het oorzakelijk ver-

band ervan met het aan de verdachte ten laste gelegde misdrijf.

Toch heeft de wetgever een bepaalde drempel gecreëerd m.b.t. de ontvankelijkheid van een burgerlijke-partijstelling. Het gaat m.a.w. om het minimumvereiste waaraan een persoon moet voldoen om zich als procespartij te kunnen opwerpen, en de daaraan verbonden prerogatieven te kunnen uitoefenen.

Dat vereiste wordt verwoord in art. 63 Sv., waar gezegd wordt dat zich burgerlijke partij kan stellen een ieder die «beweert door een misdrijf of een wanbedrijf te zijn benadeeld». Over de precieze draagwijdte van deze vrij vage uitdrukking blijkt nog steeds twiifel te bestaan. Het gevaar van een te rigoureuze rechtspraak ligt voor de hand: het recht voor een slachtoffer om de strafvordering in werking te stellen bij inactiviteit van het openbaar ministerie zou al te gemakkelijk gefnuikt kunnen worden. Een te lakse houding houdt anderzijds het risico in dat het instituut van de burgerlijke-partijstelling misbruikt wordt en dat langs deze weg de vroegere «actio popularis» herleeft.

4. Na een vrij absolute stellingname, waarin een letterlijke lezing van art. 63 werd voorgestaan (zie Van Roye, R., *Manuel de la partie civile*, nrs. 10, 132 en 139), werd ook reeds vroeg verdedigd dat de kandidaat-burgerlijke partij gehouden is op ondubbelzinnige wijze de aard en de ernst van zijn schade te preciseren (zie Van Zele, G., *Vade-mecum de la partie civile*, nr. 59; Warlomont, R., «L'action publique et civile», in *Les Nouvelles. Procédure pénale*, I, 1, nr. 310; Marchal, A., en Jaspar, J.P., *Droit criminel. Traité théorique et pratique*, 2e ed., nr. 2982). Er werd op gewezen dat een andersluidende opvatting tot gevolg zou hebben dat de meest vage bewering zou volstaan en dat het voldoende is welke claim ook op schadevergoeding te laten gelden, om als burgerlijke partij te kunnen optreden (Faustin Hélie, *Traité de l'instruction criminelle*, nr. 746). Deze laatste visie kent ook een inhoudelijke draagwijdte toe aan art. 63 Strafvordering. Zij leidt er ook toe dat aldus een controle moet kunnen worden uitgeoefend over de «bewering» van de kandidaat-burgerlijke partij.

Dit standpunt is ongetwijfeld verantwoord. Uit de algemene ratio van de regeling betreffende de burgerlijke partij in het strafproces volgt dat de bewoordingen van artikel 63 Sv. niet in een letterlijke formele zin begrepen mogen worden, als ware elke loutere en op geen enkele wijze verder toegelichte bewering voldoende om de prerogatieven uit te oefenen die verbonden zijn aan de hoedanigheid van burgerlijke partij. Wezenlijk hierbij is dat de ontvankelijke burgerlijke-partijstelling de privé-persoon het recht verschaft om op autonome wijze, zonder enige tussenkomst van het openbaar ministerie, de strafvordering in te stellen – via een klacht met burgerlijke-partijstelling voor de onderzoeksrechter of via een rechtstreekse dagvaarding voor de politie- of correctionele rechtbank –, of de strafvordering in stand te houden – via een hoger beroep tegen een buitenvervolginstelling door de raadkamer of een cassatieberoep tegen een analoge beslissing van de kamer van inbeschuldigingstelling. Deze opmerkelijke bevoegdheden voor een privé-persoon t.a.v. de strafvordering zijn te beschouwen als een overblijfsel, in het Wetboek van Strafvordering, van de vroegere «vindicta privée» die kenmerkend was voor een accusatoire vorm van strafprocedure, waarbij de verantwoordelijkheid voor de uitoefening van de strafvordering in essentie was geconcentreerd in handen van het slachtoffer (zie Derrida, F., «Des

voies de recours ouvertes à la partie civile contre les décisions des juridictions d'instruction», *R.S.C.*, 1949, 312).

5. Herhaaldelijk en zeer terecht werd onderstreept dat het systeem van de burgerlijke-partijstelling ernstige risico's in zich draagt voor misbruiken (zie o.m. Henoul, L., «La partie civile et le juge d'instruction», *R.D.P.*, 1910, 1080). Aldus werd door het Hof van Cassatie gezocht naar een formule die duidelijk moet maken welke de drempelhoogte is waarop een persoon zich moet plaatsen om als burgerlijke partij te kunnen worden ontvangen.

In verschillende arresten werd door het Hof van Cassatie aangegeven dat de kandidaat-burgerlijke partij moet «laten blijken dat hij ten gevolge van een misdrijf hetzij materiële hetzij morele schade heeft kunnen lijden» (Cass., 1 december 1930, *Pas.*, 1930, I, 373; Cass., 28 mei 1934, *Pas.*, 1934, I, 294; Cass., 10 juli 1939, *Pas.*, 1939, I, 353; Cass., 15 oktober 1951, *Pas.*, 1952, I, 77; Cass., 9 november 1983, *A.C.*, 1983-84, 288). In het arrest van 12 juni 1984 (*A.C.*, 1984-85, 1332) werd vooropgesteld dat de kandidaat-burgerlijke partij «laat gelden dat hij benadeeld werd door het aangeklaagde misdrijf». In het arrest van 7 april 1987 werd gezegd dat mag worden vereist dat de kandidaat-burgerlijke partij «aangeeft» dat hij persoonlijk schade heeft kunnen lijden door de misdrijven die door de verdachte gepleegd zouden zijn (Cass., 7 april 1987, *A.C.*, 1986-87, 1023). Dit laatste arrest biedt een mooi voorbeeld van de geldende principes. Een rechtstreekse dagvaarding werd door de strafrechter onontvankelijk verklaard op grond van de overwegingen dat «ondanks het feit dat in het dictum wordt gevorderd de rechtstreeks gedaagden te veroordelen tot betaling aan elk van de verzoekers van één frank provisioneel als schadevergoeding (...) werd door geen enkel van de verzoekers duidelijk gesteld welke schade geleden werd waarvan vergoeding werd gevraagd en dat die schade door hen persoonlijk werd geleden». Deze beslissing werd door het Hof van Cassatie bekrachtigd met de beschouwing «dat de rechtstreeks dagende, ook al heeft hij niet de verplichting in de rechtstreekse dagvaarding zelf zijn eis tot schadevergoeding te omschrijven, toch moet aangeven dat hij persoonlijk schade heeft kunnen lijden door het misdrijf dat hij de gedaagde ten laste legt; dat de eisers weliswaar één frank vorderen als provisionele vergoeding, doch geenszins aangaven dat zij persoonlijk schade hebben kunnen lijden door de misdrijven die door de verweerders zouden gepleegd zijn».

6. De kamer van inbeschuldigingstelling had te dezen geoordeeld dat de bewering van de kandidaat-burgerlijke partij «niet plausibel» is, en dat in de conclusie die voor de raadkamer werd neergelegd, «geen enkele indicatie werd gegeven die het mogelijk maakt het bestaan van een persoonlijke schade, die overigens niet per verdachte en per lastlegging gepreciseerd of gesplitst werd, aannemelijk te maken; dat lukraak een schadevergoeding werd beweerd (...) waartoe de medeverdachten (...) gehouden zouden zijn (...); dat evenmin enige indicatie werd gegeven waardoor het bestaan van een oorzakelijk verband tussen de gevorderde schade en een misdrijf als aannemelijk beschouwd kan worden»; Deze terminologie werd overgenomen door het Hof van Cassatie, dat beslist dat de benadeelde «zijn bewering omtrent de schade welke hij door het misdrijf zou hebben geleden aannemelijk moet maken» (zie ook Verstraeten, R., *De burgerlijke partij en het gerechtelijk onderzoek*, nr. 100). Aldus blijkt dat de kandidaat-burgerlijke partij in een zekere mate

zal moeten indiceren dat hij als gevolg van een bepaald misdrijf persoonlijk schade heeft geleden. Het gaat m.a.w. om het verschaffen van die indicaties die de rechter die de ontvankelijkheid moet beoordelen, in staat stellen het bestaan van een persoonlijke schade in oorzakelijk verband met de ten laste gelegde misdrijven enigszins te vermoeden, of deze minstens aannemelijk maakt.

Deze visie stemt overeen met het standpunt dat in Frankrijk in dezen wordt aangenomen. De bovenvermelde mogelijkheid voor het slachtoffer af te zien van een concrete schadeclaim doet niets af aan het feit dat een privé-persoon, om als burgerlijke partij te kunnen optreden, verplicht is bij zijn aanstelling een verantwoording te geven van de schade waarvan gewag wordt gemaakt, en het verband met het aangegeven misdrijf. De betrokkene zal moeten preciseren, en wel in die hypothese dat het misdrijf bewezen zou zijn, op welke manier hij hierdoor persoonlijk schade heeft kunnen lijden (Cass.fr., 7 februari 1961, *J.C.P.*, 1961, II, 12004, rapport Combaldieu). Wel is het ook hier voldoende dat de omstandigheden die door de benadeelde worden aangegeven, de rechter in staat stellen het bestaan van de schade en het verband met het misdrijf als *mogelijk* te beschouwen (zie Cass.fr., 6 oktober 1964, *Bull. Crim.*, nr. 256; Cass.fr., 20 november 1980, *Bull. Crim.*, nr. 309; Cass.fr., 7 december 1987, *Bull. Crim.*, nr. 445).

De verplichting van de kandidaat-burgerlijke partij houdt dus het midden tussen het – niet vereiste – bewijs van de schade en de – onvoldoende – loutere opwerping. Het spreekt vanzelf dat op dit vlak een zeer ruime beoordelingsbevoegdheid toekomt aan de feitenrechter. De vereiste graad van precisering zal afhankelijk zijn van de aard van de vervolgte misdrijven en de omstandigheden van de zaak. Het zal voorkomen dat in de context van bepaalde misdrijven de aannemelijkheid van een persoonlijke schade op evidente wijze blijkt. Dit zal bv. het geval zijn inzake verkeersongevallen. In andere gevallen zal een loutere vraag om schadevergoeding n.a.v. een bepaald misdrijf, geformuleerd zonder enige verdere aanduiding i.v.m. het persoonlijk karakter en/of het oorzakelijk verband tussen de geponeerde schade en het vervolgde misdrijf, echter niet volstaan, zoals blijkt uit het geannoteerde arrest.

7.b. *Beoordeling van de ontvankelijkheid.* Afgezien van de inhoudelijke vereisten van een burgerlijke-partijstelling rees vooraf de vraag of de kamer van inbeschuldigingstelling bevoegd kan zijn om de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling te controleren en in voorkomend geval te sanctioneren. Vanzelfsprekend is dat niet. Dat de onderzoeksgerechten niet te oordelen hebben over de gegrondheid van de burgerlijke vordering is evident (Cass., 3 november 1930, *Pas.*, 1930, I, 348). Het onderzoeksgerecht – zo wordt gezegd – heeft principieel toe taak na te gaan of voldoende elementen op wettelijke wijze duiden op het bestaan van een misdrijf, en of het onderzoek tegen één of meer personen aangewezen in de eindvordering van het openbaar ministerie voldoende elementen heeft opgeleverd om een verwijzing naar het vonnisgerecht te verantwoorden (Cass., 3 november 1930, *geciteerd*).

De vraag naar de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling lijkt aldus op het eerste gezicht niet dienend in het licht van de beperkte opdracht van de onderzoeksgerechten. De enkele vaststelling dat een voeging van de burgerlijke partij aan de zijde van het openbaar ministerie, de verdachte

een tweede tegenstander oplevert, die een feitelijke invloed uitoefent op de strafvordering (Schuind, G. en Mineur, L., «La constitution de partie civile», *R.D.P.*, 1939, 1367) volstaat *de lege lata* niet om een ontvankelijkheidscontrole in het stadium van de raadkamer of de kamer van inbeschuldigingstelling te verantwoorden.

Bij de voorliggende vraag moet de rol van de onderzoeksgerechten echter vollediger worden omschreven. Met name is rekening te houden met het feit dat het onderzoeksgerecht eerst dient na te gaan of het bevoegd is, en of er geen onontvankelijkheidsgrond bestaat m.b.t. de strafvordering waarover zij uitspraak moet doen (zie Cass., 20 maart 1882, *Pas.*, 1883, I, 28). Deze beoordeling van de ontvankelijkheid van de strafvordering gaat dus vooraf aan de beoordeling van de werkelijkheid van een misdrijf en van het bestaan van voldoende bezwaren (zie ook Cass., 14 september 1983, *Arr. Cass.*, 1983-84, 35). Uit deze taak vloeit voort dat het onderzoeksgerecht geroepen kan zijn om de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling te beoordelen, en wel met name wanneer de burgerlijke-partijstelling het enige fundament vormt voor het wettelijk bestaan van de strafvordering (zie Mallie, J., «L'action directe de la partie lésée devant le juge d'instruction», *R.D.P.*, 1953-54, 474 e.v.; Screvens, R., «De la compétence des juridictions d'instruction pour apprécier la recevabilité d'une constitution de partie civile», *R.D.P.*, 1957-58, 531 e.v.; Verstraeten, R., *De burgerlijke partij en het gerechtelijk onderzoek*, nr. 188).

Vertaald naar het niveau van de raadkamer betekent dit dat het onderzoeksgerecht in eerste aanleg de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling moet beoordelen, wanneer de strafvordering in werking is gesteld via een burgerlijke-partijstelling voor de onderzoeksrechter, en voor zover vervolgens ook geen regelmatige vordering tot gerechtelijk onderzoek is genomen door het openbaar ministerie. Bij afwezigheid van enige vordering van het parket is de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling alsdan determinerend voor de ontvankelijkheid van de strafvordering, welke de raadkamer moet beoordelen. De beoordeling van de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling is dus geen doel op zich, doch geschiedt met het oog op de taak van het onderzoeksgerecht om de strafvordering te beoordelen, en meer bepaald de vraag of deze regelmatig in werking is gesteld. De raadkamer spreekt dus in wezen een oordeel uit over het recht dat een partij beweert te hebben om via een burgerlijke-partijstelling de strafvordering op gang te brengen.

8. Het is zeer gebruikelijk in de praktijk dat, na een burgerlijke-partijstelling, wanneer de onderzoeksrechter overeenkomstig art. 70 Sv. het dossier meedeelt aan de procureur des Konings om te vorderen «zoals het behoort», deze laatste eveneens een gerechtelijk onderzoek vordert. In sommige arrondissementen lijkt dit volkomen systematisch te gebeuren. Nochtans bestaat hier geen enkele verplichting. Het parket hoeft niet met de ogen dicht eenvoudig te herhalen wat het initiatief van de benadeelde was (Declercq, R., *Onderzoeksgerechten*, A.P.R., nr. 11). De burgerlijke-partijstelling volstaat voor het instellen van de strafvordering, welke ook de houding van het openbaar ministerie is. De weigering van de parketmagistraat om een gerechtelijk onderzoek te vorderen vormt geen hinderpaal. Dit betekent ook dat een eventuele onregelmatigheid waarmee de vordering tot gerechtelijk onderzoek van de procureur behept zou zijn – bv.

de afwezigheid van ondertekening – geen invloed heeft op de regelmatigheid van de rechtspleging (Cass., 1 maart 1989, *Arr. Cass.*, 1988-89, nr. 370). Indien het openbaar ministerie, zoals de burgerlijke partij, van oordeel is dat tot een gerechtelijk onderzoek moet worden overgegaan – doch slechts dan – is het inderdaad nuttig dat de procureur op zijn beurt eveneens een onderzoek vordert. Dit heeft dan tot gevolg dat de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling door de raadkamer niet meer zal kunnen worden getoetst. Het lot van de publieke vordering is dan niet meer afhankelijk van de regelmatigheid van de burgerlijke-partijstelling.

Wel kan in dat verband nog worden opgemerkt dat, indien de procureur des Konings niet onmiddellijk na de burgerlijke-partijstelling een onderzoek vordert, doch pas in een later stadium, de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling wel nog relevant aan de orde kan worden gesteld, in zoverre het gaat om de geldigheid van de daden van gerechtelijk onderzoek uitgevoerd tussen het ogenblik van de burgerlijke-partijstelling en dat van de vordering tot gerechtelijk onderzoek van het openbaar ministerie. Het vonnisrecht zal eventueel bij gebrek aan regelmatige saisine van de onderzoeksrechter deze onderzoeks daden als nietig moeten beschouwen. Aangezien aan te nemen is dat ook de onderzoeksgerechten in het licht van de beoordeling van de bezwaren zich moeten buigen over de regelmatigheid van de bewijselementen in het dossier (zie Declercq, R., *o.c.*, nr. 150bis), kan de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling o.i. in verband daarmee in zo'n geval ook voor de raadkamer worden opgeworpen.

De kamer van inbeschuldigingstelling heeft t.a.v. de beoordeling van de strafvordering dezelfde taak als de raadkamer. Als appelgerecht dient zij echter ook na te gaan of de strafvordering regelmatig bij haar aanhangig is gemaakt. Aldus heeft de kamer van inbeschuldigingstelling ook geen bevoegdheid om de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling te beoordelen, wanneer de strafvordering regelmatig bij haar aanhangig is op grond van een initiatief dat (ook) is genomen door het openbaar ministerie. Ook de burgerlijke partij kan echter op grond van art. 135 Sv. het recht van hoger beroep uitoefenen tegen een beschikking van de raadkamer waarbij de verdachte buiten vervolging is gesteld, en zodoende de strafvordering in stand houden, ongeacht of deze strafvordering ab initio door het openbaar ministerie op gang was gebracht, waarna de burgerlijke partij zich voegde bij de onderzoeksrechter of tijdens de procedure voor de raadkamer, dan wel of de strafvordering door de burgerlijke partij zelf op gang is gebracht.

Als door het openbaar ministerie geen hoger beroep wordt aangetekend, wordt de regelmatigheid van de aanhangigmaking van de strafvordering en van het (voort)bestaan van de strafvordering afhankelijk van de ontvankelijkheid van het hoger beroep van de burgerlijke partij. Ook hier is aan te nemen dat, wanneer het optreden van de burgerlijke partij alsdan het uitsluitend fundament is voor de aanhangigmaking van de strafvordering bij en het voortbestaan van de strafvordering op het niveau van de kamer van inbeschuldigingstelling, deze tot taak heeft om in verband met de beoordeling van de strafvordering, over te gaan tot een beoordeling van de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling. Zoals op het niveau van de raadkamer (bij uitsluitend initiatief van de burgerlijke partij) gaat het hier slechts om een beoordeling die dienend is om na te gaan of regelmatig

over de strafvordering beslist kan worden. Indien de strafvordering door het openbaar ministerie op gang is gebracht, had dit tot gevolg dat de raadkamer geen bevoegdheid had om de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling te beoordelen, daar de zaak als gevolg van het initiatief van het openbaar ministerie bij de raadkamer werd gebracht. Dit neemt echter niet weg dat na de uitspraak van de raadkamer het voortbestaan van de strafvordering opnieuw in handen wordt gelegd van het openbaar ministerie en/of van de burgerlijke partij. Indien dan de strafvordering slechts verder wordt uitgeoefend ingevolge het optreden van de burgerlijke partij, wordt de regelmatigheid van het verder bestaan van deze strafvordering afhankelijk van de regelmatigheid van het optreden van de burgerlijke partij.

10. De toepassing van die beginselen op het niveau van de kamer van inbeschuldigingstelling werd tegengesproken door het cassatiearrest van 26 oktober 1970 (*Arr. Cass.*, 1971, 187). In deze zaak werd beslist dat «uit de artikelen 127 e.v. volgt dat de raadkamer en derhalve de kamer van inbeschuldigingstelling in hoger beroep, wanneer deze de rechtspleging regelen op het verslag van de onderzoeksrechter, gevorderd door de procureur des Konings om een onderzoek in te stellen na de mededeling van de klacht die aan laatstgenoemde is gericht met toepassing van art. 70 van voormeld wetboek, enkel als taak hebben, behalve de uitzonderingen bepaald door de wet maar die hier niet te pas komen, te beoordelen of de tijdens het onderzoek verzamelde aanwijzingen voldoende zijn om de verdachte naar een vonnisgerecht te verwijzen». Het Hof besliste dat aldus de kamer van inbeschuldigingstelling haar beslissing niet wettelijk kon verantwoorden op grond van beschouwingen die alleen betrekking hebben op de ontvankelijkheid en de gegrondheid van de burgerlijke vordering. In de zaak die aanleiding gaf tot dit arrest ging het om een strafvordering die ab initio mede berustte op een vordering van het openbaar ministerie, doch die bij de kamer van inbeschuldigingstelling werd gebracht ingevolge een enkel hoger beroep van de burgerlijke partij.

De uit dit arrest voortvloeiende opvatting als zou de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling in zo'n geval niet aan de orde mogen komen, was echter uiterst betwistbaar. Een dergelijke stellingname leidde tot de – onlogische – consequentie dat een onregelmatige burgerlijke-partijstelling de strafvordering weliswaar niet op gang kan brengen en door de raadkamer gecensureerd zal worden, doch dat ingeval de raadkamer op die onregelmatigheid geen sanctie kan toepassen tengevolge van het feit dat ook door het openbaar ministerie een onderzoek werd gevorderd, dezelfde onregelmatige burgerlijke-partijstelling wel kan verhinderen dat de strafvordering vervalt, en tot gevolg kan hebben dat de verdachte toch naar het vonnisgerecht wordt verwezen, aangezien de kamer van inbeschuldigingstelling niet in de mogelijkheid zou zijn om de burgerlijke partij en haar hoger beroep af te wijzen, op grond van de verondersteld aanwezige onregelmatigheid m.b.t. haar aanstelling (Verstraeten, R., *De burgerlijke partij en het gerechtelijk onderzoek*, nr. 195). De stelling van de onbevoegdheid van de kamer van inbeschuldigingstelling om de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling te beoordelen in geval van een uitsluitend hoger beroep van de burgerlijke partij, leidde tot de moeilijk aan te nemen gevolgtrekking dat een burgerlijke-partijstelling van een privé-persoon, zonder op enige wijze op haar regelmatigheid te kunnen worden getoetst, op zich tot gevolg

kan hebben dat een strafvordering verder wordt uitgeoefend.

Het geannoteerde arrest belet een dergelijke ongezonde situatie en brengt binnen het systeem van de beoordeling van de burgerlijke-partijstelling in de onderzoeksfase een maximale coherentie tot stand.

11. c. *Burgerlijke partijstelling voor de kamer van inbeschuldigingstelling*. Reeds in een arrest van 21 oktober 1929 (*Pas.*, 1929, I, 333) besliste het Hof van Cassatie dat een burgerlijke-partijstelling niet op ontvankelijke wijze voor het eerst kan geschieden voor een vonnisgerecht oordelend in beroep. Als uitzondering hierop geldt het geval waarin de appelrechter de zaak evoceert op grond van art. 215 Sv., alsook de gevallen waarin het hof van beroep oordeelt over een persoon die over het voorrecht van rechtsmacht beschikt. In zulke gevallen doet de appelrechter uitspraak in eerste en laatste aanleg. De principiële onmogelijkheid berust op de overweging dat de beklaagde recht heeft op een dubbele aanleg voor de behandeling van de tegen hem ingestelde burgerlijke vordering. Deze beschouwing leidt er echter niet toe dat een burgerlijke-partijstelling ook moet worden uitgesloten voor de kamer van inbeschuldigingstelling. Wanneer deze optreedt in het kader van haar taak van regeling van de rechtspleging, wordt immers geen beoordeling doorgevoerd van de burgerlijke vordering als dusdanig. Het geannoteerde arrest beslist dan ook dat een burgerlijke-partijstelling voor het eerst voor de kamer van inbeschuldigingstelling perfect mogelijk is, wanneer dit appelgerecht geadieerd wordt als gevolg van een hoger beroep op grond van art. 135 Sv. ingesteld door het openbaar ministerie, of door een burgerlijke partij (ook Constant, J., «Les mises en accusation», in *Les Nouvelles, Procédure Pénale*, II, 1, nr. 58; Declercq, R., o.c., nr. 495; Verstraeten, R., o.c., nrs. 231-232; K.I. Brussel, 8 april 1925, *Pas.*, 1926, II, 28). Zoals voor de raadkamer geldt echter wel de beperking dat een burgerlijke-partijstelling alleen mogelijk zal zijn voor die feiten die bij de kamer van inbeschuldigingstelling aanhangig zijn gemaakt (zie, m.b.t. de raadkamer, Cass., 8 januari 1980, *R.W.*, 1979-80, 1921). Op dezelfde manier geldt de beperking dat een burgerlijke-partijstelling alleen mogelijk zal zijn tegen die personen die als verdachte beoordeeld worden door de kamer van inbeschuldigingstelling. Belangrijk hierbij is wel dat de kamer van inbeschuldigingstelling op grond van art. 235 Sv. eigenmachtig personen in verdenking kan stellen (zie K.I. Gent, 6 juli 1954, *R.W.*, 1954-55, 1103; Braas, A., *Précis de procédure pénale*, 3e ed., nr. 501). De benadeelde zal zich ook tegen die personen als burgerlijke partij kunnen aanstellen.

In deze zaak werd echter door de kamer van inbeschuldigingstelling zeer terecht geoordeeld – en door het geannoteerde arrest bevestigd – dat de instelling van de burgerlijke vordering voor de kamer van inbeschuldigingstelling – zoals trouwens steeds het geval is – onderworpen is aan de voorwaarde dat de strafvordering regelmatig aanhangig is gemaakt bij dit appelgerecht. Aangezien de onontvankelijkheid van het hoger beroep in casu door de kamer van inbeschuldigingstelling kon en moest worden vastgesteld, hadden de appelrechters geen rechtsmacht om te oordelen over de zaak, en bijgevolg ook niet om enige burgerlijke-partijstelling te ontvangen (zie ook Cass., 11 maart 1986, *Arr. Cass.*, 1985-86, nr. 441).

Raf Verstraeten

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 7 MAART 1994

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Forrier

Openbaar ministerie: mevr. De Raeve

Advocaat: mr. Verbist

Sluiting van ondernemingen – Sluitingsfonds – Werknemer – Vordering – Opeisbaarheid – Voorwaarden – Aanvraag – Onderzoek – Beslissing – Uitbetaling – Redelijke termijn – Moratoire interest

De werknemer heeft geen op de Sluitingsfondswet gefundeerde opeisbare vordering voordat voldaan is aan de voorwaarden gesteld bij art. 6 Sluitingsfondswet en bij het uitvoeringsbesluit, en voordat een redelijke termijn is verstreken voor het onderzoek van zijn aanvraag, het nemen van een beslissing en de uitbetaling.

Moratoire interest is slechts op een opeisbare schuld verschuldigd.

Sluitingsfonds t/ H.

Gelet op het arrest van het Hof van 16 september 1991;

Gelet op het bestreden arrest, op 23 april 1993 door het Arbeidshof te Antwerpen op verwijzing gewezen;

...

Overwegende dat eiser, krachtens artikel 6, eerste tot derde lid, van de Sluitingsfondswet van 30 juni 1967, slechts tot betaling van de in artikel 2 van die wet bedoelde voordelen is gehouden nadat, op initiatief van de werknemer, een verzoek daartoe is ingediend op de door de Koning voorgeschreven wijze;

Overwegende dat de werknemer geen op de Sluitingsfondswet gefundeerde opeisbare vordering heeft voordat is voldaan aan de voorwaarden gesteld bij artikel 6 van de Sluitingsfondswet en van het koninklijk besluit genomen ter uitvoering van dat artikel en voordat een redelijke termijn voor het onderzoek van de aanvraag, het nemen van de beslissing en de uitbetaling is verstreken;

Overwegende dat moratoire interest slechts verschuldigd is, wanneer de verbintenis tot betaling van een bepaalde geldsom met vertraging is uitgevoerd; dat de verbintenis niet met vertraging wordt uitgevoerd zolang de schuld niet opeisbaar is;

Overwegende dat het arbeidshof beslist dat «het begrip 'redelijke termijn' door (eiser) ingeroepen, (...) geen grondslag (vindt) in de wetgeving terzake, zodat de betaling door (eiser) dient te gebeuren vanaf de aanvraag van (verweerder), zijnde de vervalldag van de hoofdsom, tot betaling van de verschuldigde vergoedingen, terzake vanaf 26.2.1986»;

Dat het aldus de voormelde wettelijke bepalingen schendt;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 14 MAART 1994

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Rappe

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaat: mr. Geinger

Ondernemingsraad en veiligheidscomité – Personeelsafgevaardigde – Ontslag – Economische of technische redenen – Erkenning – Paritair Comité – Werkgever – Faillietverklaring – Gevolg

Aangezien het vonnis dat zich beperkt tot faillietverklaring niet noodzakelijk de definitieve stopzetting van de handelsverrichtingen van de gefailleerde tot gevolg heeft, blijft in dat geval voor de werkgever of de curator de verplichting bestaan de aanwezigheid van economische redenen als grond voor het ontslag van personeelsafgevaardigden in het veiligheidscomité te doen erkennen.

Faillissement N.V. R. t/ B.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 januari 1993 door het Arbeidshof te Brussel gewezen;

...

Overwegende dat het te dezen toepasselijke artikel 1bis, § 2, van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de arbeiders alsmede de salubriteit van het werk en van de werkplaatsen onder meer bepaalt dat de leden die het personeel in het comité voor veiligheid en gezondheid vertegenwoordigen en de kandidaten slechts kunnen worden ontslagen om economische of technische redenen, die vooraf door het bevoegde paritair comité zijn erkend;

Overwegende dat op de verplichting om het paritair comité te raadplegen geen uitzondering bestaat; dat die verplichting weliswaar geen betekenis heeft en derhalve zonder gevolg is wanneer de werkgever of de curator van het faillissement wegens een rechterlijke beslissing alle personeelsleden terzelfder tijd of binnen een zeer korte tijd moet ontslaan; dat evenwel het vonnis van de rechtbank van koophandel dat zich beperkt tot de faillietverklaring van de onderneming, op zich niet als een zodanige beslissing kan worden aangemerkt; dat immers, ook al impliceert het vonnis van faillietverklaring in beginsel de onmiddellijke stopzetting van alle handelsverrichtingen, uit artikel 475 van het Wetboek van Koophandel niettemin blijkt dat er op die regel uitzonderingen zijn; dat het vonnis van faillietverklaring dus niet noodzakelijk de definitieve stopzetting van de handelsverrichtingen van de gefailleerde tot gevolg heeft;

Overwegende dat het arrest, door te beslissen dat het vonnis van faillietverklaring «niet noodzakelijk de definitieve stopzetting van de werkzaamheden van de failliete vennootschap impliceert en de curator niet ontheft van de verplichting om, alvorens de beschermde werknemers te ontslaan, het bevoegde paritair comité te raadplegen», de beslissing dat verweerd «vordering van een beschermingsvergoeding» gegrond is, naar recht verantwoordt;

...

NOOT – De erkenning van de economische redenen door het bevoegde paritair comité is niet vereist wanneer de werkgever of de curator, ingevolge een rechterlijke beslissing, alle werknemers terzelfder tijd of binnen een zeer korte termijn moet ontslaan (Cass., 15 februari 1988, *R.W.*, 1988-89, 222).

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 2 JUNI 1994

Voorzitter: de h. Sace

Rapporteur: de h. Parmentier

Openbaar ministerie: mevr. Liekendael

Advocaat: mr. Gérard

Erfrecht – Onbeheerde nalatenschap – Samenloop – Vóór het overlijden aangewende invorderingsmaatregelen

Luidens art. 1228, eerste lid, Ger.W. stelt de rechtbank van eerste aanleg in het geval van art. 811 B.W. (onbeheerde nalatenschap) een curator aan.

Zolang die égalitaire procedure niet is ingezet, kunnen de schuldeisers baat halen uit de individuele invorderingsmaatregelen die zij vóór het overlijden van de schuldenaar hebben aangewend.

Mr. Ligot q.q. t/ Z. en B.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 oktober 1992 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 811, 813 van het Burgerlijk Wetboek en 1228 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest in substantie beslist dat de verweersters, beslagleggende schuldeiseressen, de door eiser q.q. betwiste betaling van de derde-beslagene hebben ontvangen op 5 oktober 1988, dus voor de uitspraak van de beschikking waarbij de nalatenschap van S. onbeheerd verklaard werd en de curator werd aangewezen; dat bijgevolg die betaling aan de overige schuldeisers van de nalatenschap kan worden teruggevoerd en dat dus de verweersters dat bedrag mogen houden; het arrest die beslissing grondt op de overweging: «dat het overlijden van de schuldenaar geen afbreuk doet aan de rechten van de schuldeisers die de voordelen van de door hen op de goederen van de nalatenschap gedane tenuitvoerleggingen behouden (...); dat de werkgever op 5 oktober 1988 het bedrag van de sommen die hij aan S. verschuldigd was voor de door deze voor zijn overlijden verrichte arbeid heeft vereffend en 266.708 frank heeft gestort aan de raadsman van de (verweersters), opdat hij dat bedrag onder hen als enige beslagleggende en bevoorrechte schuldeiseressen zou verdelen naar rato van hun onderscheiden schuldvordering; dat de derde-beslagene zich rechtsgeldig heeft bevrijd; dat de beschikking waarin de nalatenschap van S. onbeheerd verklaard werd achteraf, op 28 februari 1989, is gewezen op verzoek van de eigenaars van het door de overledene gehuurde pand; dat die beschikking geen verklaring van recht inhoudt, maar, zonder terugwerkende kracht, een nieuwe juridische toestand doet ontstaan waarbij de collectieve procedure, die de wetgever gewild heeft om in dat geval met toepassing van de artikelen 7 en 8 van de Hypotheekwet een ge-

lijke verdeling tussen de schuldeisers te waarborgen, wordt ingezet; dat 'de toestand van de samenloop het gevolg is van het inzetten van de procedure die, naar de wil van de wetgever, reeds van meet af strekt tot de collectieve vereffening van het passief van de schuldenaar'; dat daaruit moet worden afgeleid dat, zolang die egalitaire procedure niet is ingezet, de schuldeisers baat kunnen halen uit de individuele invorderingsmaatregelen, die zij vóór het overlijden van de schuldenaar hebben aangewend»,

terwijl uit de bewoordingen van de in het middel vermelde wetsbepalingen volgt dat de wederkerige rechten van de gewone schuldeisers en van hen die een algemeen voorrecht bezitten op de persoon wiens nalatenschap onbeheerd verklaard is, op onherroepelijke wijze worden vastgesteld bij het openvallen van die nalatenschap, dus bij het overlijden, en niet, zoals het arrest beslist, op het ogenblik dat de procedure van collectieve vereffening «ingezet» wordt door de beschikking die het bestaan van een onbeheerde nalatenschap vaststelt en de curator aanwijst; het arrest bijgevolg, nu het vaststelt dat het overlijden dagtekent op 5 augustus 1988, dat de litigieuze betaling is geschied op 5 oktober 1988 en dat de nalatenschap onbeheerd werd verklaard en de curator aangewezen werd bij een beschikking van 28 februari 1989, de beslissing dat de verweersters gerechtigd zijn om «baat te halen uit de individuele invorderingsmaatregelen, die (zij) vóór het overlijden van de schuldenaar hebben aangewend», met andere woorden om de door hen van de derde-beslagene ontvangen bedragen te behouden, niet naar recht verantwoordt:

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt dat de verweersters, die recht hadden op levensonderhoud ten laste van Stéphan S. in januari en juni 1988 uitvoerend beslag onder derden hebben gelegd bij diens werkgever, dat de schuldenaar is overleden op 5 augustus 1988, dat de werkgever, derde-beslagene, zijn schuld heeft betaald op 5 oktober 1988 en dat eiser, bij beschikking van 28 februari 1989 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik, aangewezen werd tot curator over de onbeheerde nalatenschap;

Overwegende dat luidens artikel 811 van het Burgerlijk Wetboek, wanneer, na het verstrijken van de termijnen van boedelbeschrijving en van beraad, zich niemand aanmeldt om een nalatenschap op te vorderen, geen erfgenaam bekend is of de bekende erfgenamen de nalatenschap hebben verworpen, deze als onbeheerd wordt beschouwd;

Dat artikel 1228, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat in het geval van artikel 811 van het Burgerlijk Wetboek de rechtbank van eerste aanleg een curator aanwijst op verzoek van een der belanghebbenden of op vordering van de procureur des Konings;

Dat bijgevolg het arrest wettig beslist dat «zolang die egalitaire procedure niet is ingezet, de schuldeisers baat kunnen halen uit de individuele invorderingsmaatregelen, die zij vóór het overlijden van de schuldenaar hebben aangewend» en, derhalve, dat de verweersters gerechtigd zijn om de van de derde-beslagene gekregen bedragen te behouden;

Dat het middel faalt naar recht;

...

NOOT—De conclusie van advocaat-generaal Liekendael zal te zijner tijd in de Pasicrisie gepubliceerd worden.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

2e KAMER – 1 APRIL 1992

Voorzitter: de h. Donckers

Raadsheren: de h. Van de Velde en mevr. Lenders

Advocaten: mrs. Reyndams en Adams loco Budé

Overeenkomst – Bedrog – Bedrieglijke verzwijging

Er is bedrog dat de nietigheid van de overeenkomst tot gevolg heeft, wanneer de verkoper van een frituur vóór en bij het sluiten van de overeenkomst tegenover de koper geen melding maakt van het veertien dagen voordien te zijnen laste uitgesproken vonnis waarin hij strafrechtelijk is veroordeeld wegens het zonder voorafgaande vergunning bouwen en in stand houden van die frituur en waarbij beslist is dat de plaats waarop die frituur staat, in de vorige staat dient te worden hersteld.

L. t/ V.

Overwegende dat de doeleinden van de vorderingen van partijen naar behoren in het bestreden vonnis zijn uiteengezet zodat het Hof naar deze uiteenzetting verwijst; dat dit insgelijks het geval is wat de feiten betreft die aan de vordering van geïntimeerde ten grondslag liggen; dat, wat het verweer op deze vordering en de tegenvordering van appellant aangaat, benevens de feiten in het vonnis aangehaald, dient vermeld te worden dat bij inmiddels in kracht van gewijsde getreden vonnis van 19 oktober 1981 van de Correctionele Rechtbank te Hasselt geïntimeerde veroordeeld werd tot een geldboete van 4.000 fr. ter zake dat hij te P. zonder voorafgaande vergunning van het college van burgemeester en schepenen een frituur heeft gebouwd en in stand gehouden; dat bij hetzelfde vonnis bevolen wordt dat de plaats in de vorige staat hersteld wordt binnen drie maanden na het in kracht van gewijsde gaan van het vonnis, en beslist wordt dat, ingeval het vonnis niet ten uitvoer gelegd wordt, vermeld college daarin op kosten van geïntimeerde kan voorzien;

Overwegende dat de frituur in kwestie met bijhorigheden door geïntimeerde bij onderhandse overeenkomst op 1 november 1981, dus ongeveer 14 dagen na vermeld vonnis, aan appellant verkocht werd tegen de som van 1.000.000 fr.; dat in de overeenkomst tevens vermeld wordt dat de frituur gelegen is op de weg B.-P. naast Meubelcentrale H.;

Overwegende dat vóór en bij het sluiten van de litigieuze overeenkomst door geïntimeerde geen melding gemaakt werd van het vonnis dat op 19 oktober 1981 te zijnen laste uitgesproken werd, noch van het feit dat de plaats waarop de frituur zich bevond in de vorige staat hersteld diende te worden;

dat, waar geïntimeerde stelt dat het vonnis bij verstek uitgesproken werd, uit het overgelegd afschrift ervan blijkt dat het op tegenspraak gewezen werd en dat hij door zijn huidige raadsman bijgestaan werd; dat geïntimeerde dan ook niet geacht kan worden er onwetend van geweest te zijn;

dat in de gegeven omstandigheden het verzwijgen van voormelde gegevens als een kunstgreep in de zin van art. 1116 B.W. beschouwd dient te worden die de nietigheid van de overeenkomst wegens bedrog gepleegd door geïntimeerde tot gevolg heeft; dat immers, indien geïntimeerde de ge-

gevens in kwestie niet verzwegen had, appellant de overeenkomst klaarblijkelijk niet aangegaan zou hebben;

dat aan die nietigheid geen afbreuk gedaan wordt door de feiten en beschouwingen welke door geïntimeerde in de voor hem op 8 januari 1991 neergelegde conclusie aangehaald worden; dat ze namelijk het door hem begane bedrog niet verschonen; dat dit insgelijks het geval is waar hij appellant nalatigheid verwijt;

Overwegende dat appellant door de nietigverklaring van de overeenkomst en de veroordeling van geïntimeerde tot terugbetaling van het bedrag van 75.000 fr., vermeerderd met de vergoedende interesten vanaf 1 februari 1982, zijnde de datum waarop hij het laatst nog een betaling van 25.000 fr. deed, volledig vergoed wordt voor de schade welke hij lijdt;

Overwegende dat, aangezien de overeenkomst waarop de vordering van geïntimeerde gebaseerd is nietig verklaard wordt, deze vordering ongegrond is;

...

HOF VAN BEROEP TE GENT

7e KAMER – 9 MAART 1994

Voorzitter: de h. Staessens

Raadsheren: de hh. Delbeke en Van Remoortel

Advocaten: mrs. Roeland en De Bauw

Handelspraktijken – Misleidende reclame – Prijsvermelding

De vermelding van een hogere prijs in de winkel dan in een aan het publiek bekend gemaakte folder is niet in overeenstemming met de vereisten van art. 23, 1°, van de wet van 14 juli 1991, zelfs indien de verkeerde gegevens achteraf, na aandringen van de koper, rechtgezet kunnen worden in de factuur.

N.V. F. t/ N.V. K.

Appellante heeft tijdig en in rechtsgeldige vorm hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van 10 mei 1993 gewezen door de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Gent, zitting houdend zoals in kortgeding.

Bij voormeld vonnis heeft de eerste rechter een inbreuk vastgesteld op artikel 21, 1°, W.H.P. doordat appellante in november 1992 een hogere winkelprijs gehanteerd heeft voor de verkoop van een CD-Rack M 45 en deze heeft aangeboden tegen de prijs van 29.990 frank terwijl op pagina 2 van een in november 1992 verspreide folder met promotieprijzen geldig voor de periode vanaf 11 november 1992, hetzelfde toestel werd aangeboden voor de prijs van 27.990 frank.

Staking van de inbreuk werd bevolen onder verbeurte van een dwangsom van 20.000 frank per dag vanaf de betekening van het vonnis waarvan de eenmalige publikatie in de maandelijkse reclamefolder van «R. Hifi» binnen twee maanden volgende op de maand waarin dit vonnis kracht van gewijsde zal hebben verkregen.

De stelling van appellante komt eigenlijk hierop neer dat het om een materiële vergissing ging en dat, waar de verkoper, die de vergissing opmerkt, daar een einde aan maakt, er geen sprake is van misleidende reclame.

Beide partijen leggen allereerst een dikke folder over waarop bovenaan in kleine letters is vermeld: «Prijzen zijn geldig vanaf 9 november 1992 tot en met 24 november 1992 of tot uitputting voorraad» en waarin op pagina 16 een Midi CD Rack M 45 afgebeeld staat met de prijsvermelding van 29.990.

Beide partijen leggen ook een andere folder voor (verschillend wat het voorblad betreft) waarin op pagina 2 dezelfde Midi CD Rack M 45 te koop wordt aangeboden, ditmaal echter tegen de prijs van 27.990 frank. Deze folder vermeldt eveneens «prijzen zijn geldig vanaf 9 november 92 t.e.m. 24 november 1992.»

Op te merken valt dat alle folders gewag maken op de voorpagina van openhuisdagen: 12, 13 en 14 november 1992.

Op 18 november 1992 heeft de gerechtsdeurwaarder B. vastgesteld dat in de winkel van appellante door de (bedienende) verkoper bevestigd werd dat de prijs 29.990 frank bedroeg met de uitleg dat de prijs van 27.990 frank enkel de «openhuisstunt» van 12, 13 en 14 november betrof.

Het is maar al te duidelijk dat, had de gerechtsdeurwaarder de beheerder er niet bijbetrokken, die uiteindelijk om discussie te vermijden, de prijs van 27.990 toestond, de doorsneegebruiker als prijs zou hebben vernomen: 29.990 frank. Vraag is of hij dit ook zou hebben moeten betalen.

Appellante stelt immers dat de prijszetting voor de M.45 met ingang van 9 november 1992 door een centrale computer voor prijszetting op 27.990 frank bepaald werd en dat, zelfs zonder discussie, de gebruiker slechts gefactureerd zou worden voor 27.990 frank.

De gerechtsdeurwaarder maakt geen gewag van de factuur, doch uit de door partijen overgelegde stukken blijkt duidelijk dat gefactureerd werd (zowel in Mechelen als in Nazareth) met R. Hifi en vermelding van de centrale (niet door de geïntimeerde) vastgestelde prijzen en technische omschrijvingen.

De door geïntimeerde overgelegde factuur de dato 18 november 1992 (gerechtsdeurwaarder B.) is volledig identiek met die van 14 november 1992 (Nazareth, klant Bo. en Antwerpen, klant Be.).

Het feit dat het verschil van prijsvermelding in beide folders, kennelijk (sinds wanneer?) door het gehele facturatiesysteem voor de diverse winkels opgevangen werd, sluit de mogelijkheid van misbruiken en misleiding niet uit.

Een hogere prijsmelding in de winkel dan in een aan het publiek bekend gemaakte folder, is niet in overeenstemming met de vereisten van artikel 23, 1°, van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, zelfs indien de verkeerde gegevens achteraf na aandringen van de koper, kunnen rechtgezet worden in de factuur.

De inbreuk blijft derhalve bewezen. Dat er opzet was of niet is ter zake niet dienend. Artikel 23, 1°, W.H.P. vordert geen bewijs dat de consument uiteindelijk bedrogen wordt.

In het onderhavige geval is er echter geen aanleiding om de publikatie van de gerechtelijke beslissing te bevelen.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE GENT

4 OKTOBER 1993

Voorzitter: de h. Van Bossuyt

Rechters: de hh. Tack en Thabert

Advocaten: mrs. De Decker en Pelemans loco Tillekaerts

Onrechtmatige daad – Aansprakelijkheid – Gebrekkige zaken – Arduinen steen ter hoogte van inrit van parkeerplaats

De aanwezigheid van een arduinen steen ter hoogte van de inrit van een parkeerplaats vormt geen gebrek van deze parkeerplaats als die steen een voorzienbare hindernis is en de toegang tot de parkeerplaats voldoende breed is.

M. t/ N.M.B.S.

In zijn conclusie van 5 februari 1992 stelt de appellant dat de geïntimeerde, als eigenaar van de parkeerplaats, aansprakelijk is voor een gebrek hieraan. Een parkeerplaats voldoet volgens de appellant niet aan haar normale typestructuur wanneer er zich op de inrit een grote zwarte arduinen steen bevindt.

...

Bespreking

...

Hoewel de appellant niet uitdrukkelijk het bewijs levert dat de schade aan zijn voertuig afkomstig is van een aanrijding met de arduinsteen op de parkeerplaats, toebehorende aan de geïntimeerde, kan redelijkerwijs aangenomen worden dat de echtgenote van de appellant hieromtrent de waarheid spreekt. Geen enkel element uit het dossier spreekt zulks immers tegen, integendeel wijst de schade in die richting.

De appellant kan echter niet worden gevolgd in zijn redenering dat de aanwezigheid van de arduinen steen ter hoogte van de inrit van de parkeerplaats een gebrek van deze parkeerplaats includeert. Deze steen is onbetwistbaar een voorzienbare hindernis en de toegang tot de parkeerplaats is voldoende breed. De echtgenote van de appellant had immers door middel van de eigen verlichting van haar voertuig en met inachtneming van de nodige voorzichtigheid, deze hindernis kunnen en moeten opmerken.

De omstandigheid dat aldaar andere wagens foutief geparkeerd stonden doet daaraan geen afbreuk en is daarenboven allerminst bewezen;

Aan de geïntimeerde kan geen fout in de zin van art. 1382 B.W. ten laste gelegd worden in noodzakelijk oorzakelijk verband met de aanrijding.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE TONGEREN

20 SEPTEMBER 1994

Voorzitter: de h. Lysens

Advocaten: mrs. Engels loco Lenaerts en Palmaerts

Voorrechten – Commissionair – 1. Uitoefening van voorrecht – Faillissement van de committent – 2. Rang – Voorgesloten B.T.W.

1. Het voorrecht van de commissionair is gebaseerd op een stilzwijgend pandrecht. De commissionair beschikt derhalve niet alleen over het voorrecht, maar ook over dezelfde uitwiningsbevoegdheid als de pandhoudende schuldeiser. Het faillissement van de committent kan de pandverzilvering niet verhinderen.

2. Met betrekking tot de voorgesloten B.T.W. wordt de commissionair in de plaats gesteld van de schatkist en beschikt hij over het algemeen voorrecht van de schatkist (art. 136 K.B. 18 juli 1977).

N.V.J. t/ Faill. B.V.B.A. I.

Aanlegster is een douane-expediteur en leverde in die hoedanigheid een aantal prestaties voor rekening van de B.V.B.A. I. De totale vordering bedraagt in hoofdsom 1.486.074 fr. op basis van niet geprotesteerde facturen en wordt in wezen niet betwist wat de omvang betreft. De facturen hebben in hoofdzaak betrekking op betaalde B.T.W. en douaneformaliteiten, maar ook op opslagkosten. Begin februari 1993 wordt de samenwerking tussen partijen beëindigd. Aanlegster deelt schriftelijk mee op 17 februari 1993 dat zij de paletten in haar bezit als haar rechtmatige eigendom beschouwt.

Op 7 april 1993 dagvaardt aanlegster tot betaling voor de Rechtbank van Koophandel te Tongeren.

Op 14 april 1993 wordt de B.V.B.A. I. in staat van faillissement verklaard en verweerder aangesteld als curator. De curator vordert de afgifte van de paletten in bezit van aanlegster. Deze laatste weigert en verwijst naar een faxbericht van 3 augustus 1992 waarin sprake is van een krediet van 1.200.000 fr. dat «zou gedekt zijn door paletten bij U in het magazijn opgeslagen».

Op 28 april 1993 dient aanlegster een schuldvordering in waarin sprake is van bevoorrechtiging op grond van art. 136 K.B. 18 juli 1977, artt. 19 en 20 Hyp. W. en art. 14 van de wet van 5 mei 1872. In het schrijven van de raadsman van aanlegster aan de curator van 7 mei 1993 is sprake van borgstelling. En slechts op 22 juli 1994 wordt de curator aangemaand overeenkomstig art. 4 van de wet van 5 mei 1872.

Hierop wordt dan de onderhavige procedure ingeleid.

1. Dat aanlegster een bevoorrecht schuldeiser is van de B.V.B.A. I. wordt niet betwist.

In de eerste plaats dient nagegaan te worden over welk voorrecht aanlegster beschikt, daarna dient bepaald te worden of dit voorrecht van die aard is dat zij zelf tot realisatie kan overgaan ondanks het faillissement van haar schuldenaar.

2. Aanlegster maakt in haar schuldvordering gewag van drie voorrechten. In haar conclusie steunt zij op art. 14 van de wet van 5 mei 1872. Dit artikel creëert een voorrecht voor de commissionair op de waarde van de hem toevertrouwde goederen voor alle leningen, voorschotten of betalingen, die hij als commissionair doet. Rechtspraak en rechtsleer zijn het erover eens dat het om een zeer breed voorrecht gaat, dat geldt voor alle transacties – ook die welke geen relatie hebben met de goederen, met als enige voorwaarde het bezit van de goederen onder dezelfde voorwaarden als de pandhou-

dende schuldeiser (zie o.m. Caymaex, *Handboek der Roerende Zekerheden*, deel II, hoofdstuk 20, pp. 20/1 e.v.; Dirix en De Corte, *Zekerheidsrechten*, p. 122, nr. 241; *Voorrechten en Hypotheken – Artikelsgewijze commentaar*, deel I, wet 5 mei 1872, p. 4).

Het bestaan van het voorrecht van aanlegster op de in haar bezit zijnde goederen staat vast.

3. Het voorrecht is gegrond op de idee van de stilzwijgende inpandgeving. Het betreft dus een commercieel pand, wat ook bevestigd wordt door zijn plaatsing in de wet van 5 mei 1872. Art. 11 van deze wet bepaalt uitdrukkelijk dat de artt. 2, 4 t.e.m. 10, dus ook die op de realisatie, van toepassing zijn. Verzoekster beschikt bijgevolg niet alleen over een voorrecht maar ook over de mogelijkheid tot uitvoering als pandhoudende schuldeiser. Daar de wet de rang van het voorrecht niet heeft aangeduid, wordt daaraan dezelfde rang toegekend als aan het voorrecht van de pandhoudende schuldeiser.

4. Het faillissement van de committent beïnvloedt het voorrecht van de commissionair niet omdat het om een commercieel pand gaat (zie Caeymaex, o.c., p. 20/5). Ondanks faillissement kan de pandhouder zijn pand verder realiseren, aangezien zijn rechten niet worden geschorst door het faillissement (art. 9, wet 5 mei 1872).

5. Verweerder werpt het probleem op van de samenloop van de pandrechten van de commissionair met die van een andere pandhouder, nl. de Kredietbank. Aanlegster stelt daartegen dat de Kredietbank haar volgrecht niet uitgeoefend heeft. Deze samenloop belet de uitvoering niet maar is integendeel een probleem van rangregeling van de opbrengst van de verkoop (zie Bouckaert, *De handelszaak*, p. 85, nr. 189).

De vraag wiens voorrecht primeert heeft uiteraard belang bij de rangregeling en de verdeling van de prijs. Zelfs indien het pand van de Kredietbank primeert belet dit verzoekster niet haar pandrechten te realiseren.

6. Dezelfde opmerking geldt voor het voorrecht op basis van art. 136 van het K.B. van 18 juli 1977. Het voorrecht van de commissionair strekt zich inderdaad uit tot alle leningen, voorschotten of betalingen (art. 14) en bovendien is er een bijzondere regel voor zijn commissie (art. 15).

Wat de voorgeschoten B.T.W. betreft, wordt de commissionair-afzender in de plaats gesteld van de schatkist en hij mag dus het algemeen voorrecht van de fiscus inroepen. Ook dit probleem belet dus de realisatie niet maar dient opgelost te worden bij de rangregeling van de verkoopprijs.

7. Gezien de nauwe verbondenheid van de realisatie en de daaropvolgende rangregeling met de faillissementsproblematiek lijkt het aangewezen om zoals gebruikelijk na faillissement de curator met de realisatie van het pand te belasten.

De verbintenis aangegaan door een vertaler is een resultaatsverbintenis, daar ervan uit moet worden gegaan dat de opdrachtgever, die een taal zelf niet machtig is, een kant-en-klaar publiceerbare vertaling moet krijgen.

T. t/ C.V. O.

1. De verbintenis aangegaan door een vertaler kan niets anders zijn dan een resultaatsverbintenis nu toch er moet van worden uitgegaan dat de opdrachtgever, die een taal niet zelf machtig is, een kant-en-klaar publiceerbare vertaling moet krijgen.

Het is ondenkbaar dat die vertaling achteraf door de opdrachtgever moet worden gecorrigeerd en uitgevlooid op taalfouten.

Uiteindelijk gaat het niet om een «proefwerk», maar om een af te leveren werkstuk dat taalkundig en semantisch moet voldoen.

In een dergelijke specifieke taalkundige opdracht zou zelfs geen tikfout mogen voorkomen (zoals bv. in het tussenvernis «steuntelig» i.p.v. «stuntelig»...).

Een en ander is objectief vast te stellen.

Het enige (in het voorliggende geval) wat niet binnen de perken van een resultaatsverbintenis kan worden beoordeeld, is de literaire waarde van de vertaalde tekst, nu het hier toch om een vertaling van een technische handleiding gaat.

2. Afgezien van het vertaalwerk op zich bevat de afgeleverde tekst (stuk 1) tal van verkeerde schrijfwijzen en grammaticale fouten, onder meer: p. 1: inhoudstabel i.p.v. inhoudstafel, imputwaarde i.p.v. input-; p. 4: micro-elektronica waar ofwel voorkeur- ofwel progressieve spelling maar niet alles door elkaar kan worden gebruikt, fuctionele i.p.v. functionele; p. 8: eveneens imput, p. 9: overzicht over i.p.v. een overzicht van, de afkorting h waar het u moet zijn voor uur; p. 11: zicht i.p.v. zich; p. 12: temperaturen i.p.v. temperatuur; p. 17: word i.p.v. wordt; p. 25: kan gebeuren als standaardvorm i.p.v. in standaardvorm; p. 26: de maateenheden... is bindend i.p.v. zijn bindend; p. 36: het uitschakelmecanisme moeten i.p.v. moet; enz., waaruit blijkt dat de tekst zeker niet grondig werd nagelezen voor hij werd afgeleverd.

De eiser worstelt ook nogal met het juiste voorzetsel...

3. Tal van zinswendingen zijn eenvoudig gebrekkig Nederlands, onder meer: vele zinnen vertonen een foute inversie, minstens zijn geen komma's geplaatst waar de zinsconstructie dat vereist.

Eén voorbeeld maar, op p. 28: «uiteinden exact op een diepte van overeenkomstig 1/3 van de plankdikte brengen (door overeenkomstig diepe)». Wat betekent dit?

1. Een aantal woorden zijn de regelrechte omzetting van Duitse woorden in het Nederlands of werden vertaald met een woordenboek dat geen inzicht gaf in de specifieke technische betekenis van bepaalde woorden, bv.: p. 4 «Aufzeichnung» vertaald als «optekenen» i.p.v. bv. «afdrukken» (door margrietprinter); p. 7, decimale «cijfermelding» waar de vertaling «dezimale Zifferneingabe» duidt op «cijferinvoer»; op diverse plaatsen het woord «melding» waar «angabe» de betekenis van «invoer» heeft; p. 13: hulp«beelden» waar men in het Nederlands spreekt van hulpscherm; p. 16: «uitdoen» waar «quittieren» «bevestigen» betekent; p. 25: «bijhorende» houtvochtigheidswaarden waar het Duitse «zugehörigen» betekent «overeenkomstige»; p. 32: verwarming

VREDEGERECHT TE GENT

7e KANTON – 15 JUNI 1992

Rechter: de h. Evers

Advocaten: mrs. Van Acker en Anckaert

Verbintenissen – Vertaler – Resultaatsverbintenis

wordt niet «gestuit» maar «gestopt», men spreekt van «controlelampjes» en niet van «meldinglampje»; p. 34: «Regelungsanlagen» vertaald als regulerende complexen...(?) ; p. 35: «sicherungen» vertaald als «stoppen» waar dit «zekeringen» moet zijn; p. 38: printerinsturing waar het over sturing moet gaan, enz....

5. Gezien de omvang van het geschil komt het niet opportuun voor een deskundige aan te wijzen om het peil van het vertaalwerk minitieu in een verslag te verwerken; de kosten zouden wellicht buiten verhouding zijn met de omvang van het geschil.

De rechtbank meent, zonder nog verder regel per regel te analyseren in dit vonnis, dat het gepresteerde vertaalwerk niet alleen krioelt van de taalfouten en van de onbehoorlijke zinswendingen; het is ook duidelijk vertaald door iemand die daarenboven geen, minstens in grote mate onvoldoende, kennis heeft van het aan te wenden technische taalgebruik.

Kortom: de eisende partij had deze opdracht eenvoudigweg niet mogen aannemen.

Men kan zich afvragen waarom er desalniettemin toch 11.900 fr. werd betaald zonder enig voorbehoud.

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: prof. dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van november 1994 en kwam tot stand met medewerking van G. Debersaques, V. De Saedeleer, P. Dufaux, R. Strubbe en L. Veny

Bemiddeling in strafzaken

De wet van 10 februari 1994 houdende regeling van een procedure van de bemiddeling in strafzaken (*B.S.*, 27 april 1994) institutionaliseert de bemiddeling in strafzaken door het invoegen van artikel 216ter in het Wetboek van Strafvordering. De Koning diende evenwel de inwerkingtreding van deze wijzigende wet te bepalen, wat gebeurde bij koninklijk besluit van 24 oktober 1994 houdende uitvoeringsmaatregelen inzake de procedure voor de bemiddeling in strafzaken (*B.S.*, 1 november 1994). Zowel de voornoemde wet als dit besluit traden in werking op 1 november 1994.

Het koninklijk besluit omvat ook de nadere uitvoeringsregels inzake de bemiddeling. De krachtlijnen ervan zijn de volgende:

- in het raam van de bemiddeling, worden twee (nieuwe) personen ingeschakeld: de bemiddelingsadviseur, die de procureur-generaal bijstaat bij het uitwerken van een strafrechtelijk beleid voor de bemiddeling in strafzaken, en de bemiddelingsassistent, die de procureur des Konings bijstaat bij de concrete uitwerking van de bemiddeling;

- steeds wordt een proces-verbaal opgesteld met de uitvoeringsmodaliteiten en dit ongeacht de vorm van bemiddeling;

- ook worden een aantal bijzondere voorschriften bepaald indien de procureur des Konings de dienstverlening of de vorming (in artikel 216ter Sv. is immers sprake van vor-

ming en niet van opleiding, cf. art. 1, § 2, tweede lid, van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *B.S.*, 17 juli 1964, en het koninklijk besluit van 6 oktober 1994 houdende uitvoeringsmaatregelen inzake de dienstverlening en opleiding, *B.S.*, 15 oktober 1994) beoogt voor te stellen;

- de procedure wordt besloten met een proces-verbaal waarvan aan de dader een afschrift wordt bezorgd (art. 9).

G.D.

Gesubsidieerde contractuelen

Het enig artikel van het M.B. van 26 juni 1994 (*B.S.*, 8 november 1994) vult artikel 1 van het M.B. van 26 mei 1994 tot uitvoering van het B.Vl.Reg. van 27 oktober 1993 ter veralgemening van het stelsel van gesubsidieerde contractuelen aan met een nieuw lid (zie ook «Wetgeving in kort bestek», *R.W.*, 1994-95, 621).

Volgens de ingevoegde bepaling worden voor de tewerkstelling van gesubsidieerde contractuelen nieuwe periodes gelijkgesteld, op voorwaarde dat de gesubsidieerde contractuelen door de Weer-Werkactie worden toegeleid en het geen gesubsidieerde contractuelen betreft waarvoor een jongerenpremie is overeengekomen.

Het betreft met name:

- de tewerkstellingsduur van een «gesco» in een erkende sociale werkplaats en in dienst op 1 mei 1994; voor deze personen geldt een wettelijk vermoeden van inschrijving als werkzoekende gedurende vijf jaar;

- de tewerkstellingsduur als gesubsidieerde contractuele met toepassing van artikel 7 van het B.Vl.Reg. van 27 oktober 1993, met uitzondering van de werknemer waarvoor een jongerenpremie werd betaald;

- de tewerkstellingsduur ter uitvoering van artikel 60, § 7, van de wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn;

- de periode waarin de werkzoekende het bestaansminimum heeft genoten;

- de wachttijd in de werkloosheidsreglementering;

- de ingevolge de artikelen 80 tot 88 van het K.B. van 25 november 1991 houdende werkloosheidsreglementering niet-vergoede periodes.

Het M.B. is met terugwerkende kracht in werking getreden vanaf 1 augustus 1994.

L.V.

Verkiezingsgeschillen 1

Het K.B. van 28 oktober 1994 (*B.S.*, 9 november 1994) bevat een aantal nieuwe procedureregels betreffende de verkiezingsgeschillen voor de afdeling Administratie van de Raad van State overeenkomstig artikel 37/4 van de Provinciekieswet van 19 oktober 1921, als ingevoegd bij de wet van 7 juli 1994 inzake de controle van de verkiezingsuitgaven (zie «Wetgeving in kort bestek», *R.W.*, 1994-95, 303); verder Oosterweyck, J. e.a., *De integrale Belgische kieswetgeving*, Kortrijk-Heule, U.G.A., losbladig).

Ingevolge de nieuwe bepalingen kunnen de in artikel 37/4, § 1, bedoelde personen binnen acht dagen na de kennisgeving door middel van hetzij een individueel verzoek, hetzij een collectief verzoek, bij ter post aangetekende brief, bij de Raad van State opkomen tegen de beslissing van de Contro-

lecommissie; bij het verzoekschrift worden acht voor eensluidend verklaarde afschriften gevoegd, alsmede een aantal wettelijk vastgestelde documenten. De hoofdgriffier van de Raad van State bezorgt een afschrift aan de voorzitter van de provincieraad, de gouverneur, de voorzitter van de Controlemcommissie en de provinciegriffier. Deze laatste ambtenaar stelt vervolgens de kandidaat-titularis en de kandidaat-opvolgers van het bij de Raad van State ingediende verzoekschrift in kennis. Het verzoekschrift wordt in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt, maar schorst ondertussen de installatie van het betrokken provincieraadslid niet (cf. artikel 37/4, § 2, tweede lid, Provinciekieswet).

De gouverneur, de voorzitter van de provincieraad, de kandidaat tegen wiens verkiezing bezwaar is ingediend, de oorspronkelijke eisers, alsook al diegenen die van een belang doen blijken, kunnen binnen vijftien dagen na de hierboven bedoelde openbare bekendmaking een memorie van antwoord indienen, die op straffe van wering uit de debatten een aantal vermeldingen moet bevatten.

Voor de recente verkiezing van de provincieraden van Vlaams-Brabant en Waals-Brabant gelden bijzondere regels.

Nadat de Controlemcommissie het administratief dossier en de procedur stukken aan de Raad van State heeft verzonden en, eventueel, de geadieerde kamer een aanvullend verslag heeft bevolen, wijst de Raad van State binnen een maand na de sluiting der debatten het arrest. Dit arrest is niet vatbaar voor verzet, voor derdenverzet of voor een aanvraag tot herziening.

Het koninklijk besluit is in werking getreden op 9 november 1994.

L.V.

Verkiezingsgeschillen 2

Een tweede K.B. van 28 oktober 1994 (*B.S.*, 9 november 1994) wijzigt meerdere procedureregels van het K.B. van 15 juli 1956 betreffende de regeling van de rechtspleging voor de Raad van State van de verkiezingsgeschillen, bedoeld in artikel 76bis van de Gemeentekieswet (artikel ingevoegd bij wet van 7 juli 1994; zie bespreking *R.W.*, 1994-95, 303).

Met ingang van 9 november 1994, de datum waarop het besluit van kracht is geworden, dient de duur van de aanplakking van het bericht betreffende het verzoek bij de Raad van State tot vernietiging van de gemeenteraadsverkiezingen te blijken uit een ondertekend attest. Zodra de aanplakkingstermijn is verstreken, wordt dit attest aan de gouverneur of het bij artikel 83quinquies, § 2, Bijz. Brusselwet van 12 januari 1989 opgericht rechtsprekend college bezorgd.

Diegenen aan wie met toepassing van artikel 76 Gemeentekieswet van de beslissing van de bestendige deputatie moet worden kennis gegeven, de twee aftredende gemeenteraadsleden of de drie ondertekenaars die de kandidaten hebben voorgedragen, de gewone en plaatsvervangende verkozenen van wie de geldigverklaring van de geloofsbriefen wordt betwist, de plaatsvervangers wier rang voor wijziging vatbaar is en al wie van een belang doet blijken, is gerechtigd om een memorie van antwoord bij de Raad van State in te dienen (cf. artikel 6 K.B. van 16 september 1982).

Inzage in het dossier der verkiezing is mogelijk voor een ieder die daarbij belang heeft, hetzij op de zetel van het provinciebestuur, hetzij vanaf 1 januari 1995 de zetel van het

rechtsprekend college indien het de verkiezingen van een van de gemeenten van het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad betreft.

Wat de eigenlijke rechtspleging betreft, worden de in artikel 7 van het K.B. van 16 september 1982 vastgestelde termijnen ingekort. Het arrest zelf moet binnen zestig dagen na indiening van het verzoekschrift worden gewezen.

L.V.

Omzetting moederschapsverlof

Door het K.B. van 25 juli 1994 (*B.S.*, 21 september 1994) werden de financiële modaliteiten van de omzetting van de nabevallingsrust in vaderschapsverlof geregeld. Het recht op deze schorsing van de arbeidsovereenkomst diende evenwel nog opgenomen te worden in de wetgeving. Hierin wordt voorzien door het K.B. van 17 oktober 1994 (*B.S.*, 9 november 1994).

De regeling is van toepassing op de mannelijke werknemers die een afstammingsband ten aanzien van het kind aantonen en die onder het toepassingsgebied van de wet op de arbeidsovereenkomsten vallen.

Vaderschapsverlof is mogelijk in twee gevallen: enerzijds in geval van overlijden van de moeder, anderzijds bij opname van de moeder in het ziekenhuis. In geval van overlijden van de moeder is de duur van het zwangerschapverlof ten hoogste het resterende gedeelte van het moederschapsverlof dat nog niet is opgenomen door de moeder. Indien de werknemer het verlof wenst op te nemen dient hij zijn werkgever binnen zeven dagen volgend op het overlijden van de moeder hiervan op de hoogte te brengen. Het geschrift vermeldt de aanvangsdatum van het vaderschapsverlof en de vermoedelijke duur van de afwezigheid.

Het vaderschapsverlof kan tevens opgenomen worden bij opname van de moeder in een ziekenhuis. In dat geval dient de werknemer aan de volgende voorwaarden te beantwoorden:

- het vaderschapsverlof kan geen aanvang nemen vóór de zevende dag na de geboorte van het kind;
- het kind moet het ziekenhuis verlaten hebben;
- de opname van de moeder moet langer duren dan zeven dagen.

Het vaderschapsverlof neemt een einde op het ogenblik dat de moeder het ziekenhuis verlaat of uiterlijk bij het verstrijken van het niet-opgenomen deel van het moederschapsverlof. Indien de werknemer het verlof wenst op te nemen dient hij de werkgever hiervan op de hoogte te brengen vóór de aanvang van het vaderschapsverlof. Hij vermeldt in dit schrijven de aanvangsdatum van het verlof en de vermoedelijke duur van de afwezigheid.

Vanaf het ogenblik van de verwittiging van de omzetting van moederschapsverlof in vaderschapsverlof en gedurende het vaderschapsverlof mag de werknemer niet worden ontslagen door de werkgever, behalve om redenen die buiten het vaderschapsverlof staan. De werkgever draagt de bewijslast van die redenen. De wetgever voorziet dus in een soortgelijke ontslagbescherming als bij de zwangere werknemster. Bij de zwangere werknemster eindigt deze bescherming evenwel één maand na afloop van het postnataal bevalingsverlof, terwijl de bescherming bij de mannelijke werknemer eindigt bij het einde van het vaderschapsverlof. Indien de werkgever niet kan aantonen dat de werknemer

ontslagen wordt om andere redenen dan het vaderschapsverlof, is hij een forfaitaire vergoeding verschuldigd van drie maanden brutoloon, onverminderd de opzeggingsvergoeding.

PND

Streekproefonderzoekingen

Het koninklijk besluit van 4 oktober 1994 (*B.S.*, 11 november 1994) heeft betrekking op het houden van steekproefonderzoekingen naar de lonen en de arbeidsduur in de handel, nijverheid en diensten. Het vervangt een soortgelijk koninklijk besluit van 14 juni 1974.

Het N.I.S. dient, overeenkomstig artikel 1 van het besluit, tweemaal per jaar (april en oktober) een *algemeen* steekproefonderzoek te houden naar de lonen van de arbeiders, de salarissen van de bedienden en de arbeidsduur in de nijverheid, en naar de salarissen van de bedienden in de handel en het bank- en verzekeringswezen. Eveneens tweemaal per jaar (januari en juli) houdt het N.I.S. een *bijzonder* steekproefonderzoek naar het algemeen verloop van de lonen van de mannelijke arbeiders vanaf 21 jaar in bepaalde sectoren van de nijverheid.

De overige artikelen bepalen tot welke entiteiten het onderzoek zich zal richten (artikel 2 en eerste bijlage bij het besluit) alsook hoe en wanneer de verantwoordelijke personen van die entiteiten de in bijlage bij het besluit gepubliceerde vragenformulieren moeten beantwoorden en terugsturen aan het N.I.S.

R.S.

Wet op het politieambt – Veiligheidsfouilleringen – TGV

Artikel 28, § 4, van de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt (*B.S.*, 22 december 1992 en *F.B.W.*, nr. IV.55 – voor een eerste commentaar, zie o.m. de circulaire daarover van de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie, *B.S.*, 20 maart 1993, 6104-6125, 6104-6125, en Bourdoux, G., De Valkeneer, Ch. en Koekelberg, F., *La loi sur la fonction de police*, Brussel, Larcier, 1993, 338 pp) bepaalt dat de bestuurlijke overheid van de bijzondere politiediensten (zie artikel 2, tweede lid, Politieambtwet), binnen de perken van haar bevoegdheden, veiligheidsfouilleringen kan voorschrijven teneinde de veiligheid van het internationaal vervoer te verzekeren. Deze bepaling staat toe veiligheidsfouilleringen uit te voeren op de TGV-verbinding Brussel-Londen (*Gedr.St., Kamer*, 1990-91, nr. 1637/1, 51, en *Gedr.St., Kamer*, 1990-91, nr. 1637/12, 100). Voor de veiligheidsfouilleringen in het raam van de luchtvaartverbindingen bestaat reeds een (wettelijke) regeling (zie artikel 40bis van de wet van 27 juni 1937 betreffende de regeling der luchtvaart, *B.S.*, 26-27 juli 1937, en *T.W.S.*, v° *Strafwetboek*, II, op datum).

Het ministerieel besluit van 10 november 1994 houdende verordening van veiligheidsfouilleringen teneinde de veiligheid van het vervoer met de hoge snelheidstrein (HST) tussen België en het Verenigd Koninkrijk te verzekeren (*B.S.*, 18 november 1994, op dezelfde dag in werking getreden) voert de voornoemde bepaling van de Politieambtwet uit.

De in het ministerieel besluit genoemde veiligheidsfouilleringen worden uitgevoerd door de leden van het politiekorps van de N.M.B.S. aan wie een gerechtelijke opdracht van wegenwachter (die ter zake evenwel een beperktere op-

dracht heeft: zie artikel 4, § 2) of van inspecteur van politie is toevertrouwd. Niet alleen reizigers zijn onderworpen aan de opgelegde veiligheidsfouilleringen, maar o.m. ook de bezoekers van de controlezone van de terminal, alsook iedere andere persoon waarop de spoorwegen een beroep doen tijdens de verbinding (artikel 3, § 1).

De veiligheidsfouillering geschiedt bij het vertrek (artikel 3, § 2) en reizigers van wie het reserveringsbewijs is nagezien, kunnen zich niet meer onttrekken aan de controles door af te zien van hun reis (artikel 3, § 2). De wijze van fouillering wordt nader bepaald in artikel 2 van het besluit, gelezen in samenhang met artikel 28, § 1, tweede lid, van de Politieambtwet. Zo wordt de bagage slechts geopend indien de bedienaar van het controletoeel op het scherm iets «abnormaal» (une «anomalie») opmerkt.

G.D.

Scheepsherstellers Antwerps havengebied

In het K.B. van 8 november 1994 werd voorzien in de afschaffing, vanaf 14 november 1994, van het specifiek stelsel dat van toepassing is op de werknemers tewerkgesteld in het scheepsherstellingsbedrijf in de Antwerpse haven. Hierdoor werd het noodzakelijk over te gaan tot een snelle opheffing van de bepalingen ter uitvoering van het K.B. nr. 252 van 31 december 1983 houdende maatregelen inzake de modaliteiten van tewerkstelling van de scheepsherstellers in het Antwerpse havengebied en tot vaststelling van aanvullende werkloosheidsreglementering betreffende deze werknemers.

Het K.B. van 9 november 1994 (*B.S.*, 22 november 1994) voorziet in deze opheffingsmaatregelen. Allereerst wordt het K.B. van 9 oktober 1985 tot uitvoering van het K.B. nr. 252 van 31 december 1983 opgeheven. Vervolgens houden de erkenningen als scheepshersteller op uitwerking te hebben. Daarenboven worden een aantal bepalingen van het K.B. van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsreglementering die betrekking hebben op de Antwerpse scheepsherstellers, opgeheven. Zo onder meer de bepaling betreffende de uitkering voor halve werkloosheidsdagen. Tevens bepaalt het K.B. dat wordt toegevoegd aan de categorie van «werknemer met gezinslast»: de werknemer die vóór 14 november 1994 een regeling voor bestaanszekerheid genoot als werknemer uit het scheepsherstellingsbedrijf van de haven van Antwerpen en dit tot uiterlijk 31 december 1999. Ten slotte bevat het K.B. wijzigingen betreffende de berekening van werkloosheidsperiodes (artikel 116, § 5) en betreffende de anciënniteitstoelagen (artikel 126, 3°).

PND

Kinderopvang

Het ministerieel besluit houdende vaststelling van de procedure tot het verlenen, het verlengen, het weigeren of het intrekken van een principieel akkoord en een erkenning van een voorziening voor kinderdagopvang (*B.S.*, 22 november 1994, 28866) uitgaande van de Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Gezondheidsinstellingen, Welzijn en Gezin, beoogt een duidelijke procedure te introduceren om, enerzijds, de talrijke vragen tot uitbreiding of erkenning van nieuwe initiatieven af te handelen en om, anderzijds, de op-

dracht van de Vlaamse regering te kunnen uitvoeren om jaarlijks 1500 extra plaatsen voor kinderopvang te creëren.

Om erkend en gesubsidieerd te kunnen worden als kinderopvangvoorziening, is een voorafgaand principieel akkoord vereist van Kind en Gezin (art. 2, § 1). De aanvraag tot het verkrijgen van zo een principieel akkoord moet door het organiserend bestuur per aangetekende brief ingediend worden bij Kind en Gezin. De aanvraag bevat alle gegevens inzake de opportuniteit van het initiatief (art. 3).

Na het doorlopen van een procedure waarbij Kind en Gezin onder meer een onderzoek doet en het organiserend bestuur in kennis stelt van opmerkingen (art. 4, § 1), waarbij het dossier wordt voorgelegd aan het betrokken provinciaal comité voor advies en aan de beheerinstanties van Kind en Gezin (art. 4, § 2), stelt dit laatste het aanvragend organiserend bestuur schriftelijk in kennis van de beslissing uiterlijk binnen dertig kalenderdagen na de datum van uitvoerbaarheid (art. 5).

Een weigering of een gedeeltelijke toekenning van een principieel akkoord wordt betekend door een gemotiveerde beslissing (art. 5). Het principieel akkoord erkent de grondigheid van de aanvraag tot erkenning en de opportuniteit van de voorziening, het verleent echter geen recht op erkenning en subsidiëring van de voorziening (art. 6, § 1). Het principieel akkoord voor de kinderdagverblijven heeft een geldigheidsduur van drie jaar. Verlenging is mogelijk. Voor de diensten voor opvanggezinnen heeft het een geldigheidsduur van één jaar (art. 7). Het organiserend bestuur dat een principieel akkoord heeft verkregen kan een aanvraag tot erkenning indienen gedurende de geldigheidsduur van het principieel akkoord, zo niet, dan vervalt deze laatste (art. 8, § 1 en art. 9).

Een procedure van dezelfde aard als die tot het verkrijgen van een principieel akkoord, wordt gevolgd met het oog op het toekennen van de erkenning (artt. 10-12). Deze erkenning geeft recht op subsidiëring (art. 13).

Tot slot dient de erkende voorziening jaarlijks een activiteitenverslag over te leggen en moeten alle bewijsstukken minstens tien jaar bewaard blijven (artt. 19 en 20).

V.D.S.

Verkiezingsuitgaven

Artikel 1 van de wet van 17 november 1994 (B.S., 23 november 1994) strekt ertoe wijzigingen aan te brengen in artikel 3 van de wet van 7 juli 1994 betreffende de beperking en de controle van de verkiezingsuitgaven voor de verkiezing van provincie- en gemeenteraden en de raden voor maatschappelijk welzijn (zie B.S., 16 juli 1994, besproken in deze kroniek, R.W., 1994-95, 303). Krachtens het gewijzigde artikel 3, § 3, worden de verkiezingsuitgaven van een kandidaat, die tegelijk op een provinciaal lijst en één of twee andere lijsten kandideert – met name een gemeente- en/of O.C.M.W.-lijst als bedoeld in artikel 1 van de wet van 7 juli 1994 –, getoetst aan het totaal van twee van de in artikel 3, § 2, vastgestelde maximumbedragen, waaronder dat van de provincieraadsverkiezingen. Deze regeling geldt evenwel slechts in zoverre de kandidaat zich voor de provincieraadsverkiezingen aandient in een district dat niet behoort tot de gemeente waar hij in het bevolkingsregister is ingeschreven. Met deze regeling werkt de wetgever een mogelijke benadeling weg voor de

kandidaat die zich aan twee verschillende kiezerkorpsen presenteert (cf. *Gedr.St., Kamer*, 1993-94, nr. 1543/1, 1-2).

Tevens voegt artikel 2 van de hier besproken wet aan artikel 76 van de Gemeentekieswet een nieuw lid toe. Bij het ongeldig verklaren van de gemeenteraadsverkiezingen door de bestendige deputatie wordt, benevens aan de bezwaarden, de beslissing bij ter post aangetekende brief eveneens ter kennis gebracht van hetzij de twee aftredende gemeenteraadsleden, hetzij de drie ondertekenaars die de kandidaten hebben voorgedragen. Indien de bestendige deputatie de zetelverdeling tussen de lijsten, de rangorde van de gekozen gemeenteraadsleden of de opvolgers wijzigt, wordt de beslissing bij aangetekend schrijven ter kennis gegeven aan de gedupeerde gekozen raadsleden, alsook de gekozen opvolgers die hun rang van eerste of tweede opvolger verliezen.

Beide bepalingen van de wet van 17 november 1994 zijn op 23 november 1994 van kracht geworden.

L.V.

Gerechtskosten in strafzaken – Tolken en vertalers

Bij koninklijk besluit van 16 november 1994 tot wijziging van het algemeen reglement op de gerechtskosten in strafzaken, vastgesteld bij het koninklijk besluit van 28 december 1950 (B.S., 26 november 1994), worden de honoraria van de tolken en vertalers die optreden in procedures in strafzaken, aangepast aan de huidige, meer realistische economische omstandigheden. Hiertoe vervangt het voornoemd besluit de overeenstemmende artikelen 5 tot en met 10 van het koninklijk besluit van 28 december 1950 houdende algemeen reglement op de gerechtskosten in strafzaken (B.S., 30 december 1950 en T.W.S., v° *Strafwetboek*, II, op datum).

Wat de inhoud van de nieuwe bepalingen betreft, valt alvast te noteren dat vertalingen voortaan worden aangerekend per bladzijde (van dertig regels) en dat het Duits en Engels, wat de vergoeding per vertaalde bladzijde betreft, voortaan «andere» en dus beter vergoede talen zijn. De nieuwe bedragen worden geïndexeerd (zie artikel 148 van het koninklijk besluit van 28 december 1950).

Ten slotte wordt van de gelegenheid gebruik gemaakt om artikel 31, 1°, van hetzelfde koninklijk besluit van 28 december 1950 – dat, lapidair uitgedrukt, het getuigengeld uitsluit voor ambtenaren – aan te passen aan de federale staatsstructuur.

De bepalingen van het koninklijk besluit van 16 november 1994 treden in werking op 1 december 1994.

G.D.

BOEKEN

Jura vigilantibus, Antoine Braun, les droits intellectuels, le barreau, Larcier, Brussel, 1994, 447 pp.

Naar aanleiding van de zeventigste verjaardag van stafhouder Antoine Braun werd hem een huldeboek aangeboden. Zonder de minste twijfel mag gesteld worden dat A. Braun een van de Belgische autoriteiten op het gebied van de intellectuele eigendom is. Zo bv. is en blijft zijn *Précis des marques de produits et de services* een toonaangevend basiswerk op het gebied van het merkenrecht.

Gelet op de specialiteit van de gehuldigde is het niet te verwonderen dat het grootste deel van het hier besproken werk bestaat uit bijdragen over intellectuele eigendomsrechten. Deze zijn niet alleen van de hand van Belgische maar ook van buitenlandse autoriteiten in dit vakgebied (o.a. van F.K. Beier, M.A. Pérot-Morel en E.A. Van Nieuwenhoven Helbach). Een aantal zeer interessante bijdragen moeten hier toch worden aangestipt. Zo is er bv. de zeer indringende analyse van F. De Visscher over de uitsluiting van bescherming, in het tekeningen- en modellenrecht, van vormgeving die noodzakelijk is voor het verkrijgen van een technisch effect (art. 2, 1°, BTMW), evenals het voor de praktijk zeer belangrijke artikel van J.J. Evrard en Ch. Gielen. Laatstgenoemde auteurs behandelen de vraag of de vonnissen en arresten waarin een inbreuk op merk-rechten wordt vastgesteld, en waarbij de inbreukmaker het verbod tot het gebruik van een merk wordt opgelegd, in de gehele Benelux effect hebben.

Op het auteursrechtelijk vlak moet zeer zeker de boeiende bijdrage van Th. Limperg worden vermeld die ingaat op de problemen die rezen naar aanleiding van de restauratie van het schilderij «Who's afraid of red, yellow and blue» van de Amerikaanse schilder B. Newman. B. Michaux daarentegen gaat in op de bescherming van de rechten van de uitvoerende kunstenaars in de Conventie van Rome, de richtlijn van 19 november 1992 en het ondertussen tot wet geworden ontwerp voor een nieuwe auteurswet.

Twee bijdragen handelen over de wijzigingen die weldra in de Benelux Merkenwet (BMW) zullen worden aangebracht. Waar Th. Van Innis de toekomstige nieuwe bevoegdheden van het Benelux Merkenbureau (BMB) behandelt, gaat L. Van Bunnin in op het probleem van de uitputting van het merkenrecht. In zijn bijdrage verdeelt laatstgenoemde de opvatting, die wij persoonlijk helemaal niet kunnen delen, dat na de wijziging van de BMW, en ondanks de tekst van het nieuwe art. 13, A, sub 8, BMW, het principe van de wereldwijde uitputting behouden blijft.

In het huldeboek voor A. Braun zijn ook een tweetal bijdragen terug te vinden over de problematiek van de arbitrage. Naast een bijdrage van G. Keutgen, over de behandeling van proceduregeschillen binnen het kader van het CEPANI-reglement, is er het artikel van L. De Gryse waarin op een uiterst grondige en boeiende wijze wordt ingegaan op de arbitrage binnen het domein van het octrooirecht.

Het hier besproken huldeboek bevat evenwel ook nog een aantal andere zeer interessante bijdragen. Naast artikelen over o.a. het beroep van advocaat en de Belgische Nationale Orde van Advocaten, zijn er een aantal zeer persoonlijke bijdragen die een bepaald aspect van het leven en de activiteiten van A. Braun weergeven, waardoor bepaalde facetten van de persoonlijkheid van de jubilaris worden belicht.

Concluderend kan gesteld worden dat de combinatie van een aantal zeer hoogstaande bijdragen over het recht van de intellectuele eigendom, en een aantal zeer persoonlijke bijdragen, het hier besproken boek zonder enige twijfel tot een waar huldeboek maken voor stafhouder Braun.

Hendrik Vanhees

R. CLETON, Internationale unificatie van het vervoerrecht, vooruitgang of stilstand?, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1994, 38 pp.

Het voorliggende boekje is de weergave van de rede die de in kringen van vervoersjuristen welbekende prof. mr. R. Cleton op 2 december 1993 hield ter gelegenheid van zijn afscheid als bijzonder hoogleraar vervoerrecht aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit.

De titel verwijst naar de eeuwige paradox waarmee het vervoersrecht zo geplaagd zit: een toename van de internationale regelgeving met het oog op verdere eenmaking en harmonisering van deze bij uitstek internationale rechtstak heeft dikwijls een averechts effect.

Men vertrekt met één verdrag, dat een bepaalde materie regelt en, indien het door een voldoende groot aantal staten wordt geratificeerd, op dat vlak tot internationale unificatie leidt. Vervolgens stelt men in de loop der jaren vast dat bepaalde regels in dat verdrag de harde toets van de praktijk niet of gebrekkig doorstaan, of dat ze achterhaald zijn door nieuwe technologische ontwikkelingen. Men tracht dan de aan het licht gekomen tekortkomingen te verhelpen door wijzigingen, aanvullingen en soms zelfs door het maken van

een volledig nieuwe verdragstekst. Helaas wordt zulks niet door alle staten die partij zijn bij het oorspronkelijke verdrag, in dezelfde mate geapprecieerd, zodat het oorspronkelijke eenheidsregime al maar meer vervalt tot een kluwen van uiteenlopende regels, waarbij telkens weer moet worden nagegaan wie nu eigenlijk bij welke verdragsversie partij is. Stekelige vragen over de conflictenregels in het door velen zo gevreesde internationaal privaatrecht beginnen daarbij dan een steeds grotere rol te spelen (zie daarover de humoristische citaten in voetnoot 4).

De auteur illustreert dit probleem treffend met onder meer de bekende voorbeelden uit het zeevervoerrecht (Hague Rules, Hague Visby Rules en Hamburg Rules) en uit het luchtvervoerrecht (het Verdrag van Warschau met zijn talrijke wijzigingen, waar de versnippering vergevorderd is; daarover ook: Litvine, M., «Le mythe de l'uniformisation du droit international aérien public et privé», in *Mélanges en hommage au Professeur Jean Baugniet*, Brussel, U.L.B.-Rev.Not.B., 1976, 455; Mankiewicz, R.H., «A galaxy of unified laws will replace the uniform regime created in 1929 in Warsaw, or the death-blow to the uniform regime of liability in international carriage by air», *Air Law*, 1976, 157). Het zij terloops opgemerkt dat de doorgaans zo verguisde Hamburg Rules hier nog vrij mild worden beoordeeld. Wellicht minder algemeen bekend, maar ziek in het zelfde bedje, zijn de door de auteur aangehaalde aansprakelijkheidsregelingen voor olieverontreiniging in het zeevervoer en de regelingen voor het vervoer van gevaarlijke stoffen.

Niet alles is kommer en kwel: in het internationale spoorvervoerrecht weet de C.O.T.I.F. wonderwel de eenheid te bewaren, zij het dan door de op volkenrechtelijk gebied drastische regel dat verdragswijzigingen althans in principe algemeen van kracht kunnen worden, met opschorting van de oude bepalingen, zonder voorafgaande ratificatie door alle betrokken staten.

Voor de met het vervoersrecht vertrouwde lezer zet dit boekje een aantal bekende problemen netjes op een rij. Voor de minder beslagen lezer vormt het een mooie kennismaking met dit bijzondere vraagstuk, mede dank zij de overzichtelijke uiteenzettingen en historische toelichtingen over de diverse vervoerstakken. Maar bovenal, en dit is in feite het doorslaggevende argument, is dit een vlot lezende, aangename en interessante tekst, die een technisch onderwerp op bevattelijke wijze overbrengt, en waarin theoretische beschouwingen evenwichtig worden doorregen met sprekende voorbeelden.

Prof. Cleton heeft hiermee in schoonheid afscheid genomen van zijn leerstoel.

R. De Wit

K. BAERT, H. CASMAN, B. DE TEMMERMAN, M. HEYMANS, M. MINNAERT, C. TILLEKAERTS en A. VERBEKE, Nieuwe wetgeving inzake echtscheiding, cessie schuldvordering, medeëigendom, immuniteit bij beslag, politierechtbank, telefoonaftap, vergoeding verkeersslachtoffers. Een eerste commentaar, Gent, Mys & Breesch, 1994, VII + 231 pp.

Tijdens het voorbije jaar kwamen talrijke nieuwe wetten tot stand die voor de rechtspraktijk van het grootste belang zijn. Het bestuur van de Vlaamse Juristenvereniging nam de gelegenheid te baat om in vier Vlaamse universiteitssteden een recyclagenamiddag te organiseren met uiteenzettingen over een aantal van die hervormingen. De voordrachten werden gebundeld in voorliggend boek dat meteen beschouwd kan worden als een eerste praktijkgerichte commentaar bij de diverse wetswijzigingen in de domeinen van het burgerlijk recht, gerechtelijk recht, verzekeringsrecht en strafprocesrecht.

Aan de auteurs was gevraagd een inleidende en didactisch verantwoorde synopsis van de nieuwe wettelijke regelingen op papier te zetten, en niet te verzeilen in kritische uiteenzettingen of leerstellige hoogstandjes. In die opzet zijn zij met glans geslaagd zodat hun publikatie nuttig geraadpleegd zal kunnen worden door de doorsneejurist voor wie basisinformatie een prioritaire behoefte is en blijft.

De grote belangstelling voor de studiedagen heeft het succes van de door de Vlaamse Juristenvereniging uitgedokterde formule genoegzaam aangetoond, zodat het initiatief beslist voor jaarlijkse herhaling vatbaar is.

A. Coppens

AANGEKONDIGD

E. VERHELLEN, *Jeugdbeschermingsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 608 p., 1.950 fr.

R. ERGEC, *Introduction au droit public - Tome I - Le système institutionnel* (tweede druk), Diegem, Story-Scientia, 300 p., 2.750 fr.

J.E. HOITINK en N.M. SPELT, *Deskundigenadvisering in milieuschillen*, Zwolle, Tjeenk Willink, 136 p., 32,50 fl.

F.A.M. VAN DER KLAUW-KOOPS en S.F.M. CORVERS, *Informatica-recht - Overheidsaanbestedingen en de informatietechnologie*, Zwolle, Tjeenk Willink, 154 p., 42,50 fl.

CENTRUM VOOR BEROEPSVERVOLMAKING IN DE RECHTEN (ed.), *Actuele ontwikkelingen in de rechtsverhouding tussen bank en consument* (Antwerps Juristencongres 1994), Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 1.850 fr.

Publiek recht, ruim bekeken - Opstellen aangeboden aan prof. J. Gijsels, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 2.750 fr.

S. VANSTEENKISTE, *Een Europese gezondheidszorgverzekering?*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 66 p., 495 fr.

B. VERBELEN, *The United States' health care system. Invisible hand, visible effects?*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 70 p., 495 fr.

S.C.J.J. KORTMANN, L.J.M. DE LEEDE en H.O. THUNNISSEN, *Bijzondere overeenkomsten - Deel III - Overeenkomst van opdracht - Arbeids-overeenkomst - Aanneming van werk* (Asser serie), Zwolle, Tjeenk Willink, 648 p., 120 fl.

J. STRUIKSMA en F.C.M.A. MICHIELS, *Gewapend Bestuursrecht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 72 p., 25 fl.

E.-M. PEETERS, *De woningwet* (Studiepockets staats- en bestuursrecht 24), Zwolle, Tjeenk Willink, 174 p., 27,50 fl.

Ph. EIJLANDER, P.H.A. FRISSEN, P.C. GILHUIS, J.H. VAN KREVELD en B.W.N. DE WAARD (red.), *Wetgeven en de maat van de tijd*, Zwolle, Tjeenk Willink, 80 fl.

T. JORIS, *Nationale steunmaatregelen en het Europees gemeenschapsrecht*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 874 p., 3.750 fr.

K. POLLET, *Asielrecht in de Europese Unie*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 134 p., 795 fr.

INTERUNIVERSITAIR STUDIECENTRUM VOOR FEDERALISME, *Federalisme, Staatkundig, politiek en economisch*, Antwerpen - Apeldoorn, Maklu, 194 p., 850 fr.

K. MALFLIET en B. PONET, *Industriële eigendomsrechten - Een eerste kennismaking*, Kalmthout, Biblio, 306 p.

S. VAN CROMBRUGGE, *Beginnelsen van de vennootschapsbelasting*, Kalmthout, Biblio, 168 p.

W. BRUSSAARD en J.H. JANS, *Naar een nieuwe natuurbeschermingswet*, Zwolle, Tjeenk Willink, 80 p., 22,50 fl.

J.M. VERSCHUREN (red.), *Productgericht milieurecht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 98 p., 29,50 fl.

F. DELPEREE, M. VERDUSSEN en K. BIVER, *Recueil des constitutions Européennes*, Brussel, Bruylant, 974 p., 2.300 fr.

R.W.F. HENDRIKS, *De stichting in concernverband*, Zwolle, Tjeenk Willink, 418 p., 110 fl.

J. HJMA, *Bijzondere overeenkomsten - Deel I - Koop en ruil* (vijfde druk, Asser serie), Zwolle, Tjeenk Willink, 550 p., 110 fl.

MEDEDELINGEN

Themacollege Migratie- en Migrantenrecht

In twee inleidende colleges wordt de vraag gesteld hoe een samenleving en haar rechtsorde omgaan met de receptie van migranten in hun midden. Daarna wordt aandacht besteed aan de internationalisering van het migrantenrecht en het migrantenonderzoek.

In hoofdzaak behandelt het themacollege de analyse van de rechtspositie van migranten in het Belgisch recht.

De colleges lopen van februari tot mei 1995. Een documentatie-map met de bijdragen van de sprekers is ter beschikking.

Voor verdere inlichtingen kan U zich wenden tot U.I.A., Departement rechten, de heer K. De Feyter, Universiteitsplein 1 te 2610 Wilrijk, tel. 03/820.29.28 en fax. 03/820.29.40.

Studiedag: De sanctionering van inbreuken op het auteursrecht

Op 17 februari 1995 organiseert de Belgische Vereniging voor de Bescherming van het Auteursrecht een studiedag rond het thema «De sanctionering van inbreuken op het auteursrecht».

Voor verdere inlichtingen kan U zich wenden tot mevr. S. Dufrane, Aarlenstraat 75-77, 1050 Brussel, tel. 02/286.82.11 en fax. 02/231.18.00.

Studieavond: De privacywet

Op 21 februari 1995 organiseert het Postuniversitair Centrum West-Vlaanderen een studieavond over de privacywet in de praktijk.

Voor bijkomende inlichtingen kan U zich wenden tot K.U.Leuven Campus Kortrijk, E. Sabbelaan 53, 8500 Kortrijk, tel. 056/24.61.84 en fax. 056/24.69.98.

Studiedag: De grondwettelijke erkenning van het recht op huisvesting in Nederland en België: Naar een grondrecht op wonen in de verzorgingsstaat

Op 10 maart 1995 wordt door het Departement Rechten van de Universitaire Instelling Antwerpen, de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht en het Schoondijk Instituut van de Katholieke Universiteit Brabant een studiedag georganiseerd rond de problematiek van het woonrecht in België en Nederland.

Voor bijkomende inlichtingen kan U zich wenden tot B. Hubeau tel. (00.31.)-(0)30537957 en R. de Lange tel. (00.31.)-(0)30536662.

Studiedag: De implementatie van de Europese Richtlijn 85/374 betreffende produktaansprakelijkheid

Op 23 en 24 maart 1995 wordt er door het Centre de Droit de la Consommation van U.C.L. een colloquium georganiseerd betreffende de implementatie van de Europese Richtlijn inzake produktaansprakelijkheid.

Voor bijkomende inlichtingen kan U zich wenden tot Mevr. M. Goyens, Centre de Droit de la Consommation, Place des Doyens 1, 1348 Louvain la Neuve, tel. 010/47.85.31 en fax. 010/47.85.32.

Doctoraat Rechten K.U.L.

Op donderdag 23 februari 1995 te 18u.30 zal de heer Stefaan Callens in de Promotiezaal, Naamsestraat 22 te Leuven zijn proefschrift verdedigen methet oog op het behalen van de graad van doctor in de rechten.

Het proefschrift handelt over «Het juridisch statuut van het medisch persoonsgegevens. Een rechtsvergelijkende studie met bijzondere aandacht voor het beschikken over medische persoonsgegevens voor medisch-wetenschappelijk onderzoek.»

Promotor is professor dr. H. Nys (K.U.L.), co-promotor is professor J. Dumortier (K.U.L.).

Studienamiddag: P.W.A.'s - Tijdelijke Werkloosheid

De vakgroep sociaal recht van het Departement Rechten van de Universiteit Antwerpen organiseert op 10 februari 1995 een studienamiddag over de «Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen» (P.W.A.'s) en over de problematiek van de «Tijdelijke Werkloosheid». Sprekers zijn dhr. J. Put (K.U. Leuven) en dhr. P. Palsterman (A.C.V.). Voor verdere inlichtingen: Mevr. Chris Monteyne, tel. 03/820.29.25 en fax. 03/820.29.08.